

19980101 13

AZGELİŞMİŞ ÜLKELERDE UYGULANAN
SANAYİLEŞME POLİTİKALARI,
(ÖRNEK: GÜNEY KORE), ASYA KRİZİ VE
TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

N. Tuğçe KESKİNER

Eskişehir - 1998

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AZGELİŞMİŞ ÜLKELERDE UYGULANAN SANAYİLEŞME
POLİTİKALARI, (ÖRNEK: GÜNEY KORE),
ASYA KRİZİ VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Hasan İSLATINCE

N. Tuğçe KESKİNER
Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 1998

Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Son yıllarda, az gelişmiş ülkeler globalleşmenin sağlayacağı faydalardan daha fazla yararlanabilmek amacıyla dışa dönük sanayileşme politikalarını denediler. Çünkü globalleşme uluslararası sermaye ve mal piyasalarındaki spekülasyon bir genişlemeyle birtakım fırsatlar sağlar. Ancak globalleşmeyle birlikte hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler piyasalarının ciddi bir şekilde dışa açılması gerekir. Bu durumda hükümetler büyümenin hızlandırılmasında temel belirleyici bir rol oynamayı beklememelidir.

Geçmiş yıllarda, Güney Doğu Asya ülkelerinin yükselişi ve ekonomik büyüme yolunda sağladığı başarı hayret verici olmuştur. Ancak yaşanmakta olan kriz bu ülkelerin başarılarını neredeyse durdurmuştur. Yaşanmakta olan krize kadar genel olarak sağlanan başarının tedbirli maliye politikaları, özel tasarruflar ve hükümet müdahalesiyle sağladıkları düşünülüyordu, bu ülkeler birçok az gelişmiş ülke için bir model haline gelmişti.

Yaşanmakta olan kriz, Güney Doğu Asya ülkelerinde yanlış giden neydi? sorusunu gündeme getirdi. Bu sorulara verilen cevapların bir kısmı onların kendi başarılarının kurbanları olduğu şeklinde. Bu kriz ile birlikte büyümelerindeki azalmayla birlikte Güney Doğu Asya ülkeleri yurt içi talep ve ithalatta da hızlı düşüşlerle karşılaşacaklardır. Ayrıca kriz Güney Kore'de derinleşmeye devam etmekte, finansal piyasalar sarsılmakta ve krizin yaratmış olduğu bu olumsuz ortam henüz ortadan kalkmış değildir. Asya Krizi'nin etkisiyle önemli endüstriyel ülkelerin büyüme planları daha ılımlı hale gelmiştir. Güney Doğu Asya'nın yeni endüstrileşen ülkeleri kriz tarafından önemli ölçüde etkilenmeye devam etmektedir. Bu krizi yaşayan ülkelerde uygulanan politikalar, bu kapsamda G. Kore, tartışılmaya devam edilmektedir.

ABSTRACT

In recently years, less developed countries had try to outward oriented industrial policies because of highlighting the “extraordinary promise” of globalization. Because globalization provides opportunities through a speculator expansion in international capital and good markets. Reaping gain from globalization requires a firm commitment to further market opening in both developed and developing conutries. Goverments can not be expected to play the dominant role in fostering growth.

In last years,Sout East Asia conutries remarkable record of high and sustained economic growth. But, the economies of Sout East Asia at the center of recent crisis have been some of most succesful emerging market conutries in term of growth and gains in living standarts. With generally prudent fiscal policies, private saving rates, and goverment interventions, this conutries had become a model for many less developed conutries. But, what went wrong in the South East asia conutries? Part of the answers seems to be these countries became victims of their own succes. This succes had domestic and foreign investors to underastimate the conutries economic weakenesses.

The crisis economies of South East Asia will experience sharp solwdowns of domestic demand and imports, with reel GNP likely to decline in the countries worst hit. This crisis on Sout Korea continued to deepen, with financial markets disaray an no end sight to the turmoil.

The Impact of Asia crisis on growth prospects for major industrial conutries, with the important expection of Japon, is expected to be modest. The newly industrialized economies of South East Asia have all been significantly affected by the crisis in the region. Policies in the countries in crisis, which include Korea have been discussed.

In the first section, the theoretical of less developed countries and common features has been drawn.

In the second section, the history of inward oriented (or import substitution) and outward oriented (or export substitution) policies in less developed countries was pointed out.

In the third section, the effects of the new developments in the world economy were pointed out.

In the fourth, section the industrial policy, development performance and government intervention in the South Korea was pointed out.

In the fifth section, the Asian crisis's, causes, effects and results were pointed out and in this countries new adjustments were discussed. In the Turkey economy of South East Asia crisis effects was pointed out.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç.Dr. Hasan İSLATİNCE

Üye : Prof. Dr. Kenan MORTAN

Üye : Yrd. Doç.Dr. Ayten KAYA

N. Tuğçe Keskiner'in **Az gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Sanayileşme Politikaları, (Örnek: Güney Kore), Asya Krizi ve Türkiye'ye Etkileri** başlıklı tezi **15.10.2008** tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişme Programı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Enver ÖZKALP

~~Enstitü~~ Müdürü

İÇİNDEKİLER

TABLolar	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN ORTAK ÖZELLİKLERİ VE KALKINMA ARAYIŞLARI

1. AZGELİŞMİŞLİK VE KALKINMA	4
1.1. Azgelişmişliğin Tanımlanması	4
1.2. Azgelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Yapısal Özellikleri	5
1.2.1. Azgelişmiş Ülkelerin Makro Ekonomik Büyüklüklere İlişkin Özellikleri	5
a) Kişi Başına Düşen Gelir	5
b) Dengesiz Gelir Dağılımı	6
c) Tüketim Bileşiminde Gıda Maddelerinin Payı	6
d) Tasarruf ve Yatırımların Düşüklüğü ve Yetersiz Sermaye ..	6
1.2.2. Ekonomik Kesimlerin Görünümü.....	7
a) Tarım Kesiminin Özellikleri	7
b) Sanayi Kesiminin Özellikleri.....	7
c) Hizmetler Kesiminin Özellikleri.....	8
d) Pazar Yapısı ve Özellikleri	8
e) İkili Yapı Özelliği	9
1.3. Kalkınma Kavramının Tanımı	9
1.4. Azgelişmiş Ülkelerde Kalkınma Arayışları	9

İKİNCİ BÖLÜM
SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

1. İÇE DÖNÜK - İTHAL İKAMESİNE DAYALI- SANAYİLEŞME STRATEJİSİ	12
1.1. İçe Dönük - İthal İkamesine Dayalı - Sanayileşme Stratejisi	12
1.1.1. Azgelişmiş Ülkelerde İthal İkamesine Yönelme Nedenleri	12
1.1.2. Azgelişmiş (Gelişmekte Olan) Ülkelerde İthal İkamesinin Önemi	14
1.1.3. İthal İkamesinin Tanımlanması ve Uygulanması	15
1.1.4. İthal İkamesinin Uygulanmasında Kullanılan Araçlar	16
1.1.5. İthal İkamesinin Birinci Aşaması	17
1.1.6. İthal İkamesinin İkinci Aşaması	19
1.1.7. İthal İkamesinin Sonuçları ve İthal İkamesine Dayalı Sanayi Stratejisinin Eleştirisi	19
2. DIŞA DÖNÜK - İHRACATA DAYALI - SANAYİLEŞME STRATEJİSİ	22
2.1. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisine Yönelme Nedenleri	22
2.2. İhracata Dayalı - Dışa Dönük - Sanayileşme Stratejisi ve Kapsamı ..	24
2.3. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Önkoşulları	24
2.4. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Araçları	26
a) Makro Düzeyde	26
b) Mikro Düzeyde	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZGELİŞMİŞ (GELİŞMEKTE OLAN) ÜLKELERDE UYGULANAN SANAYİLEŞME POLİTİKALARI

1. DÜNYA TİCARETİNDE GÖRÜLEN YENİ GELİŞMELER VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN İKTİSADİ PERFORMANSLARI	28
1.1. Dünya Ticaretinde Görülen Yeni Gelişmeler	28
1.1.1. Globalleşme (Küreselleşme) Eğilimleri	28
1.1.2. Globalleşme Sürecinde Uruguay Round	31
1.1.3. Uruguay Round'un Gelişmekte Olan Ülkelere Olası Etkileri ..	32
1.1.4. Uruguay Round'un Gelişmekte Olan Ülkelere Sağlayacağı Avantajlar	32
1.1.5. Uruguay Round'un Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Oluşturacağı Dezavantajlar	32
1.2. Gelişmekte Olan Ülkelerin Performansları	35
1.3. Gelişmiş (Sanayileşmiş) Ülkelerin Yeni Konumları ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEY DOĞU ASYA ÜLKELERİNİN SANAYİLEŞME DENEYİMLERİ DOĞRULTUSUNDA, GÜNEY KORE'DE UYGULANAN SANAYİLEŞME STRATEJİSİNİN ANALİZİ

1. GÜNEY DOĞU ASYA ÜLKELERİNDE UYGULANAN POLİTİKALARIN ORTAK ÖZELLİKLERİ	43
2. GÜNEY KORE'DE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARININ DEĞİŞİMİ VE DIŞA AÇILMA	47

2.1. Güney Kore'de İthal İkameci Sanayileşmeden İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisine Geçiş	47
2.2. İhracatın Sürükleyici Rol Oynadığı Endüstriyel Kalkınma Stratejisi	47
2.3. Kore'de Uygulanan İhracata Dayalı Endüstriyel Kalkınma Stratejisinin Aşamaları.....	48
2.3.1. Dünya Piyasa Fiyatlarıyla Serbest İthalat	48
2.3.2. İhracata Dayalı Endüstrileri Teşvik Edici Mali Piyasalar	50
2.3.3. Pazarlama ve Teknolojiye Dayalı Enformasyon Sistemi	51
2.3.4. Stratejik Koordinasyon	52
2.3.5. İhracata Dayalı Endüstriyel Kalkınma Stratejisinin Değerlendirilmesi	53
2.3.6. Ağır ve Kimya Endüstrilerinin Sürükleyici Rol Oynadığı 1973-1979 Dönemi	54
2.3.7. Ağır ve Kimya Endüstrilerinin Sürükleyici Rol Oynadığı 1973-1979 Döneminin Değerlendirilmesi	54
2.3.8. Fonksiyonel Müdahale, 1979 Yılı ve 1984 Ekonomik Liberalleşme	55
2.3.9. Kore'de Uygulanan İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi Sonuçları ve Değerlendirilmesi	56

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜNEY DOĞU ASYA KRİZİ, NEDENLERİ, SONUÇLARI, TÜRKİYE AÇISINDAN MUHTEMEL ETKİLERİ

①. GÜNEY DOĞU ASYA KRİZİ	58
1.1. Güney Doğu Asya Krizi ve Nedenleri	60
a) Krize Yolaçan Temel Bölgesel Faktörler	60
b) Krize Yolaçan İç Faktörler	62
c) Krize Yolaçan Dış Faktörler	62
1.1.1. Sabit Kur sistemi ve Cari Açıklar	63

1.1.2. Dışa Dönük Sanayileşme Politikalarının Krize Etkileri	66
1.1.3. Sermaye Hareketleri	69
1.1.4. Kısa Vadeli Dış Borçlar	73
1.1.5. Mali Sistemdeki Bozukluklar ve Bankacılık Sisteminin Krize Etkileri	78
2. GÜNEYDOĞU ASYA KRİZİ VE ETKİLERİ	85
2.1. Güney Doğu Asya Krizi ve Tayland	86
2.2. Güney Doğu Asya Krizi ve Japonya	87
2.3. Güney Doğu Asya Krizi ve Güney Kore	92
2.4. Güney Doğu Asya Krizi ve Çin	98
2.5. Güney Doğu Asya Krizi ve Dünya Ekonomisine Etkileri	99
3. GÜNEY DOĞU ASYA KRİZİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE MUHTEMEL ETKİLERİ	101
3.1. Güney Doğu Asya Krizinin Türkiye İhracatına Muhtemel Etkileri	102
3.2. Güney Doğu Asya Krizinin Türkiye İthalatına Muhtemel Etkileri	104
3.3. Güney Doğu Asya Krizinin Türkiye Mali Piyasasına Muhtemel Etkileri	105
3.4. Güney Doğu Asya Krizinin Türkiye'nin Borçlanma İmkanları Üzerindeki Muhtemel Etkileri	106
4. GÜNEY DOĞU ASYA KRİZİ VE IMF'İN KRİZİ ÖNLEMeye YÖNELİK ÇABALARI	108
4.1. IMF'ye Yöneltilen Eleştiriler	114
4.2. IMF'in Eleştirilere Yanıtları	117
5. GÜNEY DOĞU ASYA MUCİZESİNİN KRİZE YOL AÇMA SEBEPLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	118
6. GÜNEY DOĞU ASYA ÜLKELERİNDE YAŞANMAKTA OLAN KRİZ İLE İLGİLİ ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER	122
SONUÇ	130
YARARLANILAN KAYNAKLAR	136

TABLolar

<u>Tablo No</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	Dünya Ekonomisindeki Temel Göstergeler	37
2	Güney Avrupa Ülkelerinin ve Başlıca Gelişmekte Olan Ülkelerin Uzun Dönemli Performansları	39
3	1964 - 1995 Yıllarında Güney Doğu Asya Ülkeleri İhracat Performansları	45
4	Güney Doğu Asya Ülkeleri İhracatının Dünya İhracatı İçindeki Payı (Milyar Dolar)	46
5	Güney Doğu Asya Ülkelerinde Yıllara Göre Reel GSYİH Artış Rakamları (% Değişim)	59
6	Doğrudan Yabancı Yatırımların Cari Açıkla Finanse Etme Oranları (%)	71
7	Güney Doğu Asya Ülkelerine 1990 - 1996 Yılları Arası Doğrudan Sermaye Girişleri	72
8	Güney Doğu Asya Ülkelerinde 1990 - 1996 Yılları Arası Doğrudan Sermaye Çıkışları	72
9	Dış Yükümlülük / Dış Varlık	76
10	Yabancı Bankalara Olan Toplam Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Toplam Dış Yükümlülükler İçerisindeki Payı	77
11	Yabancı Bankalara Olan Toplam Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Toplam Döviz Rezervlerine Oranı	78
12	G. Kore'de En Büyük 30 Şirket Grubundan Seçilmiş Bazılarının Mali Pozisyonları (Milyon Dolar)	93
13	Bazı Güney Kore Şirket Gruplarının Kârlılığı: Net Kâr /Özsermaye	94
14	Yabancı Bankalara Olan Toplam Yükümlülükler ve Toplam Varlıklar (Milyar ABD Doları)	96
15	Kriz Ekonomilerine Olan Toplam İhracat (Bin ABD Doları)	103
16	IMF'nin Liderliğinde Hazırlanan Yardım Paketlerinin Miktarları ve Kaynakları	113

GİRİŞ

Günümüzde dünya ekonomisinde birçok devlet dışa açık sanayileşme stratejisi uygulayarak, azgelişmişlik kısır döngüsünden kurtulma yolunda adımlar atmaktadır. Dünya ekonomisiyle daha entegre, liberal bir ekonomik yapıya geçmek için birçok devlet ithâl ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini bırakıp, ihracata dayalı sanayileşme stratejisini uygulamaya geçmiştir.

Dışa dönük sanayileşme yolunda Güney-Doğu Asya ülkelerinin göstermiş olduğu başarılı performans Asya Krizi patlak verinceye kadar övgüye değer bulunmuştur. Günümüzde devletlerin ekonomideki belirleyici rolü azalırken, sadece yol gösterici etkinliği kalmıştır. Birçok azgelişmiş ülke Güney-Doğu Asya ülkelerinde uygulanan ihracata dayalı sanayileşme stratejisini uygulama yolunda çaba harcamış, ancak bunlar arasında da başarılı olanların sayısı çok az olmuştur. Asya Krizi Tayland'da patlak verip G. Kore ve diğer Güney-Doğu Asya ülkelerini etkisi altına alıncaya kadar uygulanan politikaların başarı şansı akıllıca uygulanan politikalara bağlanmaktaydı.

Yaşanan birçok deneyim, içe dönük sanayileşme stratejisinin belli aşamalarından sonra ithalata bağımlılığı arttırdığını ortaya çıkarmıştır. İç piyasalarında dar olması bu politikanın başarı şansını iyice azaltmıştır.

Asya Krizi patlak verinceye kadar özellikle, Japonya'nın uyguladığı dışa dönük sanayileşme politikası temeline, dayalı olarak sanayileşme yolunda başarı göstermiş, G.Kore birçok azgelişmiş ülkenin politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Krize kadar devlet müdahalesinin gerçekten gerekli ve zorunlu

olduğu ifade edilmiş, çünkü G.Kore’de sağlanan başarının devlet müdahalesinin yarattığı önemli bir sonuç olduğu savunulmuştur.

21. yüzyıla girerken yaşanan Asya Krizi artık Güney-Doğu Asya ülkelerinde uygulanan sanayileşme politikalarının ne kadar temelsiz ve sığ olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Krizin özellikle dünyanın büyük ekonomileri arasında yeralan G.Kore’yi etkisi altına alıp, Japonya’nın mali sisteminde sarsıntılarını hissettirmesi dikkatleri Güney-Doğu Asya’ya ve dünya ekonomileri üzerine çekti. Asya krizi ihracat öncülüğünde sanayileşmenin temelinde devlet müdahalesiyle işleyen büyüme modelinin Güney-Doğu Asya ülkelerinde çöktüğünü gösterdi. Yaşananlar ise “Asya Mucizesi”nin bittiğini düşündürmeye başladı. Her ne kadar yaşanan kriz finansal bir kriz olarak değerlendiriliyor olsa da ekonominin devlet müdahalesi ile nereye kadar ayakta kalabileceği sorusunu gündeme getirmiştir.

Artık dünyada uygulanmakta olan sanayileşme politikaları tam anlamıyla işlevini yitirmese de, yeni model arayışları içerisine girilmiştir.Zaten yaşanan büyük krizlerde uygulanmakta olan politikaların tıkanığının bir ifadesi olarak kendini göstermektedir. Bundan sonra daha farklı politikalar uygulanması gerekmektedir. Sorun dışa açılmakla bitmiyor, dışa açılırken ülkenin para, mal ve sermaye piyasaları uyum içnide olmalıdır.

Yapılan bu çalışmanın amacı ülkelerin azgelişmişlikten kurtulmak için uygulamış oldukları sanayileşme politikalarının özelliklerini, yapılan yanlışların neler olduğunu ve bu yanlışlar sonucu yaşanan Asya krizinin sebeplerini, etkilerini ve sonuçlarını açığa çıkarmaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde; azgelişmiş ülkelerin ortak özellikleri ve kalkınma kavramının tanımı yapılmıştır. Azgelişmiş ülkelerin kalkınma arayışları açıklanarak teorik çerçevesi belirlenmiştir.

İkinci bölümde; az gelişmiş ülkelerin kalkınma arayışlarında kullanılan sanayileşme politikaları ve bu politikaların araçları ve sonuçları teorik bazda açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde; dünya ekonomisinde meydana gelen yeni gelişmeler, gelişmiş ülkelerin yeni konumları ve gelişmekte olan ülkelerin durumları incelenmiş ve Uruguay, Round Anlaşmasının gelişmekte olan ülkelere getireceği avantaj ve dezavantajlar ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde; Güney-Doğu Asya ülkelerinde uygulanan dışa dönük sanayileşme politikasının yapısı ve devlet müdahalesinin bu politika üzerindeki etkisi G. Kore örneğiyle analiz edilmiştir.

Beşinci bölümde; Asya Krizinin çıkışı, gelişimi, etkileri ve sonuçları incelenmiş ve uygulanmakta olan dışa dönük sanayileşme politikalarında görülen birtakım çarpıklıklar açıklanmaya çalışılmıştır. Güney-Doğu Asya ülkelerinden Tayland'da patlak veren bu krizde Japonya, Çin ve diğer gelişmiş ülkelerinin izleyecekleri politikaların dünya ekonomisine nasıl yansiyabileceği ve Türkiye ekonomisinin krizden nasıl etkilenebileceği, IMF'nin krize ilişkin ülkelere yaptığı yardımlar ile IMF'ye yöneltilen eleştiriler ve IMF'nin yanıtları anlatılmıştır. G. Doğu Asya ülkelerinde uygulanan modelin krize olan etkileri ve bu ülkelerin alması gereken tedbirler anlatılarak çalışma sonuçlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN ORTAK ÖZELLİKLERİ VE KALKINMA ARAYIŞLARI

1. AZGELİŞMİŞLİK VE KALKINMA

1.1. Azgelişmişliğin Tanımlanması

Avrupa'da 19. yüzyılın başlarında yer alan sanayi devrimi çağdaş azgelişmişliğin tarihinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Sanayi devrimini gerçekleştirememiş ülkeler arasında yer alan işbölümünde, birinci grup ülkeler sanayi ürünlerin üreticisi ve ihracatçısı, ikinci grup ülkeler ise; sanayi ürünlerin pazarı ve ilkel ürünlerin (ucuz hammadde ve yiyecek maddeleri) sunucusu konumuna girmişlerdir¹. Aslında azgelişmişlik kavramının tanımlanmasında herkesin üzerinde birleştiği birtanım vermek pek mümkün değildir. Amerikalı iktisatçı H.W. SINGER'in deyiimiyle azgelişmişlik "görüldüğü zaman tanınmayı kolay, fakat tanımanması güç" olan bir zürafaya benzetilmektedir. Ne var ki bu olgunun tanımlanması da gereklidir. Bu amaçla S.KUZNETS'in yaklaşımına uygun olarak, belirlenen üç temel kıstasa göre tanımlamayı yapabiliriz. Bunlar azgelişmişliğin uluslararası gelişme farklılıklarına göre, toplumsal ve ekonomik kaynakların kullanımına göre yapılan tanımlardır.

¹ Haldun Gülalp, **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, Yurt Yayınevi Yay: 5, Ankara, 1983, s. 19.

- Azgelişmişliğin uluslararası gelişme farklılıklarına göre tanımlanması:

Bu tanımlamaya göre, azgelişmiş ülkeler, mevcut tüm ülkelere ilişkin gelişme skalasının en alt sıralarında yer alan ülkelerdir.

- Azgelişmişliğin kaynak kullanım durumuna göre tanımlanması:

Kaynak kullanımında, fiili durum ile potansiyel durumun karşılaştırılmasıyla tanımlanmaktadır. Her ülkenin kendine göre, ekonomik kaynaklarını tam ve etkin bir şekilde kullanmasına bağlı olarak, ulaşabileceği bir üretim düzeyi varolur. İşte bu potansiyelin altında ise, bu ülkeyi azgelişmiş sayabiliriz.

-Azgelişmişliğin Toplumsal ve Bireysel Temel İhtiyaçlarının Karşılanmasına Göre Tanımlanması:

Bu grup tanımlamada insanın temel bilimsel ölçütlerle saptanmış ölçüler, kalıplar çerçevesinde ihtiyaçlarının karşılanması temel alınır. Bir ülke nüfusunun çoğunluğunun toplumsal ve bireysel ihtiyaçlarını gideremeyecek durumdaysa o ülke azgelişmiştir.

1.2. Azgelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Yapısal Özellikleri

Azgelişmiş ülkelerin birçok ortak özelliği bulunmakla birlikte, konumuzla ilgili olması nedeniyle, sadece ekonomik ve yapısal özelliklerine değinilecektir.

1.2.1. Azgelişmiş Ülkelerin Makro Ekonomik Büyüklüklere İlişkin Özellikleri

a) Kişi Başına Düzen Gelir

Kişi başına düşen gelirin düşük düzeyde olması azgelişmişliğin en önemli unsurudur. Bu gösterge, Birleşmiş Milletler'in konuyla ilgili raporunda da yapılan

azgelişmiş (gelişmekte olan) ülke tanımının belirleyici ögesidir. Azgelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelir, özellikle karşılaştırmaya vurulduğunda son derece zayıf ve yetersiz olduğu kesindir.

b) Dengesiz Gelir Dağılımı

Kişi başına düşen gelir rakamı basit bir ortalama olması nedeniyle gerçek gelir dağılımı hakkında pek fazla bilgi vermez. Gelir dağılımı ölçmede çeşitli yöntemler kullanılır. Gelir dağılımı hakkında bir fikir vermesi açısından, en üst gelir gurubunu oluşturan nüfus ile geriye kalan nüfusun toplam gelirdeki paylarının karşılaştırılması yeterlidir. Gelir dağılımının dengesizliği aynı zamanda bir ülkenin kalkınma derecesi hakkında ipuçları verir. Bir ülkenin azgelişmişliği oranında gelir dağılımındaki adaletsizliği de artmaktadır.

c) Tüketim Bileşiminde Gıda Maddelerinin Payı

Azgelişmiş ülkelerde gelir dağılımındaki dengesizlik tüketimin bileşimine de yansır. Toplam özel tüketim içinde özellikle gıda maddelerinin sahip olduğu büyükçe pay azgelişmişliğin önemli göstergesidir.

d) Tasarruf ve Yatırımların Düşüklüğü ve Yetersiz Sermaye

Azgelişmiş ülkelerde gelirin kullanımıyla ilgili olarak, tasarruf eğiliminin düşük olması gelirin dağılımı ile ilgili olarak, tasarrufların dengesiz dağılımı ve halkın büyük bir bölümünün hiç tasarrufta bulunmaması önemli bir özelliktir. Tasarruf eğiliminin düşük olmasının iktisadi kalkınmanın yetersiz kalmasının en önemli nedeni olduğu genellikle kabul edilir. Tasarrufların düşük düzeyde olması yanında bu fonların çoğu zaman gösteriş ya da geleneksel amaçlı tüketime yönelme tehlikesi vardır. Herşeye rağmen düşük tasarruf eğilimi sonuçta yatırım oranında düşük olması sonucunu doğuracaktır. Yatırımların küçük düzeyde olmasında yatırım fırsat ve isteğinin zayıf olmasında bir etkendir.

1.2.2. Ekonomik Kesimlerin Görünümü

Bir ekonomide yürütülen faaliyetleri üç temel kesim (tarım, sanayi hizmetler kesimi olarak) içinde toplayabiliriz. Azgelişmiş ülkeler bu üç kesimin gösterdiği belirgin özellikler açısından da kolayca ayırt edebiliriz.

a) Tarım Kesiminin Özellikleri

Azgelişmiş ülkeler kimi zaman tarım ülkeleri diye de adlandırılmaktadır. Bu ülkelerin toplam hasılası içinde tarım kesiminin payı yüksektir. Ayrıca tarımın toplam istihdam ve toplam ihracat içindeki payı da büyüktür. Azgelişmiş ülkelerdeki tarımsal işgücü oranının yüksekliği nispeten düşük üretim verimliliğini de açıklar niteliktedir. Tarımsal kesim kalkınmanın işgücü deposudur, bununla birlikte tarımsal üretimi azaltmaksızın, işgücünün tarımsal kesimden çekilebileceği anlamında bir gizli işsizlikten söz edilip edilemeyeceği tartışmalıdır.

b) Sanayi Kesiminin Özellikleri

Azgelişmiş ülkelerin tarımsal nitelik göstermesinin doğal sonucu sınıai düzeyinin düşük olmasıdır. Toplam ürün içinde sınıai ürünlerin payı, bize sanayi kesiminin özellikleri hakkında ilk bilgileri verebilir. Azgelişmiş ülkelerde bu pay %20'nin altındadır. Gelişmekte olan bir ülkenin, ekonomik yapısal değişimini sağlayıp sağlamadığı, imalat sanayinin ekonominin motoru olup olmadığıyla belli olur. imalat sanayi üç alt kesimde guruplandırılabilir. Tüketim malları sanayi, yatırım ve ara malları sanayi, birbirleriyle karşılıklı girdi çıktı ilişkisi içinde bulunan bu alt kesimlerin oluşturduğu "imalat-sanayi" örgüsünün gerçekten ahenkli işleyen biçimde olması gerekir. Nitekim çoğu azgelişmiş ülkede ara ve yatırım malları sanayilerinin zamanında ve yeterince geliştirilmemesi, tüketim malı sanayinin aşırı büyüyerek dengesiz bir sanayileşmenin ortaya çıkmasına neden olur. İmalat sanayinin bu iç

yapısındaki dengesizlik, hem ekonomide sanayi kesimin katma değerinin düşük olmasına yol açmakta, hemde yaratılan sanayinin hammadde ve teknolojik yönden dışa bağımlı kalmasına ortam hazırlamaktadır. Sonuçta ülkede başlatılan sanayileşme belli bir çizginin üzerine çıkamamakta ve bu durum giderek tüm ekonomik büyüklükler üzerinde olumsuz etkiler yaratarak, kalkınma sürecini yavaşlatabilmektedir.

c) Hizmetler Kesiminin Özellikleri

Az gelişmiş ülkelerde hizmetler kesimi normalin üstünde büyüktür. Bu arada hizmet kesimi kırsal kesimin dışladığı işsiz kitleyi, sanayinin yeterince istihdam olanağı yaratamaması nedeniyle de yapısında taşır. Az gelişmiş ülkeler tarımdan sanayiye, oradan da hizmetlere çıkan işgücünün geleneksel kesimler arası gelişim sürecini, ikinci aşamayı, sanayi kesimini atlayarak izleyememektedirler.

d) Pazar Yapısı ve Özellikleri

Bir ekonomide pazar yapısı ve kurumsal yapı tarafından belirlenir. Başka bir deyişle, pazaryapısı kaynak kullanım tercihlerini etkileyen ve geçmişteki tercihleri yansıtan bir araç değişkendir. Pazar yapısı, pazar giriş koşulları (serbest ya da kayıtlı giriş), rekabet koşullarını, fiyat oluşum koşullarını, karar birimlerinin niteliğini, teknolojik düzeyi ve genel üretim koşullarını yansıtır. Az gelişmiş ülkelerde rekabete dayanmayan işletme yapısı, pazar yapısının temel özelliklerinden biridir. Bunun en önemli nedenlerinden biri ölçek yetersizliği, buna bağlı olarak geri teknolojidir. Az gelişmiş ülkelerde pazar yapısının kendinden beklenen işlevi yerine getirmemesinin nedenlerine gelince; i) Pazar koşullarını olumsuz kılan geleneksel davranışlar. Bu davranış biçimi, paralı değişim sürecini önleyen bir dizi olumsuz sosyal mekanizmada, kurallar ve kurumlarda az gelişmiş ülkelere özgü bir pazar yapısı yansıtır, ii) Bizzat özel girişim ve işletmelerin pazarı yönlendirici ve rekabeti önleyici davranışları, iii) Devletin gerek mal, gerekse faktör pazarlarına çeşitli gerekçelerle müdahale etmesi.

e) İkili Yapı Özelliği

Az gelişmiş ülkeler "ikili özelliği" olan ülkelerdir. Bu ülkelerde bir yandan ileri gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin pazar yapısına, ileri teknolojisine, öte yandan geri kalmışlığın tipik özelliklerinden aile ekonomisi, geri ve ilkel teknoloji, durgun bir sosyal yapı, geleneksel ve organizasyonlara da rastlanabilir².

1.3. Kalkınma Kavramının Tanımı

1940'ların ilk yarısında iktisat biliminin yeni bir dalı olarak ortaya çıkan kalkınma iktisadı, sanayileşmeyi, gelişme açıklarının giderilmesinde bir ön koşul olarak belirlemiştir. İktisadi kalkınma çabaları; gelişmekte olan ülkelerin gelir düzeylerinin iyileştirilerek, modern sanayi toplumlar ile aralarındaki farkın kapatılması ve bu ülkelerin sanayileşmiş toplumlar arasına katılmaları olarak tanımlanabilir³. Kalkınma, genel kabul gören haliyle; sadece üretimin ve fert başına gelirin artırılmasından ibaret olmayıp ekonomik ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi anlamına gelir⁴. Ekonomi literatüründe bazen "kalkınma ve sanayileşme" tanımları eş anlamda kullanılmaktadır. Geniş anlamda sanayileşme olgusunun sınırlarını çizmek kolay olmayacağından bundan sonraki açıklamalarda ikinci sektör (sanayi kesimi) kapsamına giren faaliyetlerin gelişmesi incelenecektir⁵.

1.4. Az gelişmiş ülkelerde Kalkınma Arayışları

Az gelişmiş ülke toplumları gelişmiş dünyada bugün doğal olarak kabul edilen ekonomik ve sosyal ilerlemenin bilincine daha fazla varmaktadırlar. Ayrıca bu

² Ergül Han, **Az gelişmişlik ve Kalkınma Ekonomisi**, Birlik Ofset Yayıncılık, Eskişehir, 1994, s. 9-22.

³ Serdar Şahinkaya, **Sermaye Birikimi, Sınai Birikim ve İmalat Sanayi**, 3. İzmir İktisat Kongresi, Sektörel Gelişme Stratejileri, 1. Tebliğ Metinleri, 3. Cilt, 1993, s. 107.

⁴ Vural Savaş, **Kalkınma Ekonomisi**, Beta Yay., 4. Basım, İstanbul, 1986, s. 5.

⁵ S. Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, Beta A.Ş., 2. Basım, İstanbul, 1995, s. 68.

insanların içinde yaşadıkları yoksulluk ya da az gelişmişliğin ne bir alinyazısı ne de kaçınılmaz bir olgu olmadığı da anlaşılmıştır. Az gelişmiş ülkelerde temel amaç mevcut iktisadi ve sosyal yapının gelişmeye elverişli olacak şekilde değiştirilmesidir⁶. I. Dünya Savaşı, az gelişmiş ülkelerin sanayi çıktıları tüketim malları ihtiyacını karşılanamaz duruma getirmiştir. Büyük Dünya Ekonomik Krizi (1929) ise, dünya ticaretinde önemli bir daralmaya neden olmuştur. Bunu İkinci Dünya Savaşı izlemiştir. Özellikle 1929 krizi bir taraftan az gelişmiş ülkelerin ihracatında büyük düşüşlere neden olurken, diğer yandan ihracat malları fiyatlarındaki aşırı düşüşler ihracat gelirlerini büsbütün azaltarak ithalatı yapılamaz hale getirmiştir⁷. Uluslararası ticarete, temel tarımsal mallara karşı dünya pazarlarının yavaş gelişmesi karşısında, yapım endüstrisi ürünlerine karşı rakibin talebinin çok hızlı büyümesi sonucu, ticaret hadleri uzun dönem tarımsal ürün ihracatı yapan az gelişmiş ekonomiler aleyhine gelişmiştir⁸. İkel maddelerin ihracatı ile uğraşan pek çok ülkenin çeşitli sanayi malları üreterek fabrikaları kurma zorunluluğunu ortaya çıkarmış ve gelişmekte olan ülkelerin ithalat ikamesine yönelmesine neden olmuştur. Savaşın sonrada kurulan fabrikaların üretimlerine devam etmesini sağlamak ve başlayan sanayileşme hareketini sürdürebilmek için bir dizi koruyucu önlemlerin alınması yoluna gidilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde, daralan dünya ticareti içinde ihraç malları alanında ihtisaslaşarak, bu alanda riske girmek yerine gelişen iç piyasaya yönelik sanayi yatırımlarda bulunmak hem daha az riskli, hem de daha kârlı idi⁹. İkinci Dünya Savaşı bu içe dönük sanayileşme şeklinde daha da hız kazandırmış ve bu trendi değiştirecek herhangi bir çaba harcanmamıştır¹⁰. Günümüz dünyasında gelişmiş ekonomilerin, aynı zamanda sanayileşmiş ülke

⁶ Ergül Han, a.g.e., s. 1-3.

⁷ Fikret Başkaya, **Az gelişmişliğin Sürekliliği**, Kaynak Yayınları: 64, 1. Basım, İstanbul, 1986, s. 79.

⁸ Mete Oktav, Alican Kavas, Mustafa Tanyeli, TOBB İhracat Geliştirmesi ve Ortak İhracat Pazarlama Grubu, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar Çözüm Önerileri Dizisi: 6, Ankara, 1992, s. 18.

⁹ Çağlar Keyder, "Kriz Üzerine Notlar", Toplum ve Bilim, No: 14, 1981, s. 3-43.

¹⁰ Erden Öney, **Kalkınma İçin Yeni Bir Ticaret Politikasına Doğru**, B.M. Ticaret ve Kalkınma Genel Sekreteri Konferansı, Çev.: Erden Öney, SBF Yay., No: 344, Ankara, 1973, s. 26.

olmaları, “ekonomik gelişme” ile “sanayileşme” arasında çok yakın ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ülkelerin sanayileşme seviyesi ile gelişmişlik seviyesi hemen hemen aynı anlamı taşır¹¹.

¹¹ Karluk, a.g.e., s. 67.

İKİNCİ BÖLÜM

SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

1. İÇE DÖNÜK - İTHALİKAMESİNE DAYALI - SANAYİLEŞME STRATEJİSİ

Az gelişmiş ülkelerin sorunlarına ilişkin bakış açısındaki temel değişimin strateji tercihlerinde ortaya çıktığı söylenebilir¹². Dünya konjonktürünün yüksek düzeyde seyrettiği 1950'yi izleyen çeyrek yüzyılda, batı dünyasının çevresindeki bir dizi yeni gelişen ülke büyümelerini değişik iktisat politikaları çerçevesinde düzenleme olanağı bulmuşlardır¹³. Sanayileşme iki önemli strateji vardır. Bir ithal ikamesi, diğeri ihracatı teşviktir¹⁴.

1.1. İçe Dönük - İthal İkamesine Dayalı - Sanayileşme Stratejisi

1.1.1. Az gelişmiş Ülkelerde İthal İkamesine Yönelme Nedenleri

II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme stratejisi olarak, ithal ikamesinin seçilmesinde çeşitli politik ve iktisadi etkenler rol oynamıştır¹⁵. Savaşlar ve krizler az gelişmiş ülkelerin dış ticareti üzerinde farklı sonuçlar doğurmuştur. 1929 İktisadi Buhan'ı ve II. Dünya Savaşı'da aynı etkiyi göstermiştir.

¹² Taner Berksoy, **Kalkınma Stratejileri ve İthal İkamesi**, Hacettepe Üniv. İİBF. Fak. Der. Cilt 3, Sayı: 1-2, Ankara, 1985, s. 89.

¹³ Hatice Kökden ve İsmail H. Gökal, **Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Deneyimi**, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Araştırma Dizisi, Mayıs 1990, Ankara, s. 151.

¹⁴ Karluk, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁵ Kökden ve Gökal, **a.g.e.**, s. 151.

İleri kapitalist ülkeler arasındaki savaşlarda, bu ülkelerin üretim kapasiteleri savaş sanayine yöneldiği için tüketim mallarının üretimi azalmıştır. Aynı şekilde savaş dünya ticaret trafiğini aksatıp bazı malların ihracatını zorlaştırıyor. Savaş sanayileri için stratejik öneme sahip hammaddelerin fiyatları ise yükseliyor. Kriz durumunda ise; oldukça değişik bir tablo ortaya çıkıyor. Kriz halinde az gelişmiş ülkelerin ihracatı hem miktar olarak düşüyor, hem de ihraç mallarının fiyatlarındaki büyük düşüşler nedeniyle dış ticaret gelirleri bütütün azalıyor. Kriz az gelişmiş bir ülkede kabaca şu sonuçların ortaya çıkmasına neden oluyor;

- İthalat yapılamaz oluyor ya da büyük ölçüde düşüyor. Böylece tatmin edilemeyen tüketim malları talebi ortaya çıkıyor.
- Varlıklı sınıfların geliri azalıyor.
- Önemli bir işsizlik ortaya çıkıyor.
- Bütçe gelirleri azalıyor.
- Devalüasyon zorunlu hale geliyor.

Böyle bir tablo karşısında¹⁶ ulusal ekonominin kalkınmasında ve yerli sanayinin teşvik edilmesinde devletin rolü artmaya başlamıştır¹⁷. Sanayi çıkışlı tüketim malları talebinin karşılanamaması geniş bir işsiz kitlesinin varlığı nedeniyle düşük ücretler, içe dönük sanayileşme yönünde baskı yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonlarında, farklı yoğunluklarda, az gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunda¹⁸ bu dönemin başındaki dünya savaşı ve 1929 bunalımının yarattığı ekonomik çöküşler, ülkelerin tarife ve tarife dışı engellere yönelmeleri ile dünya ticareti çok büyük ölçüde daralmış, böylece her ülke kendi sorunlarına himayeci politikalar aramış¹⁹ ve ithal ikameci bir sanayileşme söz konusu olmuştur²⁰.

¹⁶ Başkaya, a.g.e., s. 82-83.

¹⁷ Zeki Tüyen, "Kalkınma Stratejileri", Gümrük Dergisi, Gümrük Müfettişleri Derneği Yayını, Yıl: 5, Sayı: 13, Haziran1995, s. 17.

¹⁸ Başkaya, a.g.e., s. 83.

¹⁹ Tüyen, a.g.m., s. 17.

²⁰ Başkaya, a.g.e., s. 83.

Dolayısıyla 1930'lar boyunca birçok gelişmekte olan ülke için korumacılık adeta bir tarz olmuştur. Büyük Depresyon sürecince sanayileşmiş ülkeler mal fiyatlarını ve ticaret politikalarını kısıtlayıcı yönde düzenlemeler yapmışlardır. Gelişmekte olan ülkeler için, kaynakların elde edilmesi büyük ölçüde bu mallara dayalıydı. Borçların ödenebilmesi için, yabancı döviz tasarrufu sağlayabilmek amacıyla, ithal kısıtlamaları ve gümrük duvarları arkasında, korumacılığa dayalı sanayileşme politikası izlenmiş ve bu gelişme, bir strateji haline dönüşmüştür²¹. Sanayi devrimi sırasında İngiltere ve yakın tarihlerde HonKong, hariç olmak üzere, günümüz sanayi ülkeleriyle, kalkınmakta olan ülkelerin hepsi, iç pazarları için üretim yapan ve henüz başlangıç aşamasında olan sanayilerini korumaktadırlar²².

1.1.2. Azgelişmiş (Gelişmekte Olan) Ülkelerde İthal İkamesinin Önemi

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu ekonomik kalkınmalarında ithal ikameci sanayileşme politikası uygulamışlardır²³. Azgelişmiş ülkelerde ithal ikamesi stratejisinin önemli kabul edilmesi aşağıdaki nedenlere bağlanabilir:

a) Tarım ürünleri ihracatçısı durumunda bulunan ülkelerin ihracat gelirleri dalgalanmalar göstermekte ve böylece ekonomi uluslararası konjonktürün etkisinde kalmaktadır²⁴. İhracatın artırılmasına kıyasla, belirli ithal mallarını ithal etmenin daha kolay olması söz konusudur. Burada özellikle miktar ve fiyat yönünde dış talep koşullarına bağlı olmasının payı büyüktür.

²¹ Rudiger Dornbush, "The Case For Trade Liberalization In Developing", In Journal Of Economic Perspectives, Volume: 6, Number: 1, Winter 1992, s. 71.

²² Bela Balassa, "Dışa Açık Ekonomi Üzerine Makaleler", Derleyen: H. avni Hedilli, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yay. No: 1986/270, Ankara, 1986, s. 151.

²³ "Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma", Editörler, Renee Prendergast, Frances Stewart, Çeviren: İdil Eser, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1995, s. 26.

²⁴ Bilim ve Teknoloji Bülteni, "Türk Sanayinin Yapısı ve Geliştirilmesi", T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Sayı: 35, Ankara, 1991, s. 6.

b) İthal ikamesine dayalı bir sanayileşmede, daha önce ithal edilen, başka bir deyişle belli bir iç talebi bulunan malın üretimine başlanacağından²⁵ bu yolun yerli girişimciler için, henüz tanınmayan ülkelere yeni pazarlar arama gereği göstermemesi, esasen mevcut olan fakat ithal mallarının bulunduğu pazarlardaki talebi karşılama imkanı vermektedir.

c) İthal ikamesine dayalı sanayileşme, uluslararası kalkınma yarışında, ülkeyi ekonomik ve buna bağlı olarak siyasal yönden daha da bağımsız hale getirecektir.

d) İthal ikamesine dayalı sanayileşmede, ödemeler dengesi güçlükleri önemli ölçüde azalacak ve döviz tasarrufu sağlanacaktır.

e) İthal ikamesi yoluyla milli hasıla içinde sanayi gelirleri payının artması, kalkınma için yani fonlar yaratılması imkanları sağlayacak, o güne dek tarımsal kesimden vergilendirme sureti ile aktarılan fonlara gerek kalmayacaktır.

f) İthal ikamesi ile sanayi üretiminin artması, sermaye birikiminin hızlanması, yurt içi talebin genişlemesini ve tarımsal kesimdeki mevcut gizli işsizler içinde yeni iş imkanlarının yaratılmasını sağlayacaktır²⁶.

1.1.3. İthal İkamesinin Tanımlanması ve Uygulanması

Günümüzde ithal ikamesi kavramı kalkınma teorilerinde yaygın bir şekilde kullanmakta ve kavrama alması anlamlar yakıştırılmaktadır. İthal ikamesi esas olarak, ithal edilen malların yurtiçi üretimle ikame edilmesi olarak tanımlanabilir²⁷. Bu tanıma göre; i) Yurt içinde üretilmekte olan bir malda ithal ikamesi sözkonusu olamaz, ii) Tarımsal ürünleri çeşitlendirmek amacıyla dıştan aldığı ürünleri üretmeye

²⁵ Ergül Han, **a.g.e.**, s. 118.

²⁶ Bilim ve Teknoloji Bülteni, "**Türk Sanayiinin....**", s. 7.

²⁷ Ergül Han, **Kalkınma Planlaması**, 4. Basım, Eskişehir, 1995, s. 17.

başlayan bir az gelişmiş ülke ithal ikamesi yapamamaktadır, iii) Gelişmiş ülkeler için farklı bir tanım gerekmektedir²⁸. Sözkonusu eleştiriye dikkate alarak ithal ikamesinin daha kapsamlı bir tanımını şu şekilde yapabiliriz; daha önce yurt dışından ithal edilmekte olan malların uygulanması koruyucu ve özendirici önlemlerle, yurtiçinde üretilmesini öngören bir sanayileşme politikasıdır. Kurulan endüstriler, her türlü dış ticaret ve kambiyo politikaları ile dış piyasanın rekabetinden korunmaya çalışılır. Bu tarz bir sanayileşme modelinde, karşılaştırmalı üstünlüklerin getirdiği yol göstericilik ve seçicilikten yararlanılmaz²⁹. Buna göre toplam ara malları içindeki ithalat oranı eksiliyorsa, ithalat ikamesi yapılıyor, artıyorsa yerli üretim ithalatla ikame ediliyor demektir³⁰.

1.1.4. İthal İkamesinin Uygulanmasında Kullanılan Araçlar

İthal ikamesi stratejisinin seçiminde en tutarlı görüş bebek endüstriler³¹ olarak adlandırılan gelişen sanayileri teknik ve ekonomik yetersizlikleri sebebiyle koruma mecburiyetidir. Sanayileşmenin başlangıç yıllarında kuruluş güçlükleri, teknik bilgi ve organizasyon yetersizlikleri, vasıflı işgücü eksikliği gibi sebeplerle maliyetlerin yüksek olması kaçınılmaz olduğundan yeni kurulan sanayilerin belli bir süre rekabeti edebilir duruma gelinceye kadar korunması gerekir³². Fakat zamanla optimum ölçekli işletmeler kurulup kitlesel üretime geçilince içsel ve dışsal ekonomilerden yararlanarak parça başına maliyetlerin düşeceği ve bir müddet sonra da ihracata yöneleceği ümit edilmektedir. Bebek endüstrileri korumak için kullanılan başlıca aletler ise; başta aşırı değerli kur olmak üzere, tarifeler, kredi temini, belli bir süre vergi muafiyetleri ve alt yapı yatırımlarının devletçe

²⁸ Hasan Olgun, "Türkiye'de İthal İkamesi Bunalımı ve Dışa Açılma: Eleştiri:", ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 3-4, 1980, s. 377-393.

²⁹ Kökden ve Gökal, a.g.e., s. 96.

³⁰ Bilim ve Teknoloji Bülteni, "Türk Sanayinin....", s. 6.

³¹ Kökden ve Gökal, a.g.e., s. 96.

³² Dış Ticaret Raporu, İthalat ve İhracatta Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Tüsiad, Yay. No: Tüsiad-T/86.9.91, İstanbul, 26 Eylül 1986, s. 3.

karşılanması gibi teşvik araçlarıdır. Ayrıca kamunun ürettiği mal ve hizmetleri bu endüstrilere maliyetlerinin altında satılması da enbüyük teşvik unsurlarından biridir. Söz konusu teşvikler sayesinde, ödemeler dengesi açıkları kapatılmaya çalışılırken öte yandan sanayileşmenin hızlandırılmasına gayret edilmektedir³³.

Gelişmekte olan ülkelerde faktör piyasalarında eksik rekabet mevcuttur. Bu durumda faktör fiyatları fırsat maliyetlerini tam olarak yansıtmayacak ve kaynakların optimal kullanımı amacı gerçekleşmeyecektir. Böylece optimal olmayan kaynak kullanımlarının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için çeşitli tedbirlerle sanayinin korunması gerekli görülmüştür. Dış ticaret hadlerinin gelişmiş ülkeler lehine, gelişmekte olan ülkeler aleyhine sürekli olarak değişmesi, dış ticarete devlet müdahalesinin zorunlu olduğu inancını yaygınlaştırmıştır. Ekonomik büyüme sonucu sanayi malları ithalatını arttırmak zorunda olan bu ülkeler ihracat gelirlerini arttırmak için daha fazla tarım ürünü veya hammadde ihraç edecek, bu da ticaret hadlerinin bozulmasını hızlandıracaktır. Bu durumda koruma tedbirleri ile ithalatı ikame edeceği yatırımlara girişerek sanayileşmeyi teşvik etmek ve sanayi ürünleri ihracatı ile dış ticaret hadlerinin bozulmasından doğan kayıpları telafi edilecektir³⁴.

1.1.5. İthal İkamesinin Birinci Aşaması

Gelişmekte olan ülkelerde ithal ikamesinin birinci aşaması önemli ekonomik maliyetlere yolaçmaksızın tamamlanabilir. Birinci aşamada dayanıksız tüketim malına yönelik üretim yapan endüstrilerde vasıfsız ve yarı vasıflı işgücü istihdame dilerek üretim sağlanabilir. Bu tür işçiler zaten gelişmekte olan ülkelerde oldukça fazladır. Birinci aşamada gerçekleştirilen üretim ileri seviyede teknolojiyi ve üretim birimi başına geniş yatırımları da gerektirmez ve aynı zamanda bu endüstriler, bağlı

³³ Kökden ve Gökcal, a.g.e., s. 96-97.

³⁴ Dış Ticaret Raporu, "İthalat ve", Tüsiad, s. 3-4.

oldukları endüstrilerden çok az girdi ihtiyacı içindedirler³⁵. İthal ikamesinin birinci aşamasında yüksek derecede bir korumacılık uygulamasına gerek duyulmamaktadır³⁶.

Yeni sanayileşmenin başlangıç aşamalarında kurulan her sanayi genelde iç tüketime dönük olduğundan dolayı detaylı pazar araştırmasının gerektirmediği gibi, aç olan iç piyasaya hitap etmek, her koşulda dış piyasalara uzanmaktan daha kolaydır³⁷.

Bu aşamada tüketim malı ithalatına miktar kısıtlamaları ve yüksek tarife uygulanırken, ara malı ve makine ithalatına daha düşük tarifeler ve gümrük muafiyeti uygulanarak yerli üretime yüksek efektif koruma sağlanmaktadır. Ayrıca sanayicilere düşük faizle kredi temini, döviz tahsisi, düşük fiyatla enerji ve hammadde temini ve vergi muafiyetleri de tanınmaktadır. Diğer taraftan aşırı değerlenmiş kur politikası ve ülkede enflasyonist bir ortamın sürdürülmesi ile de bu endüstrilere dolaylı olarak da sübvansiyon ve koruma sağlanmış olmaktadır³⁸. İthal ikamesinin bu ilk aşamasında, yerli üretim yurt içi talepten daha hızlı büyüyeceğinden ithalata pek gerek kalmayacaktır. Böylece yurt içi talep tamamen üretimle karşılanacaktır³⁹.

İthal ikamesinin birinci aşaması tamamlanır tamamlanmaz, yurt içi üretim ile ithalatın yerine getirilmesi maliyetlerin artmasını zorunlu kılacaktır⁴⁰.

³⁵ World Bank Research News, "Development Strategies In Semi - Industrial Countries", 1981, s. 12.

³⁶ Tüyen, a.g.m., s. 17.

³⁷ İzzettin Önder, "Teknoloji ve Sanayileşme Stratejisi", Anadolu Üniversitesi Bülteni, Akademi Yıl: 2, Sayı: 11, Eylül-Ekim 1995, s. 25.

³⁸ Kökden ve Gökcal, a.g.e., s. 97.

³⁹ Tüyen, a.g.m., s. 18.

⁴⁰ World Bank Research News, a.g.m., s. 12.

1.1.6. İthal İkamesinin İkinci Aşaması

İkinci aşama ithal ikamesi, ara malları ile üretici ve tüketici dayanıklı tüketim malları ithalatının, yerli üretimle ikame edilmesini içermektedir. Bu mallar birinci aşamada ikame edilenlerden farklı özellik taşımaktadır. Örneğin, çelik ve petrokimya ürünlerine yönelik üretim, oldukça yüksek sermaye yoğun eğilimlidir⁴¹. Daha fazla korumacı tedbirlere gerek duyulacak bu aşamada yurt içi üretim tarife ve tarife dışı engellerle korunmaya çalışılacaktır. İthal ikamesinin ikinci aşamasında, daha önce ithal edilmekte olan ara malları ile dayanıklı tüketim mallarının yerli üretimle karşılanması hedeflenmektedir⁴². Sermaye malları, dayanıklı tüketim malları ve farklı ara mal üretimini kapsayan ikinci aşamanın yerine getirilmesi için vasıflı işçi ve teknolojiye olan talep dahada fazlalaşacaktır. Düşük üretim seviyelerinde bile birim maliyetler önemli ölçüde artacak, bu endüstrilerdeki üretim geniş ölçekli bir organizasyonun oluşturulması ihtiyacını doğuracaktır⁴³.

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye ve kalifiye iş gücü yetersizliği dikkate alındığında, ithal ikamesine dayalı kalkınma stratejisinin ikinci aşamasında bazı tıkanıklıkların ortaya çıkması beklenebilir⁴⁴.

1.1.7. İthal İkamesinin Sonuçları ve İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Eleştirisi

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda ithal ikamesi politikası ekonomik kalkınmayı kamçılayan (örneğin; gıda sektöründe olduğu gibi) çok önemli bir politika olduğu doğrulanmıştır. Bununla beraber küçük ölçekli ekonomiye sahip ülkelerin özellikle endüstriyel kalkınmalarında bu olgunun çoğu kez yanlış sonuçlara neden

⁴¹ Bela Balassa, "The Newly Industrialized Countries", in The World Economy, II. Basım, Pergamon Press, 1983, s. 6-7.

⁴² Tüyen, a.g.m., s. 18.

⁴³ World Bank Research, a.g.m., s. 11-12.

⁴⁴ Tüyen, a.g.m., s. 18.

olduğu kanıtlanmıřtır⁴⁵.

İthal ikameci sanayileşmenin en önemli "başarı kriteri" yeterli miktarda dövize sahip olmaktadır⁴⁶. Gelişmekte olan ÷lkelerde bir yandan pazarın darlığı, diğer yandan nispi olarak fiziki ve insan kapitalinin yetersizliği, sermaye yoğun olan ikinci aşama ithalikamesi, sanayilerin optimum ölçekte kullanılmalarını engellemektedir. Bu durum ise, bir yandan parça başına maliyeti arttırmakta öte yandan bu endüstrilerde yüksek oranlı ithal girdisinden dolayı döviz tasarrufu imkanlarını da azaltmaktadır⁴⁷. Döviz darboğazının ortaya çıkması ekonominin büyümesinde ve yapısında doğrudan ve dolaylı etkiler yaratmaktadır. Özellikle de ekonominin yeni endüstrilerinin gelişmeye yönelimini durdurmaktadır. İthal ikamesinin yol açtığı etkiler ve döviz tasarrufu sağlanamayışı, gelecekte ekonomik yapının oldukça irrasyonel ve rastgele bir şekilde gelişmesine yol açmaktadır⁴⁸.

İthal ikamesinin diğer olumsuz sonucu da ihracatı olumsuz yönde etkilemesidir. Öncelikle, ihracatçının korunan malları üretimde kullanılması ve bu malların fiyatlarının dış pazarlara göre yüksek olması, ihracatçının rekabet gücünü azaltır. İkinci olarak kaynaklardaha çok korunan sektörlere doğru yönelir, böylece ithal malları ile rekabet eden sektörlerin korunması diğer sektörler, özellikle dış pazarlarda potansiyel rekabet gücü olan sektörler gitmesini engeller⁴⁹.

Genellikle ithal ikameci bir sanayileşme politikasının oluşturulduğu koşullarda, sanayileşmiş ÷lkelerde büyük pazarlara yönelik ölçek ekonomilerinden maksimum fayda sağlamak üzere geliştirilen teknolojiler, transfer edildiği zaman iç pazara yönelik olarak kurulan üretim birimlerinde aynen kullanılmamakta ve düşük hacimli

⁴⁵ Oktav, Kavas, Tanyeli, a.g.e., s. 27.

⁴⁶ Sudi Apak, **Türkiye ve Gelişmekte Olan ÷lkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları**, Anahtar Kitaplar, 1993, s. 154.

⁴⁷ Başkaya, a.g.e., s. 91.

⁴⁸ Anne O. Kruger, "Trade policy As An Input to Development", American Economic Review, Vol: 70, No: 2, May 1980, s. 288-289.

⁴⁹ Dış Ticaret Raporu, "İthalat ve", Tüsiad, s. 4.

üretime uygun olarak daha basit makinalarla emek yoğun hale getiriliyor. Bu da çok önemli bir sonuç olan, birim başına üretim maliyetlerinin çok yüksek olmasına neden oluyor. Daha da önemlisi, daha sonra sektörün uluslararası rekabet gücüne ulaşmasına son derece önemli yapısal engel teşkil ediyor⁵⁰.

İthal ikamesi başlangıçta ön görülen amacın tersine, ulusal ekonominin dışa bağımlılığının artmasına da neden oluyor⁵¹. Yeni bir sanayinin kurulması sermaye malları ithalatını gerektirir ve sanayinin ilk gelişme döneminde bu ithalatın değeri, ithal ikamesi üretiminin uluslararası katma değerinden daha yüksek olur. Bu durum ödemeler dengesinde dar boğazlar yaratabilir. Genellikle darboğazların aşılması için kur politikaları uygulaması yerine, yeni ithal kısıtlamaları getirilir ve böylece ihracat aleyhine yapı güçlenir⁵².

İç piyasaya yönelik stratejilerde, ekonomik gelişmenin gidişatında ve ekonomik yapının şekillenmesinde, yurt içi talep yapısı belirleyici rol oynamaktadır⁵³. İç piyasaya dönük üretim yapan firmalar üzerinde, ülke ekonomisinde belirli dönemde yaşanan durgunluğun yarattığı telafisi mümkün olmayan olumsuz etkiler dikkate alındığında, iç piyasaya yönelik üretimin sanıldığı kadar risksiz ve kârlı olmadığını da açıkça ortaya çıkarmaktadır⁵⁴.

Ayrıca ithal ikamesiyle birlikte bazı üretim mallarında yurtiçi pazarın küçüklüğü işletmelerin optimum büyüklüğe ulaşması için yeterli değildir. Bu nedenle atıl kapasite ortaya çıkabilir ve üretim dalları uzmanlık ve ölçek ekonomilerinden yararlanılmadığı için maliyetleri ve fiyatları dünya düzeyinden yüksekte gerçekleşir. İthal

⁵⁰ Hacer Ansal, "Türkiye Kamyon Sanayiinde Teknolojik Değişim", Sektörel Gelişme Stratejileri, 1. Tebliğ Metinleri, 3. İzmir İktisat Kongresi, DPT, 1993, s. 17.

⁵¹ Kökden ve Gökal, a.g.e., s. 4-5.

⁵² Oktav, Kavas, Tanyeri, a.g.e., s. 4-5.

⁵³ **Economic Bulletin For Asia And The Pasific**, Vol. XXXIII, No: 2, December 1982, UNITED NATIONS, s. 9.

⁵⁴ Bülent Şahinalp, "İhracatta Başarılı Olmanın On Temel Şartı", Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 2, Temmuz 1996, s. 1-2.

ikamesinin diğerk bir sonucu da korunan alanlarda sermaye yoğun tekniklerin kullanımı olmaktadır.Koruma politikaları ve diğerk politikalar sermaye mallarının ithalatını suni olarak ucuzlattığı için, bazı alanlarda ülkenin faktör varlıklarından bağımsız olarak sermaye yoğun tekniklerin kullanımı teşvik edilmektedir. Bu durum ise ülkenin gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olmaktadır⁵⁵.

Blassa'ya göre, ithal ikamesinin ikinci aşamasının çok maliyetli olacağı öne sürülmektedir. İthal ikamesi ile uygulanan korumacılık nedeni ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik farklılık iyice artmaktadır.

Yabancı döviz tasarrufu sağlamaya yönelik olan ithal ikamesi arkasında, dünya piyasalarındaki değerinden çok daha maliyetli malların üretimi üstlenildiğinden, yüksek oranda korumacılığı da gerektirmektedir⁵⁶.

2. DIŞA DÖNÜK-İHRACATA DAYALI-SANAYİLEŞME STRATEJİSİ

2.1. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisine Yönelme Nedenleri

Gelişme stratejileri geçmiş yirmi yılı aşkın bir süreden beri tipik bir değişme göstermiştir.1950 ve 1960'lı yıllarda temel belirleyici rolü hükümetler üstleniyordu. 1980 ve 1990'lı yıllarda asıl belirleyici rolü piyasalar üstlendi. Gelişmekte olan ülkelerde liberal ekonomik sisteme ve dışa açık ekonomik sisteme doğru finansal baskıların ve korumacılığın azalması yönünde değişmeler oldu.

1950 ve 1960'larda birçok gelişme stratejisinin merkezinde ekonomik gelişmede piyasaların rolüne tamamen olmasa da güvensizlik duyuluyordu ve genelde hükümetler ekonomilerin yönetiminde etkin bir durumdaydı. Ancak elde edilen sonuçlara göre içe dönük sanayileşme politikaları etkinliğini kaybetti. Düşük seviyelerde elde edilen büyüme oranları ve makroekonomik istikrarsızlıkların

⁵⁵ Dış Ticaret Raporu, "İthalat ve..... ", Tüsiad, s. 5.

⁵⁶ World Bank Research, a.g.m., s. 11.

yaygınlaşmasıyla bu politikaların geçersizliği de yaygınlaştı⁵⁷.

Dünya ekonomisinde geçmiş on yıllık dönem, uluslararası ticarete ve ödemeler dengesinde meydana gelen önemli şoklarla karakterize edildi. Global enflasyon, ödemeler dengesi güçlükleri ve yüksek oranlarda işsizlik, gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik istikrar problemlerinde görülen artış aslında bir sürpriz değildi. 1950 ve 1960'lı yıllarda tamamen ithal ikameci dönemden sonra, istikrar önlemleri de gündeme geldi, gelişmekte olan ülkelerde bu dönemde istikrar politikalarına olan ilgide arttı. Ülkeler ticaretlerinde ve ödemelerindeki bir dizi reform aracılığıyla ihracata yöneldiler, ihracata yönelmenin istikrar sağlayacağı veya kötü gidişi tersine çevireceği yönündeki beklentileri arttı⁵⁸.

Özellikle 1970'li yıllarda değişmekte olan işbölümüne uygun olarak bazı azgelişmiş ülkeler sanayi ürünleri ihraç etmeye başladılar, çoğu hafif sanayi ürünü olan bu ihraç malları şu şekilde ortaya çıkıyordu; daha önce iç pazara yönelik olarak kurulmuş ithalat ikameci modelin takınmasıyla, bu modelin geçerli olduğu ülkelerde dışa açılmak bir zorunluluk haline gelmiştir⁵⁹. Buna göre gerek iç pazarın sınırlılığı gerekse döviz darboğazı sorununun aşılabilmesi, sermaye birikimi sürecinin ihracata dönük olmasını gerektirmektedir. Bu ise dünya sistemi ile bütünleşme anlamına gelmektedir⁶⁰.

Ihracat öncülüğünde büyümenin sahip olduğu düşünülen erdemler; ödemeler dengesini düzeltici döviz girişleri sağlaması, istihdamı artırarak işsizliği bertaraf etmesi ya da teknoloji ithali vebeceri düzeyinin yükselmesi yoluyla teknolojik gelişmeyi hızlandırması, genel olarak bütüncül bir kalkınmaya katkıda bulunmasıdır⁶¹.

⁵⁷ "Structural Policies Shift In Developing Countries", IMF SURVEY, February 1995, s. 47-48.

⁵⁸ Fikret Şenses, "Economic Stabilization In Developing Countries", Metu Studies In Development 9 (2), 1982, s. 295.

⁵⁹ Başkaya, a.g.e., s. 123-130.

⁶⁰ Gülalp, a.g.e., s. 56.

⁶¹ Başkaya, a.g.e., s. 130.

2.2. İhracata Dayalı - Dışa Dönük - Sanayileşme Stratejisi ve Kapsamı

İhracat öncülüğünde gelişme stratejisi yurt dışı piyasada endüstriyel talep yaratılmasında oldukça önemli bir şekilde belirleyici rol oynamaya izin verir. Böylece ihracat öncülüğünde gelişme stratejisi endüstriyel gelişmenin yapısına ekonomik büyüme kadar iyi yön vererek endüstriyel yapıyı şekillendirir. Yurt içi piyasanın genişletilmesi her gelişme programının zorunlu hedefidir, bu durum ise ihracata yönelik endüstriyel talep yaratılmasına neden olmaktadır⁶².

Tarım ürünleri ve geleneksel olmayan hammaddelerin işlenmesi ve yarı işlenmiş olarak ihraç edilebilmesi ve ayrıca işlenmemiş ve yarı işlenmiş sınai mal ihracatının geleneksel hammadde ihracatı yerine geçmesine (ikame edilmesine) ve sonuçta toplam ihracat içinde sanayi malların payını ve ihracatı arttıracak politikaların uygulanmasına ihracat ikamesi denir. Son yıllarda bu terim ihracatın öncülük ettiği büyüme stratejisi veya ihracata dayalı (dışa dönük) sanayileşme stratejisi yerine kullanılmaktadır⁶³.

2.3. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Önkoşulları

İhracata dayalı sanayileşme modelini tam anlamıyla benimsemiş olan ülke tecrübelerinden edinilen bilgiler, bu tür bir strateji seçimi için bazı ön koşulların varlığının zorunlu olduğunu göstermektedir. Bunlar şöyle özetlenebilir⁶⁴:

- 1) Oldukça gelişmiş bir piyasanın varlığını, ihracata yönelik endüstrilerin üretiminde kullanacakları malların ithalinde liberal politikaların izlenmesini⁶⁵,

⁶² **Economic Bulletin for Asia And The Pasific**, Vol. XXXIII, No:2, December 1982, UNITED NATIONS, s. 5.

⁶³ Kökden ve Gökcal, **a.g.e.**, s. 102.

⁶⁴ Berksoy, **a.g.m.**, s. 91.

⁶⁵ Yul O. Kwon, "**Kore'de Uygulanan Endüstriyel Kalkınma Stratejisi**", Piyasa Ekonomilerinde Endüstriyel Kalkınma Stratejileri, Tüsiad Yay., No: T/90.04.133, İstanbul, Nisan 1990, s. 28.

- 2) Bu politikalar kapsamında temel girdi sübvansiyonları, kredi kolaylıkları, gümrük ve vergi ayrıcalıkları gibi özendiricileri,
- 3) İhracata yönelik sanayileşme hazır ve etkin bir alt yapı, iletişim ve ulaşım düzenini⁶⁶.
- 4) Seçilen stratejileri uygulamaya koyacak, oldukça etkin işleyen kurumsal mekanizmanın varlığını gerektirmektedir⁶⁷.

İhracat politikası iki yönlü bir role sahiptir:

i) Dünya piyasalarındaki rekabet ve ihracat getirileri kullanılarak sanayi etkinliğini teşvik etmek,

ii) Yurt içi piyasalardaki yerli rakip firmaları ya da grupları veya yabancı rakipleri karşısında eşit seviyelere gelinerek temel ilkeleri belirlemek, bu suretle etkinliği olmayan ithal ikameciliğin gelişimini önlemek⁶⁸.

Ülke dışı açıldıkça, dünya fiyatları cari-döviz kurundaki fiyatlarla daha yakın bağlantı kurmaktadır. Kısaca dışı açılmak başta dünya fiyat sistemine ve serbest piyasanın getirilerine açılmak demektir. Dışa dönük sanayileşme stratejisi dinamik karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir sanayileşme modelini öngörür. Sanayileşmede seçicilik esastır ve sadece gelişme potansiyeline sahip olan sektörler teşvik edilir. Üretimde amaç dış piyasalara yönelmek olduğu için, iç piyasa darlığı engeli ortadan kalkmakta, üretim tesisleri optimum kapasite ile kurulabilmekte ve ölçek ekonomilerinden yararlanabilmektedir.

⁶⁶ Berksoy, a.g.m., s. 91.

⁶⁷ Kwon, a.g.m., s. 28.

⁶⁸ Atilla Gökhan Kızılaslan, "İhracat Teşvikleri: Uygulamalar Problemler, Sonuçlar ve Öneriler", Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 1, Nisan 1996, s. 60.

2.4. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Araçları

a) Makro Düzeyde

Bir ülkenin sanayi malları ihracatında başarının artması için dışa dönük sanayileşme politikalarını uygulamaya koyması gerekir. Bu politikalar çok çeşitlidir; pozitif reel faiz hadleri, gerçekçi fiyat uygulaması, teşvik sisteminde otomatiklik ve istikrar sağlanması, dışa dönük sınıai kalkınma stratejisi uygulayan ülkelerin genellikle uyguladıkları makro politikalarıdır. Yukarıdaki politikalara ilaveten, para-kredi sistemindeki reformlar verim artırıcı önlemler iç ve dış kaynakların ihracat sektörüne kaymasını hızlandırabilir.

b) Mikro Düzeyde

Mikro düzeyde ise; firmalara sağlanan ithalat kolaylıklarının her firmanın ihracattaki başarısına göre verilmesi ve ihracat hedeflerine ulaşmayan firmaların cezalandırılması gerekir. Gelişmiş ülkeler dahil ihracat endüstrilerine bütün dolaylı vergilerin iadesi ve gümrüksüz ithal etme hakkının tanınması evrensel hale gelmiştir. Ayrıca ihracata dönük sanayi mallarını teşvik etmek ve ihracatçılara altyapı kullanmalarında ve ulaştırma hizmetlerine düşük fiyat uygulaması, hızlandırılmış amortisman, dış rekabet şartları hakkında sürekli bilgi sağlanması, ucuz elektrik üretimin ilk beş yıl her türlü vergiden muaf tutulması genellikle uygulanan dolaylı sübvansiyonlardır. Sanayi malları ihracatında dolaysız sübvansiyonlar ve belli bir süre vergi muafiyeti tanınması ya aşırı değerlenmiş kurdan vazgeçilmediği dönemlerde veya aşırı korumacılığın doğrudan doğruya azaltılmadığı hallerde iç ve dışa dönük sanayi kollarına aynı düzeyde teşvik verebilmek veyahut da ihracatı yaparak öğrenmeyi gerçekleştirmekve ihracata bebeklik çağının atlatılması için uygulanması iktisadi anlamda da "ikinci en iyi" politikadır. Ancak bazı malların ihracatında belli bir düzeye ulaşıldığında direk sübvansiyonlardan vazgeçilmesi

gerekir. Aksi halde diğer ũlkelerin misillenme yapmaları söz konusu olabilir⁶⁹. Dolayısıyla günümüz uluslararası ticaretinde bir ũlkenin "uluslararası olma" dışa aılabılme yeteneği büyük bir önem kazanmaktadır⁷⁰.

Dışa dönük sanayileşme stratejisi, gelecekte ticaretin liberalleşmesinin önemi arttırmakta ve ticaret stratejisinin serbestleşmesi ise gelecekte elde edilecek krların artmasına olanak sađlamaktadır⁷¹.

⁶⁹ Kökden ve Gökalp, a.g.e., s. 103-104.

⁷⁰ Piyasa Gçleri ve Küresel Kalkınma, s. 19.

⁷¹ Kruger, a.g.m., s. 288-289.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZGELİŞMİŞ (GELİŞMEKTE OLAN) ÜLKELERDE UYGULANAN SANAYİLEŞME POLİTİKALARI

1. DÜNYA TİCARETİNDE GÖRÜLEN YENİ GELİŞMELER VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN İKTİSADİ PERFORMANSLARI

1.1. Dünya Ticaretinde Görülen Yeni Gelişmeler

1.1.1. Globalleşme (Küreselleşme) Eğilimleri

İçinde bulunduğumuz yirminci yüzyılın sonunda dünya ekonomisinde, baş döndürücü bir hızla ve uzun erimli etkiler yaratabilecek değişiklikler yaşanıyor. Özellikle 1980'lerde başlayan ve 1989'da hızlanan bu gelişmeler "globalleşme" kavramı ile literatürümüze girdi ve ekonomik gelişmeleri anlatırken referans noktası oldu⁷². Globalleşme ya da küreselleşme kısaca, ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonu, yani dünya pazarlarına açılma diğer bir ifadeyle, dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesi olarak tanımlanabilir⁷³.

Globalleşme uluslararası mal ve sermaye piyasalarındaki genişleme aracılığıyla yeni fırsatlar sağlar. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde globalleşme firmaların piyasaya açılmalarını gerektirmektedir.

⁷² Neşe Kılıç, "Dünya Ekonomik ve Ticari Bütünleşme Hareketleri", T.C.Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2. Sanayi Şurası, Ankara, 15-16 Haziran 1995, s. 13.

⁷³ Erol Kutlu, Dünya Ekonomisi, Anadolu Ün., İİBF, Eskişehir 1995, s. 119.

Globalleşmeden fayda sağlamak için;

- Ülkedeki bütçesel baskıların yurt içi tasarrufların genişlemesiyle durdurulmasına ihtiyaç duyulacak,
- Hükümetler büyümenin hızlandırılmasında belirleyici rol oynamayı beklememelidir. Bu bağlamda daha geçerli olan stratejiler, özel sektörün öncülüğü ve dışa yönelme olacaktır⁷⁴.

Günümüzdeki eğilim liberalleşmiş uluslararası finansal işlemlere, ticari kısıtlamaların serbestleşmesi ve ekonomik faaliyetleri etkileyen doğrudan kontrollerin azaltılması yönünde⁷⁵. Çünkü ulusal piyasaların entegrasyonu, ölçek ekonomilerinden faydalanılmasını ve üreticilerin rekabete girmelerinin şiddetlenmesini sağlar⁷⁶.

Küreselleşme çerçevesinde dünya ekonomisinde görülen iki önemli gelişme:

- i) Dış ticarete endüstri dışı ticaretin hızla gelişmesi,
- ii) Firma içi ticaretin görece olarak önem kazanmasıdır.

Bilindiği gibi, dış ticaret uzun süre endüstriler arası ticaretten oluşmaktaydı. Bu durumda ülke örneğinin malını ihraç ederken, başka bir sektörün malı olan giyim eşyasını ithaletmekteydi. Ancak, son zamanlarda endüstri içi ticaret önem kazanmış, bu ticarete başlıca iki şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlar, aynı sektör tarafından yönetilen, ancak üretimin değişik alanlarında üretilmekte olan malların ticareti ile, kolaylıkla ikame edilebilir olan ve farklı özelliklere sahip malların ticaretinde ortaya çıkmıştır.

Birinci durum, belirli malların örneğinin otomobil değişik parçalarını çeşitli ülkelerde üretilmesiyle ortaya çıkmakta, ikinci durumda ise; onun farklılaşmasının

⁷⁴ "Best Strategy Is Outward Oriented", In IMF SURVEY, January 13, 1997, s. 10-11.

⁷⁵ Anne O. Kruger, "Asian Trade And Growth Lessons", In American Economic Review, p. 111.

⁷⁶ Rachel McCullach, "The Optimality Of Free Trade: Science Or Religion?" In American Economic Review, May 1993, Vol. 83, No: 2, s. 369.

önem kazandığı beyaz eşya, otomobil, ayakkabı, iletişim araçlarının dış ticaretinde görülmektedir⁷⁷.

Uluslararası ekonomi ve ticaret alanında oluşan olayların herhangi bir ülkeye yansımaları, giderek daha kısa sürede ve daha etken ölçülerde olması nedeni ile uluslararası olma yeteneğinin önem ve etkinliği de artmaktadır⁷⁸. Savaş sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelerin hepsinin olmasa bile çoğunun uyguladığı görece otonom ulusal iktisadi gelişme modellerinin artık anlamlı olmadığı tek ve bütünleşmiş bir dünya ekonomisine doğru bir değişim görmekteyiz. Daha açık yapıya sahip olan bu dünya ekonomisinde, çok önemli değişimler alışlagelmemiş bir hızla değişmekte, buna bağlı olarak da bağımsız rekabetçi firmalar açısından sistem gelecekteki gelişmelerin tahmin edilemeyeceği belirsiz bir yapıya bürünmektedir⁷⁹.

Diğer taraftan dünya ticaretinde uluslar üstü şirketlerin payı hızla artmaktadır⁸⁰. Yeniliklerin çapı o ölçüde artmıştır ki, artık firmaların gücü karşılaştırılırken ellerindeki patentlerin sayısı kullanılmakta; yeni mallar piyasaya sürekli yeniliklerle gelmekte firmalar ve ülkeler arasında rekabet gücünde devamlı kaymalar ortaya çıkarmaktadır⁸¹. Yapıları itibariyle uluslar üstü şirketlerin ülkenin çıkar ve değerlerinden ziyade, genel bazda dünya çarında kâr modeline yönelmiş olan uluslar üstü firmalar rakipleriyle dünya pazarlarında büyük bir rekabete yönelmişler, bu amaç doğrultusunda, yatırım ve üretimlerini dünyanın farklı yerlerine taşımışlardır. Bunu da mal ve hizmetler için global bir pazar oluşmasında önemli bir sahip olan, iletişim ve finansman teknolojilerindeki inanılmaz gelişme ön ayak olmuştur⁸².

⁷⁷ Subidey Togan, "2000'li Yıllarda Dünya Ticaretinde Gelişme ve Beklentiler" Paneli "Türkiye'nin 2000'li Yıllarda İhracat Hedefleri" OAI B'den İhracat Bülteni, Sayı: 25-26, Yıl: 3, Mayıs-Haziran 1996, s. 13.

⁷⁸ Oktav, Kavas, Tanyeri, a.g.e., s. 18.

⁷⁹ Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma, s. 18.

⁸⁰ Togan, a.g.m., s. 14.

⁸¹ Kutlu, a.g.e., s. 110.

⁸² Togan, a.g.m., s. 13-14.

1.1.2. Globalleşme Sürecinde Uruguay Round

Küreselleşme sürecinde sağlanan en önemli gelişmelerden biri de Dünya Ticaret Örgütünü kuran Uruguay Nihai Senedi'nin 1995 yılında imzalanmış olmasıdır. Bu kapsamda işbirliği ve blokların dünya ticaretinde gelişmeeri, dünya ticaretinin kesin kurallarını da belirlemekte ve giderek milli devlet olgusunun yerine, ortak menfaatlerle tarafların birbirine bağlanmasını sağlamaktadır⁸³.

Tarımdan tekstile, anti-dampingden sübvansiyonlara, teknik engellerden fikri mülkiyet haklarına kadar geniş bir alanda dünya ticaretinin ve giderek ekonominin bütünleşmesi, küreselleşmesi yolunda bugüne kadar ki en büyük adım atılmıştır⁸⁴.

Uruguay Round Antlaşması'nın imzalanmasıyla gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret politikası da kısıtlanacaktır. Uruguay antlaşması ile varılmak istenen nokta - kısaca Yeni Ekonomik Düzen diye de adlandırılmaktadır- gümrük vergilerinin çok düşük düzeye indirildiği ve korumanın büyük ölçüde Ar-Ge desteğine indirildiği bir ortamdır⁸⁵. Uruguay Round çerçevesinde sanayi ürünlerinde uygulanan gümrük vergileri önümüzdeki on yıl içinde üçte bir oranında azalırken, "Çok Elyaflılar Anlaşması" gibi gönüllü ihracat kısıtlamalarının zaman içinde kaldırılmasına ve tarım ile hizmet ticaretinin çok taraflı ticaret kurallarına tabi tutulmasına karar verilmiştir⁸⁶.

⁸³ Adnan Molibidi, "Türkiye'nin 2000'li Yıllarda İhracat Hedefleri ve Araçları", OAI B'den İhracat Bülteni, Sayı: 25-26, Yıl: 3, Mayıs-Haziran 1996, s. 21.

⁸⁴ Mehmet Ş. Onaner, "Dünya Ticaret Örgütü, Yeni Gündem ve AB Endeksi", Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 2, Ankara, Temmuz 1996, s. 75.

⁸⁵ N. Lerzan Özkale, "Uruguay Anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü ve Gelişmekte Olan Ülkeler", Dış Ticarete Durum, Sayı: 35, Şubat 1997, s. 15.

⁸⁶ Dünya Ticaretindeki Yeni Gelişmeler, İGEME, Kasım 1996, s. 313.

1.1.3. Uruguay Round'un Gelişmekte Olan Ükelere Olası Etkileri

IMF'nin hazırladığı bir raporda Uruguay Round'un gelişmekte olan ülkelere bir takım avantajlar sağlayacağı ifade edilmektedir.

Gümrük tarifelerinin ve tarife dışı engellerin kalkması ile birlikte dış rekabete açılacak olan ülkelerin iç piyasalarında:

- Yerli kaynak kullanımında verimliliğin artabileceği,
- Üretimde ölçek ekonomilerinin gerçekleştirilebileceği,
- Dışa açılma ve küresel işbirliğinin artışı ile birlikte teknoloji gelişiminin mümkün olabileceği belirtilmiştir.

1.1.4. Uruguay Round'un Gelişmekte Olan Ükelere Sağlayacağı Avantajlar

- Dünya piyasalarına giriş kurallarının daha belirgin ve daha adil olması nedeni ile dünya pazarlarına girişin kolaylaşması,
- Ticarete ayrımcılığa karşı korunma,
- İhracat ürünlerinin çeşitlenmesi,
- Tarife dışı engellerin kaldırılması,
- Bölge içi ticaretin artması,
- Yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkelere yönelik yatırımların artması.

1.1.5. Uruguay Round'un Gelişmekte Olan Ükeler İçin Oluşturacağı Dezavantajlar

- Gelişmekte olan ülkelerin ABD ve AB nezdinde sağladıkları preferansların erozyona uğraması,
- İthal gıda maliyetinin artması,
- Yerel üretimin maliyetlerinin artması,

- İhracatta çiftçilere verilecek teşviklerin azalması,
- Gümrük vergilerinin düşürülmesiyle milli gelirden kayıpların ortaya çıkması⁸⁷.

Son yıllarda, imalat sektöründeki ticaret liberalizasyonunda değişim gözlenmektedir. Sayısal kısıtlamaların, ihracatı kısıtlamak için yapılan gönüllü anlaşmaların denetimli ticaret, sübvansiyon ve damping olanaklarından arttığı görülmektedir. Kısıtlamalar sadece, tekstil, giyim, deri ve oyuncak gibi emek yoğun sektörleri değil, otomobil, elektronik ve çelik sektörlerini de etkilemektedir⁸⁸.

Öte yandan dünya ekonomisinde bloklaşma eğilimleri, blok dışında kalan firmaları blok içi üretime yöneltmekte ve blok içi firmalar ise görece olarak artan korumacılık karşısında blok içi şirketler veya çok uluslu şirketlerle yeni işbirliği arayışlarına girmek durumundadırlar. Yabancı sermayenin girişini teşvik edecek istikrarlı makroekonomik ve siyasi ortam bu açıdan önem kazanmıştır⁸⁹.

Ekonomik bütünleşmelerin ve gümrük birliklerinin oluşumunun hızlanmasıyla 1963'ten itibaren dünya ihracatı 1970 petrol şokundan sonra değişik bir trend içerisinde hızla gelişme ve genişleme eğilimi göstererek 1988'de 3500 milyar dolara, 1989'da ise 3775 milyar dolara ulaşmıştır⁹⁰. 1990'ların ilk yarısında başlayan durgunluk 1994 yılının ikinci yarısında yerini canlanmaya bırakmıştır. 1991 yılında son 25 yılın en düşük büyüme hızı gerçekleşmiştir⁹¹.

1950-1994 döneminde dünya üretimi ortalama olarak %4 oranında artarken, dünya mal ticareti %6.4 oranında artış göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, dünya ticaretinde %16'lık bir artışa neden olmaktadır. 1970'li yıllarda dünya ihracatının

⁸⁷ "Dünya Ticaretindeki....", İGEME, s. 25-26.

⁸⁸ Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma, s. 13-49.

⁸⁹ Gökhan Çapoğlu, Türkiye İstikrar İçinde Nasıl Kalkınır?, 1. Basım, Adım Yayınları: 31 Ankara, Haziran 1992, s. 75.

⁹⁰ Oktav, Kavas, Tanyeri, a.g.e., s. 16.

⁹¹ "Dünya Ticaretindeki", İGEME, s. 1.

dünya gelirine oranı %11 iken, bu oranın günümüzde %18'lere çıktığı görülmüştür⁹².

Dünya ticaretindeki gelişmeler uzun süreli bir perspektif içerisinde değerlendirildiğinde, birçok belirgin sorunun kronikleştiği gözlemlenmiştir. Örneğin 1970'lerde başlayan ikinci 10 yıllık dönem, gelişmiş ülkelerin yüksek orandaki enflasyon ile bütünleşen büyümelerindeki durgunluk, petrol şoku ve şok sonucu çarpıcı bir şekilde yükselen petrol fiyatları ve gelişen ülkelerin ödemeler dengesindeki büyük orandaki açıklar, geleneksel petrol ihracatçısı olan gelişen ülkelerde sürekli olarak bozulan ticaret hadleri yanında, ithalatı yapılan yatırım malları ve gıda maddeleri maliyetlerindeki artıştan kaynaklanan büyük orandaki kayıplar, endüstrileşmiş ülkelerin ekonomilerinin canlanması, uluslararası platformda dünya ticaretini doğrudan etkileyen yeni beklenmedik oluşumlar. Uluslararası ticaretteki bu gelişmeler ve olağan dışı sapmalar, ekonomik şartlar dizisi olarak nitelendirilebilir⁹³.

Ayrıca ticaret stratejisinde iki yeni eğilimde göze çarpmaktadır. Birincisi, hizmetler sektöründeki ticarete liberalleşme, ikincisi de bölgesel serbest ticaret anlaşmalarıdır. Ticaretin serbestleştirilmesi yolundaki tartışmaların çoğunda, geçmişte üzerinde durulan konu mal ticaretiydi. Ancak günümüzde yapılan ampirik çalışmalarda, hizmetler sektöründeki ticareti dikkat çekilmektedir. Aslında, hizmetler sektöründeki ticaretin serbestleşmesi mal ticaretindeki serbestleşmeden farklı değildir⁹⁴.

⁹² Togan, **a.g.m.**, s. 12-13.

⁹³ Oktav, Kavas, Tanyeri, **a.g.e.**, s. 16-17.

⁹⁴ Dornbush Rudiger, "The Case For Trade Liberalization in Developing Countries", *Journal Of Economic Perspectives*, Volume: 6, Number: 1 Winter 1992, s. 83-84.

1.2. Gelişmekte Olan Ülkelerin Performansları

1974 yılındaki petrol şokundan bu yana dünya mal ve hizmet ticaretindeki gelişmeler oldukça önemli yeni dengeler yaratmıştır. Bir önceki on yılda dünya ithalat ve ihracat hacmi içinde çok önemli paylara sahip olan bazı ülkeler önemlerini göreceli olarak yitirirken, yeni sanayileşen ülkelerin (NIC) ilk sıraları zorladıkları görülmüştür⁹⁵.

IMF Survey'de yayınlanan bir yazıda, ticaret politikası üzerine yapılan seminerde, katılımcıların üzerinde açıklama yaptıkları temel konu; dışa dönük strateji ve liberal ticaret politikalarının, global gelişimde ve ülkelerin kendi gelişmelerinde ekonomik büyümeyi hızlandırabileceğiydi. Bunlar dünya ekonomisinde özellikle önemliydi, böylece dünya ekonomisi daha çok entegrasyona yöneliyordu. Bu durumda ortaya çıkan zorluk, ticaret politikalarının oluşturulmasında kısa dönemde işsizliği ve üretimi bozucu etkilerin minimuma indirilmesi yolunda, bu politikaların nasıl oluşturulacağı idi.

Ayrıca katılımcılar, akılcı makroekonomik politikalarla özellikle reel döviz kurunun aşırı değerlenmesinden kaçınılmasının ticari reformları tamamlayıcı niteliği üzerinde de anlaşmaya varmışlardır⁹⁶.

1970'lerde ihracata yönelik sanayileşme stratejilerini izleyen ekonomiler, ihracata yönelik üretim yapan endüstrilerde olağanüstü başarı elde ettiler. Bu strateji, dışarıdan ithal edilen teknoloji ve know-how'un hızla absorbe edilmesi, işgücüne dayalı olarak maliyetlerdeki karşılaştırmalı üstünlüğün birleşmesiyle oldukça iyi işledi⁹⁷. İhracata yönelik sanayileşme 1960'lı yıllarda ve 1980'lerin sonunda sürdürüldü. Dünyada ihracata yönelik üretim büyümeye devam etti.

⁹⁵ Oktav, Kavas, Tanyeri, a.g.e., s. 11-15.

⁹⁶ "Trade Liberalization Is Linked To Global Prosperity", in IMF SURVEY, May 22, 1995, pp. 157.

⁹⁷ Economic Bulletin For Asia and The Pasific, Vol, XXXIII, No: 2, December 1982, s. 5-6.

Az gelişmiş ülkelerin payı da artışını sürdürdü. 1963-1970 dönemindeki yedi yıl içinde %4.2'den %5'e yükseldi. Ancak 1971-1978 dönemindeki yedi yıl içinde %5.2'den %8.1'e yükseldi. Önceki dönemde elde edilen oranın üç veya dört katı büyüdü. Dünya ekonomisindeki hızlı gelişme ulusal hükümetler için, ekonomilerinin dünya ekonomisine uyumu ve bu konuda yapılacak düzenlemeleri de güçleştirmektedir. İhracat önderliğinde büyüme gerçek anlamda borçlanarak büyüme haline dönüşünce, az gelişmiş ülkelerin daha rasyonel bir şekilde ihracata yönelmelerinin gerekliliği ortaya çıktı⁹⁸. Ülkelerin artık daha çok yapısal reformları gerçekleştirmelerinin gereği ve makroekonomik istikrarın sağlanmasının ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin sürdürülmesinde zorunlu olduğu ortaya çıktı. IMF'nin 1994 yılında 120 ülkeyi kapsayan incelemesinde, yüksek oranda büyüme sağlayan ülkelerin (elde edilen istatistiki veriler doğrultusunda) başarısı şuna bağlanmaktadır:

- Belirgin derecede yüksek tasarruf oranları,
- Yatırım oranlarının yüksekliği, özellikle GDP'de özel yatırımların oldukça hızlı oranda artması,
- Yurt içi tasarruflar aracılığıyla daha etkin yatırımların finanse edilmesi,
- Yüksek oranda büyüme elde edilen ülkelerin ihracat performanslarının düşük büyüme elde eden ülkelerekinden iki dah daha fazla olması.

İstikrarlı makroekonomik iklimin yapısı, düşük seviyelerde ve ılımlı enflasyonu ve bunun yanı sıra mali dengelerde sağlanan istikrarı, rekabet ve istikrarlı döviz kurunun sürdürülmesini ve ödemeler dengesi pozisyonunun istikrara kavuşmasını içerir. Makro ekonomik istikrarsızlık durumunda ise bunların tersi yaşanmaktadır. Çoğu gelişmekte olan ülke, istikrarı sağlama yönünde başarılı bir şekilde birtakım girişimlerde bulundu. Bunu yaparken, bütçe açıklarını önemli ölçüde düşürerek ve kamu sektöründe reformlar yaparak, sermaye birikimini artırarak dış dengesizliklerin azalmasını sağladı. Bazı ülkelerde yapısal reformlar başarılı bir şekilde

⁹⁸ H.W. Singer, "Industrialisation:Where Do We Stand? Where Are We Going?", in METU STUDIES in Development 11 (1-2), 1984 Ankara, s. 167-171.

gerçekleştirildi. Bunun kapsamına, finansal, kamusal, ticari reformlar, işgücü piyasasıyla ilgili reformlar ile girişimcilerle ilgili reformlar girmektedir. Kumar'ın yaptığı çalışmalara göre, bir ülkenin gösterdiği büyüme performansı ve dışa açıklık derecesi arasında istikrarlı ve güçlü bir ilişki vardır⁹⁹. Teknolojik değişmelerin uluslararası ticaret yapısı üzerinde etkili olduğu ve son on yılda gelişen ülkelerin teknolojik alt yapılarını güçlendirerek dünya pazarlarında rekabetçi konuma geçtikleri gözlenmektedir. 1980'lerde ekonomik şokların etkilerini farklı düzeyde karşılan ülkeler talep yapısını kendi lehlerine değiştirirken de, yavaş artan kaynak yönlü ihracattan daha yüksek katma değerli malların ihracatına kayabilen bazı ülkeler avantaj sağlanmıştır¹⁰⁰.

Tablo 1: Dünya Ekonomisindeki Temel Göstergeler

	Tahmin Öngörü						
	1966-73	1974-80	1981-90	1991-93	1994	1995-96	1995-2004
BÜYÜME*							
Dünya	5.1	3.4	3.2	1.2	2.8	3.2	3.2
Yüksek Gelirli Ülkeler*	4.8	3	3.2	1.3	3	3	2.8
OECD	4.8	2.9	3.1	1.2	2.9	2.9	2.8
Diğer	8.4	7	5	6.2	5.8	6	5.6
Gelişmekte Olan							
Ülkeler	6.9	5	3.2	0.8	2	4	4.9
Doğu Asya	7.9	6.8	7.6	8.7	9.3	8.1	7.7
Güney Asya	3.7	4	5.7	3.2	4.7	5	5.4

⁹⁹ "Developing, Country Experience Testifies To Importance Of Sound Policies", In IMF SURVEY, August 8, 1994, s. 254-255.

¹⁰⁰ Oktav, Kavas, Tanyeri, a.g.e., s. 11-15.

Tablo 1: (Devamı)

Güney ve Orta Afrika	4.7	3.4	1.7	0.6	2.2	4	3.8
Latin Amerika ve							
Karayıplar	6.4	4.8	1.7	3.2	3.9	2.4	3.5
Avrupa ve Orta Asya	7	4.9	2.9	-9.4	-7.5	0.7	3.4
Orta ve Doğu Kuzey							
Afrika	8.5	4.7	0.2	3.4	0.3	2.7	3.2
Doğu Avrupa ve Eski							
S.S.C.B.	7	5.1	2.7	-12.5	-9.1	0.1	3.5
+G-7 ÜLKELERİNDE							
ENFLASYON***		10	4.6	3.2	2.1	2.6	2.7
DÜNYA TİCARETİ***		4.9	4.3	4.1	7.1	7.1	6.2
NOMİNAL LİBOR							
(6 aylık)		9.5	10	4.5	5.1	7.1	6.6

* GSYH'deki değişim (%)

** Kişi başına düşen GSMH'si 8225 ABD dolarının üstündeki ülkeler

*** İhracat

+G-7: ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İtalya, Kanada, İngiltere.

Kaynak: Türkiye'nin İhracatında Uzun Vadeli Bir Perspektif ve Öneriler, Tüsiad, s. 49.

Sanayileşmiş ülkelerde yaşanan durgunluğa karşın, dünya ticareti 1991-93 döneminde %4.1'lik bir hızla artmaya devam etmiştir. Bu 1974-81 krizlerinden farklı bir gelişmedir. Bu gelişmenin bir nedeni sanayileşmiş ülkelerin krize giriş ve çıkış zamanlarının farklı olmasıdır. Diğer bir önemli nokta ise; gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretindeki yükselen payları ve hızla büyüyen ekonomileriyle önemli pazarlar oluşturmalarıdır. 1980'lerden bu yana gittikçe daha çok ülke ekonomisini dış pazarlara açmakta ve dünyayla entegre olmaktadır. Önümüzdeki on yılda

gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmiş ülkelere daha hızlı büyümeleri ve 1980'ler boyu devam eden dünya ticaretindeki yerlerini arttırmaları sürecinin devam etmesi beklenmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler arasında Güney Doğu Asya Ülkeleri ortalamasının üstündeki büyümelerini sürdürürken, çok uzun bir dönem düşük büyüme oranları elde etmiş olan Orta ve Güney Afrika ülkelerinde bile önümüzdeki on yılda canlanma beklenmektedir. Önemli bir yapısal uyum süreci geçiren Orta ve Doğu Avrupa ve Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde dereformların devam etmesi halinde büyüme hızlanacaktır.

Tablo : 2 Güney Avrupa Ülkelerinin ve Başlıca Gelişmekte Olan Ülkelerin Uzun Dönemli Performansları

	Ortalama Büyüme *		İhracatın Büyümesi**		Ortalama Enflasyon	
	1970-80	1980-93	1970-80	1980-93	1970-80	1980-93
İspanya	3.5	3.1	12.6	7.4	16.1	8.4
İtalya	3.8	2.2	6.9	4.3	15.6	8.8
Portekiz	4.3	3	1.5	10.6	16.9	16.4
Yunanistan	4.9	1.3	11.7	5.3	14.3	17.3
Kore	10.1	9.1	22.7	12.3	19.5	6.3
Endonezya	7.2	5.8	6.7	6.7	21.5	8.5
Malezya	7.9	6.2	3.3	12.6	7.3	2.2
Tayland	7.1	8.2	8.9	15.5	9.2	4.3
Meksika	6.3	1.6	5.5	5.4	18.1	57.9
Şili	1.8	5.1	9.6	6.6	186.2	20.1
Brezilya	8.1	2.1	8.6	5.2	38.6	423.
Arjantin	2.5	0.8	8.9	3.2	134.2	374.3
Türkiye	5.7	4.6	4.1	9.1	29.6	53.5

* Reel GSYH'deki Büyüme

** Mal İhracatı

Kaynak: Türkiye'nin İhracatında Uzun Vadeli Bir Perspektif, Tüsiad, s. 50.

Malezya, Tayland gibi ihracatını çok hızlı arttıran ülkeler, ihracat ve üretim artışını %6 puanlık düzeylere çıkarabilmişlerdir. Özellikle son yıllarda bütün gelişmekte olan ülkeler için bu farkın altı puan dolaylarında gerçekleşmesi bu ülkelerin dünya ticaretindeki artan konumlarını göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ihracatında gözlenen bir diğer önemli gelişme ihracatın yapısındaki çeşitlendirmedir. OECD ülkelerinde sanayi mallarının payı 1975'te %25 iken, bu oran 1994 yılında %60'lara çıkmıştır.

Bütün bu gelişmelere paralel olarak, dünya ticareti içinde gelişmekte olan ülkeler arası ticaretin payı 1990'da %10 iken, 1993'te %12'ye çıkmıştır. İhracatın yanı sıra 1991-93 döneminde gelişmekte olan ülkelerin ithalatındaki artışta %10.5 gibi yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Bu rakam 1980-90 döneminde %2.2 oranında gerçekleşmiştir. Bu gelişmede en önemli etkenler ihracat gelirleri ve sermaye akımlarıyla artan finansman teknikleri ve canlı ekonomilerin yarattığı talep olmuştur¹⁰¹.

1.3. Gelişmiş (Sanayileşmiş) Ülkelerin Yeni Konumları ve Gelişmekte Olan Ükelere Etkileri

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sanayileşmiş ülkeler önemli ölçüde yaşanan ticari serbestleşme ile birlikte tarife oranları düşmüştür¹⁰². Buna karşın tarife dışı engeller korumacı ticaret politikalarının ana araçları haline gelmiştir. Bugün dünyadaki en kapsamlı tarife dışı ticaret engeli gelişmekte olan ülkelerin tekstil ürünleri ihracatına uygulanan (MFA) Çok Elyafıllı Antlaşmasıdır. (MFA), AB'de MFA kotalarıyla yaratılan koruma tekstil için Doğu ve Güney Asya üreticilerince karşı sırayla, %13 ve %18'lere, giyim sanayinde ise, sırayla %40 ve %25'lere varmaktadır.

¹⁰¹ "Türkiye'nin İhracatında Uzun Vadeli Bir...", s. 50.

¹⁰² IMF SURVEY, a.g.m., May 22, 1995, s. 158.

Koruma önlemleri (safe guards), teşvikler (subsidies) ve antidamping uygulamaları son yıllarda dünya ticaretinde önemli enstrümanlar haline gelmişlerdir. Bu uygulamaların “kurallarının” daha açık olarak belirmesi ve korumacı önlemlere dönüşmemesi özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından çok önemli hale gelmiştir¹⁰³. Endüstrileşmiş ülkeler özellikle, kendi aralarındaki ithalat-ihracatı hızla arttırmaktadır. Bu kesimin, aralarında gerçekleştirdikleri toplam dış ticaret değeri, dünya ticaretinin yaklaşık %44-51’ini oluşturmaktadır. Uluslararası ticaretin artan ve genişleyen diliminden, genellikle gelişen ve az gelişmiş ülkelere çok, endüstrileşmiş ülkelerin yararlandığı bir gerçektir. Özellikle, uluslararası pazarlara sunulan başlıca ihracat malları kompozisyonunda bulunan çok yönlü ileri teknoloji uygulamış ve geliştirilmiş ürünlere yönelik talep ve değişim, endüstrileşmiş ülkelerin bu alandaki bir üstünlüğünü kanıtlamaktadır¹⁰⁴. Ayrıca, ileri teknoloji endüstrilerinin temel özellikleri olan tam rekabetçi olmayan pazar yapısı, stratejik davranış, dinamik ekonomik hacim ve teknolojik dışsal etkenler ülkelere müdahaleci politikaların uygulanması için zemin hazırlamaktadır¹⁰⁵.

Nitekim, dünya ticaretinde katma değeri yüksek teknolojik ürünlere olan talep hızla büyümektedir. Sözkonusu ürünleri üreten ülkelerin dünya ticaretinden aldığı pay hızla artmaktadır. Gelişmiş ülkeler, emek maliyetinin yüksekliği, çevre kirliliği ve düşük kâr marjları nedeniyle kaynakların getirisi yüksek olan teknoloji yoğun sektörlere yönelmişler ve bu nedenle 1970’li yıllara kadar lider konumunda oldukları, tekstil, deri, döküm gibi sektörleri terk etmeye başlamışlardır.

1990’ların başından bu yana dünya ticareti, dünya üretiminden daha hızlı artma eğilimindedir. 1995 yılında da, Orta Doğu hariç dünyanın tüm bölgelerinde ticaretteki büyüme, üretimdeki büyümeyi geçmiştir; mamul maddelerin ticareti

¹⁰³ “Türkiye’nin İhracatında Uzun Vadeli Bir...”, s. 38-39.

¹⁰⁴ Oktav, Kavas, Tanyeri, a.g.e., s. 158.

¹⁰⁵ Doğan Saadettin, “ABD’nin İleri Teknoloji Ürünleri Ticaretinde Karşılaştığı Güçlükler, Ticaret Politikaları, Wassenaar Düzenlemesi ve Türkiye”, Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 2, Temmuz 1996, Ankara, s. 60.

gittikçe daha fazla ülkenin ekonomik gelişmesinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Dünyada meydana gelen ekonomik entegrasyonlar, ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldırırken, üretim ve pazarlama alanında uzmanlaşmayı sağlayarak ticaretin gelişmesinde etkili olan en önemli faktörü oluşturmaktadır¹⁰⁶.

Günümüzde birçok kalkınmış ülke sanayi ekonomilerinden hizmet ekonomilerine geçiş yapmaktadır. 1966-1993 yılları arasında sanayileşmiş ülkelerin istihdam ve üretimlerinde hizmetlerin payı sırasıyla %42'den, %65'e ve %53'ten %61'e çıkmıştır. 1973-93 döneminde sanayileşmiş ülkelerde genel faktör verimliliği %0.8 artarken, bu rakam hizmetlerde %2.4 olmuştur. Sanayileşmiş ülkelerdeki bu gelişme kalkınmakta olan ülkeler için bir yandan mamul mallar üretimi ve ihracatı için alan yaratmakta, diğer yandan da turizm gibi dış talebi artan hizmetlerde olanaklar sunmaktadır¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Dünya Ticaretindeki..., İGEME, s. 13 ve 714.

¹⁰⁷ "Türkiye'nin İhracatında Uzun Vadeli Bir...", s. 37.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEY DOĞU ASYA ÜLKELERİNİN SANAYİLEŞME DENEYİMLERİ DOĞRULTUSUNDA, GÜNEY KORE'DE UYGULANAN SANAYİLEŞME STRATEJİSİNİN ANALİZİ

1. GÜNEY DOĞU ASYA ÜLKELERİNDE UYGULANAN POLİTİKALARIN ORTAK ÖZELLİKLERİ

Güney Doğu Asya ülkeleri; başta Japonya olmak üzere, Uzak Doğu'nun dört kaplanı olarak nitelendirilen Honkong, G.Kore, Singapur ve Tayvan ile Güneydoğu Asya'nın yeni sanayileşmiş ülkeleri, Endonezya, Malezya ve Tayland 1960'lı yılların başından itibaren gerçekleştirdikleri yüksek büyüme oranıyla hızla kalkınarak ihracata dayalı kalkınma modelini izleyen ülkelere örnek teşkil etmişlerdir¹⁰⁸. Gelişmekte olan ülkeler kararlı bir şekilde piyasaya yönelik sistemleri oluşturmaya yöneldiler ve müdahaleci politikalar azaltılmaya başlandı. Ancak Güney Doğu Asya ülkelerinde hükümetin müdahalesi, bu oluşumla ters görünmesine rağmen, bir çok azgelişmiş ülke bu modelin işleyişine yöneldi. Çoğu tartışmalara konu olan hükümet müdahalesinin, gelişmenin ilk aşamalarında gerekliliği doğrulandı¹⁰⁹. Bu ülkeler arasında G.Kore'nin kalkınmasında devletin üstlendiği ve oynadığı rol diğerlerine göre daha kapsamlı ve yönlendirici olmuştur. Devletin ekonomik kaynakların etkin dağılımı ve kullanımı yoluyla piyasayı yönlendirme girişimi

¹⁰⁸ Bülent Şahiralp, "Doğu Asya Ülkeleri Nasıl Başardılar?", Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 1, Nisan 1996, s.1.

¹⁰⁹ "Structural Policies Shift in Developing Countries", in IMF SURVEY, February 6, 1995, s. 45-46.

geleneksel ekonomi öğretisinde her zaman tartışma konusu olmuştur ve bu işlevin serbest piyasa tarafından kusursuz yerine getirilebileceği görüşü genelde ağırlık kazanmıştır¹¹⁰. Sözkonusu 8 ülke 1960 yılından itibaren istikrarlı makroekonomik politikalarla desteklenen dışa açık kalkınma stratejileri çerçevesinde, diğer Güney Doğu Asya ülkelerinden iki kat, Güney Asya ve Latin Amerika ülkelerinden ise beş kat daha yüksek büyüme hızı gerçekleştirerek, sanayileşmiş ülkelere kıyasla çok daha başarılı bir performans sergilemişlerdir¹¹¹.

Bu ülkelerin sekizinde de uygulanan politikalarda ortak olan noktalar şunlardır;

- Öncelikle makroekonomik istikrarın sağlanarak, eğitimli bir işgücü yaratmak ve tasarruf oranlarını yükselterek doğru ekonomik iklimi yaratmak¹¹².
- İhracata dönük sektörler öncelik verilerek yatırım-üretim-ihracat zincirinin kurulmasına yönelik rasyonel teşvik politikalarının uygulanması,
- Kamu ve özel sektör arasında koordinasyonun ve işbirliğinin sağlanmasına öncelik verilmesi, teknolojik yeniliklere açık olunması ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi suretiyle, teknoloji transferine öncelik tanınması,
- Kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı nitelik taşıması ve piyasa müdahalelerinin ve uygulanan teşvik politikalarının toplumsal maliyeti düşük ve etkin kaynak kullanımını sağlayıcı yönde olması¹¹³.
- Dünya ekonomisinde performans göstermeyi ekonomi ve firma politikasının önceliği haline getirmeleri¹¹⁴.

¹¹⁰ Bahri Yılmaz, “Devletin Ekonomideki Belirleyici Gücü Model; Kore”, Görüş, Eylül 1996, s. 32.

¹¹¹ Şahinalp, “Doğu Asya.....”, s.1.

¹¹² “Asya Kaplanlarına Yetişmek İçin Model mi Arayacağız, Anlayış mı Değiştireceğiz?”, Çev.: Zülfü Dicleli, Görüş Dergisi, Eylül 1996, s. 40.

¹¹³ Şahinalp: “Doğu Asya.....?”, s. 1.

¹¹⁴ Asya Kaplanlarına Yetişmek İçin?”, s. 40.

Güney Doğu Asya ülkelerinin 1960'lerden sonra ithal ikamesine yönelik sanayileşme stratejisini terk edip ihracata yönelik sanayileşme stratejisiyle elde ettikleri performans aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 3: 1964 - 1995 Yıllarında Güney Doğu Asya Ülkeleri İhracat Performansları (Milyar Dolar)

	1964	1980	1990	1994	1995
İHRACAT (MİLYAR \$)					
Japonya	6.7	130.4	287.6	397.0	443.0
Singapur	0.9	19.4	52.8	96.8	118.6
Tayvan	0.4	19.8	67.1	92.8	111.4
Güney Kore	0.1	17.5	65.0	96.0	125.1
Endonezya	0.7	22.0	25.7	40.0	45.0
Malezya	1.1	13.0	29.4	58.8	74.0
Hong-Kong	1.0	19.8	82.1	151.4	173.0
Tayland	0.6	6.5	23.0	45.0	55.8
Türkiye	0.4	2.9	13.0	18.1	21.636
Dünya	157	1.897	3.337	4.282	4.875

Kaynak: 1964 - 1990 Yıllarına Ait Veriler "Türkiye ve Dünya Dış Ticareti", s. 139.

1990-1994 Yılı Verileri, "Dünya Ticaretindeki Gelişmeler", s. 16, 17, 304.

1995 Yılı Verileri "Dünya Ekonomileri Bülteni", Sayı: 6, Temmuz 1996, s. 67.

Tablo 4: Güney Doğu Asya Ülkeleri İhracatının Dünya İhracatı İçindeki Payı (Milyar Dolar)

	1964	1980	1990	1994
İhracatın Dünya İhracatı İçindeki Payı				
Japonya	4.26	6.87	8.62	9.26
Singapur	0.57	1.02	1.58	2.26
Tayvan	0.25	1.04	2.01	2.16
Güney Kore	0.06	0.92	1.95	2.24
Endonezya	0.44	1.15	0.77	0.93
Malezya	0.70	0.68	0.88	1.37
Hong-Kong	0.63	1.04	2.46	3.53
Tayland	0.38	0.34	0.68	1.05
Türkiye	0.25	0.15	0.39	0.42

Kaynak: Türkiye ve Dünya Dış Ticareti, 1950-1993. DİE, 1996, s. 12-15.

1994 Verileri, Dünya Ticaretindeki Gelişmeler, s. 39.

Tablolardan da açıkça görüldüğü gibi, 1960'lardan günümüze hem ihracatları artmış, hem de ihracatın dünya ihracatı içindeki payı artış göstermiştir. Bu ülkelerde ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi süreci diğer gelişmekte olan ülkelere göre çok daha kısa sürede tamamlanmıştır¹¹⁵.

Bu kısımda, Güney Doğu Asya ülkelerinde uygulanan sanayileşme stratejileri ve bu yönde uygulanan politikaların analiz edilmesinde Güney Kore modelinin incelenmesi yapılacaktır.

¹¹⁵ Şahinalp, "Doğu Asya Ülkeleri.....?", s. 9.

2. GÜNEY KORE'DE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARININ DEĞİŞİMİ VE DIŞA AÇILMA

2.1. Güney Kore'de İthal İkameci Sanayileşmeden İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisine Geçiş

Son otuz yıl içinde dünya ekonomisinde hızla büyüyen sınırlı sayıda az gelişmiş ülke, sanayileşme yolunda çok önemli atılımlar yaparak yeni sanayileşen ülkeler arasına girdi¹¹⁶. Bunlar arasında dinamik Asya Ülkelerinden sayılan G. Kore'nin ekonomik gelişmesinin temelini planlı kalkınma stratejisi, ihracata dayalı büyüme ve girişimci toplum yapısı oluşturmaktadır¹¹⁷. G. Kore kalkınma yarışına Japonya'dan 15-20, Tavyan'dan 10-15 yıl gecikmeli olarak başlamıştır. G. Kore tüm sanayileşme sürecinde, Japonya'nın gelişmesini örnek almıştır. Endüstriyel kalkınma stratejisine ilişkin olarak G. Kore'de birbirinden farklı başlıca üç ayrı aşama yaşanmıştır¹¹⁸.

- a) 1962-1973 yılları arasındaki dönemde, emeğe dayalı ihracatın yönlendirilmesi,
- b) 1973-1979 Ağır ve Kimya sanayilerinin sürükleyici rol oynadığı endüstrileşme stratejisi,
- c) 1973 - 1979 yılından günümüze devletin fonksiyonel müdahalesi.

2.2. İhracatın Sürükleyici Rol Oynadığı Endüstriyel Kalkınma Stratejisi

1962 yılından bu yana başlatılan ve birbirini izleyen beşer yıllık kalkınma planları dönemlerinde Kore dışarıya yönelik bir ekonomik stratejiyi kabul ederek ekonomik kalkınma çabalarında, uluslararası ticaretin lokomotif görevini görmesine ayrı bir önem verdi. Öncelikle G. Kore'de:

¹¹⁶ Çapoğlu, a.g.e., s. 23.

¹¹⁷ Dünya Ekonomileri Bülteni, DTM, Sayı: 7, Ekim1996, s. 66.

¹¹⁸ Bahri Yılmaz, a.g.m., s. 33.

- Oldukça gelişmiş bir sermaye piyasası,
- İhracata yönelik endüstrilerin üretimlerinde kullanacakları malların ithalinde, liberal politikaların uygulanması,
- Dünya piyasalarından bilgi ve teknoloji birimlerini aktaracak, bir enformasyon sistemi,
- Seçilen stratejileri uygulamaya koyacak ve koordine edecek oldukça etkin işleyen bir kurumsal mekanizma.

Bu koşulları ve uygun ortamı yaratma mücadelesine ve koordine edilmiş bir biçimde yerine getirmeye ve zaman içinde bunları uygulamaya koyma girişimleri başladı ve bu girişimler belli bir dönem devam ettirildi. Ancak daha sonra yaşanan istikrarsız politik ortam, sanayi ve devlet arası çatışmalar bu uzlaşma ortamının gelişimini engelledi.

2.3. Kore’de Uygulanan İhracata Dayalı Endüstriyel Kalkınma Stratejisinin Aşamaları

2.3.1. Dünya Piyasa Fiyatlarıyla Serbest İthalat

Kore hükümetinin endüstriyel kalkınma stratejisini başlattığı 1962 yılı öncesinde, iç piyasa oldukça kontrol altında tutulmuş olup paranın değeri çoklu kur uygulamalarıyla aşırı değerlendirilmiş ve ödemeler bilançosunda kronik bir açıkla karşı karşıya kalınmıştır¹¹⁹. Bu reformların bir parçası olarak, Kore parası Won %50 oranındadevalüe edildi, çoklu döviz kurundan vazgeçildi ve tekli döviz kuru uygulaması başlatıldı, ithalatta liberalizasyona gidildi¹²⁰. 1960’ların ilk yıllarından bu yana Kore’nin endüstriyel politikası iki hedefi gerçekleştirmeye yönelmiştir. Bunlar ihracatın cesaretlendirilmesi ve bebek endüstrilerin harekete geçirilmesi

¹¹⁹ Kwon, a.g.m., s. 27-28.

¹²⁰ Mesiha Saat, “1980’den Bugüne Güney Kore ve Türkiye, Bir Asya Kaplanından Dersler”, FORUM, Mart 995, S. 12.

yönünde olmuştur. İyi oluşturulmuş endüstriler tarafından yapılan ihracatın cesaretlendirilmesinde tarafsızlık politikası, bebek endüstrileri harekete geçirmede tarafsız olmayan politikalar uygulandı¹²¹.

Böylece ihracata yönelik olarak hükümet üç stratejiyi uygulamaya koymuştur:

i) Birinci strateji uyarınca iç piyasaya yönelik olarak yapılan ithalat, tarifeler, tüketim vergileri ve miktar kısıtlamaları biçiminde bazı sınırlamalara tabi tutuldu. Bu tür bir uygulamanın amacı, ithal ikamesi yapan üreticileri korumaya yönelikti. İthal ikamesi politikasına uygun olarak hükümet öngörülen minimum düzeydeki ihracat ile bağlantılı olarak verilen ihracat lisansları ve dış kredi kontrolüyle ithal edilen mal miktarı için ayrıca bir sınır koydu. Bununla birlikte kıt kaynakları, kaynakların belli bir sektörde yoğunlaşmasını sağlamak için ithal ikamesi politikasının belli bir alanda uygulanmasına izin verildi. Böylece kaynakların belli bir üretim alanında yoğunlaştırılmasının sonucu olarak, ölçek büyüklüğünün yol açtığı ve karşılıklı ilişkide bulunan etkinliklerden oldukça önemli avantajlar sağlandı.

ii) Kalkınma stratejisinin ikinci adımı olarak ihraç malları üretmek için kullanılan sermaye ve ara malları ihracatı üzerindeki kontroller ithal mallarının ihraç malı üretiminde etkinliğini sağlayacak şekilde kullanılması amacıyla kaldırılmıştır¹²². 1967 yılında ithalatta serbestleşmeye gidilmiştir. İhracatçılara hammadde ithalatındaki kısıtlamaların kaldırılması yoluyla ithalat kolaylığı sağlandı. İhracatta ise ek teşvikler getirilerek teşvik sisteminin ihracatı engelleyen yönü kaldırılmaya ve ihraç sanayileri ithal ikameci sanayilerle eşit konuma getirilmeye çalışıldı¹²³. Böylece ihracatçıların dünya piyasalarındaki geçerli fiyat üzerinden, ithal girdilerini kolayca satın olarak ihraç malı üretiminde kullanılmaları olanağı sağlanmıştır.

¹²¹ Larry E. Westphal, "Industrial Policy In An Export - Propelled Economy: Lesson From South Korea's Experience", Journal of Economic Perspectives, Volume 4, Number: 3, Summer 1990, s. 43.

¹²² Kwon, a.g.m., s. 27-28.

¹²³ Saat, a.g.m., s. 13.

iii) Kalkınma stratejisinin üçüncü adımı, yan sanayilerin selektif bir biçimde tarife ve diğer miktar kısıtlamalarıyla korunmasıdır. Selektif politikaların kapsamında ise; faiz oranlarının pozitif, fakat olması gerekenden düşük tutan (mild financial repression) selektif kredi uygulaması ise, seçilmiş sanayilerin ve geleneksel olmayan ihraç kalemlerinin ihracatını arttırmaya yönelik ticaret politikalarını içermektedir¹²⁴. Böyle bir koruma yöntemi yan sanayilerin ürettikleri mallar için uygun bir pazar bulununcaya ve yatırımların kârlılığı belli bir düzeye ulaştıkça kadar devam ettirilmiştir¹²⁵. Yeni korumacılık ithal ikamesi sisteminin değil, ihracata dayalı kalkınma stratejisinin bir parçası olmuştur¹²⁶. Kalkınma stratejisinin bu üçüncü adımında, devlet chaebollara göstermiş olduğu korumacı tutumunu, chaeboller güçleninceye kadar sürdürmüş ancak daha sonra, bu aile şirketi niteliğindeki holdingler bir baskı unsuru olmaya başlamış ve devlet hem dışarıdan aldığı kredilerden, hem de bankalardan denetimsiz bir şekilde bu kuruluşları finanse etmiştir. Daha sonra altından kalkılamaz bir borç yükü altına giren bu holdingler devlete yük olmaya başlamıştır.

2.3.2. İhracata Dayalı Endüstrileri Teşvik Edici Mali Piyasalar

Hükümet, rekabetten oldukça yoksun bir mali piyasa ortamında, bütün ihracatçıların eşit bir biçimde veko layca yararlanabilecekleri uygun koşulları yarattı. 1960'lı yıllarda bankacılık sektörü doğrudan doğruya devlet kontrolü altındaydı. Hükümet tercihli faiz politikasıyla, mevcut kredilerin kolayca işletme sermayesine yönlendirilebilmesini sağlayabiliyordu. Örneğin, piyasada faiz oranlarının %24 olduğu birdurumda, ihracatçılara %6 faiz oranı üzerinden akreditif mektupları karşılığında borçlanabilme olanağı vermiştir.

¹²⁴ Kwon, a.g.m., s. 19.

¹²⁵ Şahinalp, "Doğu Asya Ülkeleri.....?", s. 29.

¹²⁶ Cem Kozlu, **Türkiye Mucizesi için.... Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, 1995, Ankara, s. 145.

İhracatçılar için en önemli finansman kaynağı olarak üretici kredisi kurumu uygulamaya konulmuştur. Bu amaçla hammadde, makine ve teçizat ithal eden Kore'li ihracatçılara ihtiyaç duydukları dövizin sağlanması için¹²⁷, hükümetin kontrolü altındaki ticari bankalar öncelikle ihracata yönelik imalat sanayi sektörüne döviz sağlanması için desteklemiştir¹²⁸.

Ayrıca ihracatı teşvik edilen endüstrilere devletin aldığı dış kredilerden ve borçlardan pay verme bakımından da birinci derecede öncelikler verildi. Bir tasarruf bankası olmayan Kore Kalkınma Bankası da ihracata katkıda bulunacak olan ve yabancı sermaye ile finanse edilen projeler için ödeme garantisi verdi¹²⁹. İhracat yoluyla elde edilen gelirlerden %50'ye yakın bölümü gelir vergisinden muaf tutulmuştur¹³⁰. Ancak yerli firmaların inanılmaz oranlarda kredilendirilmesi ileride yaşanacak darboğazların da açık bir belirtisi olmuştur.

2.3.3. Pazarlama ve Teknolojiye Dayalı Enformasyon Sistemi

Dünya pazarlarına kolayca girebilmeye yönelik önlemlerle ve sağlanan olumlu finansal koşullara ek olarak, ihracata yönelik endüstriyel kalkınma stratejisinin uygulanmasında ve değerlendirilmesinde diğer bir çok faktörde oldukça önemli rol oynamıştır. Bunlardan bir tanesi ihracata konu olan malların üretimi için gerekli olan teknoloji ve pazarlamaya ilişkin bilgilerin toplanması ve dağıtılması ile ilgilidir. Bu amaçla Kore hükümeti ajanslarınca çok altında kendilerine özel statü ve ayrıcalık verilen dış ticaret şirketlerinin korunmasını teşvik etmiştir¹³¹. İhracatı teşvik politikasını yürüten ihracat pazarları için yoğun çalışma yapan Kore ticaret ve ihracatı teşvik merkezi (KOTRA) kurulmuştur¹³². Kore ticaret ve ihracatı teşvik

¹²⁷ Kwon, a.g.m., s. 29.

¹²⁸ Yılmaz, a.g.m., s. 36.

¹²⁹ Kwon, a.g.m., s. 29.

¹³⁰ Yılmaz, a.g.m., s. 35.

¹³¹ Kwon, a.g.m., s. 30-32.

¹³² Yılmaz, a.g.m., s. 35.

merkezinin (KOTRA'nın) kurulmasıyla ülke ihracat pazarlaması programlarını izlemeye başlamıştır¹³³. Fakat bundan daha da önemlisi 1962 yılından bu yanayürütülen, her ay toplanan "İhracatı Teşvik Konferansı" en önemli kurumlardan biri olmuştur. "FORUM" niteliği taşıyan bu toplantılarda ihracat ile ilgili sorunlar tartışılıyor ve alınması gereken önlemler hakkında görüşmeler yapılıyordu. İhracatı geliştirmek için alınan diğer bir idari önlemlerde verilen toplam ihracat hedefi idi. Daha sonra mal ve ülke bazında düzenlenen hedefleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığında kurulan "Durum Değerlendirme Odası" sürekli olarak izlemiştir. 60'lı yıllarda uygulanan ihracatı teşvik önlemlerinin en belirgin özelliklerinden birisi de ihracatı teşvik önlemlerini ayırım yapılmaksızın her ihracatçıya uygulanmış olmasıdır¹³⁴. Kore hükümeti başlangıçta; karşılaştırmalı üstünlüğüne sahip olduğu emek yoğun ve rekabete dayanabilen malların üretimine ağırlık verdi.

2.3.4. Stratejik Koordinasyon

Endüstriyel kalkınma stratejisinin koordine etmek amacıyla ihracat hedefine ulaşmanın, yöntemlerinin tartışıldığı ve aylık olarak yapılan ticareti geliştirme toplantıları şeklinde iki ayrı kurumsal mekanizma geliştirilmiştir. Dış ticareti geliştirmeye yönelik hedeflere ulaşabilmek için özel firmalar ile ticaret şirketleri, üretim kapasiteleri ve dış ticaret durumlarına dayanan ihracat hedeflerini belirleme çalışmalarına başlamışlardır. Ayır ayrı firmalar tarafından belirlenen ihracat hedefleri, önce "İhracatçılar Birliği" sonra hükümet tarafından bir araya getirilmiştir. Böylece ihracatçılar ile hükümet arasındaki karşılıklı ilişkilerin ve yakın iletişimin sağlanması yolu ile enformasyon etkinliğini arttırmak önemli rol oynayarak gelecek yıllarda da ihracat yapabilme olanaklarını da arttırmıştır.

¹³³ Oktav, Kavas, Tanyeri, a.g.e., s. 32.

¹³⁴ Yılmaz, a.g.m., s. 35.

2.3.5. İhracata Dayalı Endüstriyel Kalkınma Stratejisinin Değerlendirilmesi

Endüstriyel kalkınma stratejisinin endüstriyel yapıyı, çeşitli devlet müdahalesi biçimleri ya da kaynak dağılımını teşvik ederek değiştirilmesi sözkonusu olduğundan G. Kore'nin ihracata dönük kalkınma stratejisinin 1962-73 yılları arasında kalan dönemlerde oldukça başarılı olduğu söylenebilir¹³⁵. Öncelikle devlet verdiği teşviklerin karşılıklarını özel sektörlerden istedi ve aldı. Bunun için gerekli izleme, denetleme, ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmalarının adil, etkin ve istikrarlı şekilde çalıştırdı¹³⁶.

Böylece 1962 yılında 15 milyon dolarlık ihracat hacmi ortalama yıllık %61 oranında artması sonucu 1973 yılında 2.873 milyon dolara yükselmiştir. Başka bir deyişle on bir yıllık dönemde 188 kat artmıştır. İhracata yönelik mal üreten imalat sanayi 1962-73 döneminde, yıllık %20.6 oranındaki artışla adı geçen dönemde sekize katlanmıştır. Diğer taraftan ithalattaki artışın doğrudan etkisiyle 1969 yılında imalat sanayinde %29'luk bir istihdam artışı sağlanmış, 1963-69 yılları arasında varolan işsizliğin %50 oranında azalmasına katkıda bulunmuştur. Diğer taraftan ihracattaki patlama, aynı zamanda diğer sektörlerin gelişimini teşvik edici bir rol oynamıştır. Şöyle ki; ihracata yönelik endüstriyel kalkınma stratejisi çerçevesinde emek yoğun endüstrilerince üretilen ara mallarına olan talep de canlanmıştır. Bu da endüstriyel büyümeyi teşvik etmiştir¹³⁷.

Ancak belli bir dönem sonra devlet verdiği teşviklerin karşılığını alma yolunda gösterdiği başarıyı sürekli kılamamıştır. Çünkü devletin ihracata yönelik desteklediği şirketler gün geçtikçe aldıkları teşvik oranlarını arttırmışlar ve devlete ağır bir yük olmaya başlamışlardır. Gerçekten de ihracatta sağlanan başarı oldukça iyi

¹³⁵ Kwon, a.g.m., s. 30-32.

¹³⁶ Kozlu, a.g.e., s. 151.

¹³⁷ Kwon, a.g.m., s. 33.

seviyelere ulaşmış, ancak devletin yanlış yöndeki müdahaleleri ve mali sistem, bankacılık sistemi ve sanayi sektörü üçlüsü birbiriyle koordineli hale gelememiştir. Sonuçta sağlanan büyüme borca dayalı hale gelmiştir.

2.3.6. Ağır ve Kimya Endüstrilerinin Sürükleyici Rol Oynadığı 1973-79 Dönemi

İhracat öncülüğünde endüstrileşme yolundaki reformlar ihracatı hızlandırma üzerinde odaklanıyordu. Devlet ihracata yönelik firmalar açısından tarafsızlık politikasını her ihracatçıya uygulamıştır. diğer taraftan emek yoğun hafif endüstriye ağırlık verilmesi sonucu, olgunlaşmamış bir teknolojik yapıya ve teknolojideki know-how yetersizliğine rağmen, yine de büyük çapta standardize edilmiş mal üretimi gerçekleştirilmiştir. Ancak 1970'lere gelindiğinde G. Kore emeğe dayalı ihracatta pazar payını genişletmekte zorlanmaya başlamıştır. Çünkü, Çin ve diğer doğu ve Güney Asya ülkeleri özellikle de ABD başta olmak üzere dünya piyasalarında aynı tür ürünleri pazara sürmüşlerdir. Bunun yanı sıra ulusal güvenlik için bir savunma endüstrisinin kurulmasına yönelik politikaların önem kazanması nedeniyle de 1973 yılından başlayarak¹³⁸, içerde ithal ikamesini, emeğe dayalı tüketim mallarının üretiminden sermaye ve teknoloji yoğun malların üretimine geçmiştir. Amaç, önce içpiyasada sıkı bir koruma altında, ağır ve kimya sanayilerinin kurulmasını ve büyümesini salamak daha sonra bunları fiyat ve kalite açısından dünya piyasalarında rekabet durumuna gelince de dış pazarlara açmaktır¹³⁹.

2.3.7. Ağır ve Kimya Endüstrilerinin Sürükleyici Rol Oynadığı 1973-1979 Döneminin Değerlendirilmesi

Belli endüstriyel hedeflere ulaşabilmek için ağır ve kimya endüstrilerinin sürükleyici niteliğinden yararlanılması, temel politika olarak benimsenmiştir. Kulla-

¹³⁸ Westphal, a.g.m., s. 44.

¹³⁹ Kwon, a.g.m., s. 34-35.

nılan en önemli politika aracı genellikle kredi tahsisi uygulaması olmuştur¹⁴⁰. Ayrıca bu endüstriler için yatırım kredileri sağlanmış ve amortisman oranları artmıştır. Mevcut eğitim sistemi yeniden gözden geçirilmiş ve bu sanayiler için gerekli iş gücü ve teknik personel eğitimi hızlandırılmıştır. 1976-78 yılları arasında bu sektöre yapılan yatırımlar %27 oranında artarken, öte yandan 1977-79 yılları arasında imalat sanayi yatırımları yaklaşık %80'i ağır ve kimya sanayine yapılmıştır¹⁴¹. 1979 yılına gelindiğinde bu sanayi dallarında üretim fazlası ortaya çıkmıştır. Dünya piyasalarında ikinci petrol şoku sonucu ortaya çıkan durgunluk, G.Kore ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir¹⁴². Ayrıca bu stratejinin uygulamaya geçildiği dönemlerde, devlet ve sanayi arasında yapılan işbirliği ile bürokrasi ve özel girişim arasındaki dengeli koordinasyon durumu önemini yitirmiştir. Kimya ve ağır sanayiye sürükleyici bir rol verilmesi, piyasa mekanizması yerine devletin ön plana geçmesine yol açmıştır. Devletin ağır ve kimya sanayine verdiği öncelik, daha önce Japonya'yı da aynı hatalı sonuca götürmüştür. Ancak yapılan yanlış değerlendirmeler kaynakların israf edilmesine yolaçmıştır.

2.3.8. Fonksiyonel Müdahale, 1979 Yılı ve 1984 Ekonomik

Liberalleşme

G.Kore'de Ağır ve Kimya Sanayiinin sürükleyiciliğindeki kalkınma stratejisi politikası, 1979 petrol krizi nedeniyle atıl kapasiteler yaratmış. Bazı önemli Ağır ve Kimya Sanayi firmaları, giderek artan ciddi finansman güçlükleriyle karşılaşmaya başlamıştır. Bu sorunlar yaşanan makroekonomik resesyon nedeniyle dahada artmıştır¹⁴³. Ekonomideki tıkanıklığı aşmak için birçok sanayi dalında devlet piyasaya müdahaleden vazgeçmek durumunda kalmıştır¹⁴⁴.

¹⁴⁰ Yılmaz, a.g.m., s. 35.

¹⁴¹ Kwon, a.g.m., s.34.

¹⁴² Yılmaz, a.g.m., s. 35-36.

¹⁴³ Kwon, a.g.m., s. 36.

¹⁴⁴ Saat, a.g.m., s. 13.

1970'li yıllarda uygulamaya konulan, piyasanın devlet tarafından aşırı kontrole dayanan politikasına aykırı olarak, yeni stratejisiyle hükümet, ekonomik etkinliklerin daha çok piyasa mekanizmasıyla kontrol edilmesine yardımcı olacak alt yapıyı oluşturma çabalarına ağırlık vermiştir¹⁴⁵. Buna göre hükümet;

- Finans piyasalarının uluslararası piyasalarla bağlantısını kurmuş ve sermaye hareketleri kısmen serbest bırakılmıştır.
- Devlet ihracat teşviklerini önemli ölçüde azaltmış, sanayi teşviklerinin kapsam ve içeriğini değiştirmiştir¹⁴⁶.
- Yatırımların sektörel önceliklerini belirleme politikasını terk ederek özel firmalara bırakmıştır.
- İthal yasaklarını yumuşatarak mal piyasalarına bırakmıştır.

Diğer taraftan hükümet, rekabet ortamı oluşturarak ve dış ekonomik ilişki açısından olumlu teknolojik gelişmeleri destekleyerek, piyasa mekanizmasının ve firmaların etkinliğini arttırmaya çalışmıştır.

2.3.9. Kore'de Uygulanan İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Endüstriyel kalkınma stratejisi, eğer kaynakların endüstriyel sektörler arasında etkin dağıtımı şeklinde tanımlanırsa, Kore'nin 1962 yılından bu yana, aktif bir endüstrileşme politikasının olduğunu söyleyebiliriz¹⁴⁷.

Kore'de yeni kurulan endüstrilere ucuz kredi kullanma imkanı tanınması ve değişik biçimlerde ihracat sübvansiyonu vermenin yanı sıra, sıklıkla iç piyasada aşağı-yukarı mutlak koruma sağlandığı görülmektedir¹⁴⁸. Özellikle vurgulanması

¹⁴⁵ Kwon, a.g.m., s. 39.

¹⁴⁶ Yılmaz, a.g.m., s. 36.

¹⁴⁷ Kwon, a.g.m., s. 36-40.

¹⁴⁸ Westphall, a.g.m., s. 47.

gereken bir nokta yaygın devlet müdahalesine karşın fiyat yapısını dış dünyadan kopuk, çarpık bir yapı oluşturmamasına büyük bir özen gösterilmiş olmasıdır. Sürekli ihracat artışlarının uygulanan modelin mihenk taşı olduğu noktasından hareketle ihracatçıların kur politikası ve ihracat için gerekli ithalat mallarına dünya fiyatlarından ulaşılması için çaba harcanmıştır¹⁴⁹.

Ancak devletin fonksiyonel müdahalesi yerini belli bir süre sonra devletin ekonomi üzerindeki müdahalesinin artmasına bırakmıştır. Güney Kore'de uygulanan ihracata dayalı sanayileşme stratejisi ithal ikamesine dayalı strateji uygulayan (Hindistan, Brezilya gibi) ülkelerin yaşadığı sorunları yaşamamak için takip edilen bir strateji olmuştur.

Devletin ekonomiye olan müdahalesinin sınırları günümüzde Asya krizini yaşayan ülkelerin yaşamakta olduğu sarsıntıların derinlerde yatan kökenlerini de yansıtmaktadır. Çünkü ihracata dayalı ekonomiler büyük oranda yabancı talebe bağlı olarak gelişirler. Batılı tüketiciler olmadan Asya'lı fabrikaların çalışması ve üretim yapması mümkün değildir. Güney Doğu Asya ekonomilerini yöneten merkezi bürokratlar hala yaşanan sıkıntılar gözardı edilerek yatırım teşvik ve kredi politikalarına devam etmektedirler. Stratejik sektörleri destekleme politikaları yaşanan acı tercübeye karşın hala devam etmektedir.

G. Kore'de devletin ekonomiye olan müdahalesi hala devam etmektedir. Ancak yaşanmakta olan kriz artık daha farklı bir modelin gerekli olabileceğini, devletin uygulamış olduğu müdahalenin krize de temel olduğu görüşünü gündeme getirmiştir¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Fikret Şenses, "Sanayileşmede Yeni Bir Dönemec: 1980'li Yıllar ve Ötesi", ODTÜ Gelişme Dergisi, 20 (4), 1993, Ankara, s. 532.

¹⁵⁰ Dünya Ekonomileri Bülteni, Temmuz 1997, Sayı: 10, s. 23-24.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜNEY DOĞU ASYA KRİZİ, NEDENLERİ, SONUÇLARI, TÜRKİYE AÇISINDAN MUHTEMEL ETKİLERİ

1. GÜNEY DOĞU ASYA KRİZİ

Güney - Doğu Asya Bölgesi; 1965-1995 yılları arasındaki dönemde yakaladığı hızlı kalkınma temposu ile adından sıkça söz ettiren ve “Asya Kaplanları” olarak adlandırılan, fakat 1997 Temmuz’unda Tayland’da başlayıp kısa sürede Endonezya, Malezya ve Güney Kore’yi saran ve diğer bölge ülkelerini de etkileyen ekonomik kriz ile dünya ekonomisi çevrelerinde “Asya Mucizesi” acaba sona mı eriyor?” dedirten bir ülkeler coğrafyasıdır. Çok kısa bir süre öncesine kadar, küreselleşmeyi savunanlar artan küresel rekabetin, fiyatları düşürmesinin ve teknolojik ilerlemelerin verimliliği yükseltmesinin, enflasyon ve iktisadi dalgalanma sorunlarını ortadan kaldırdığını iddia ediyordu. Fakat 1997 yazından başlayarak küresel borsalar sallandı, Güney-Doğu Asya’daki iktisadi karmaşa derinleşti ve tüm dünyaya yayıldı. Yaşanan bu kötümser tablonun yorumlanmasında iki çizgi ortaya çıkıyor. Birinci çizgi sorunların dahada ciddi boyutlara ulaşacağı ve bütün dünyayı etkileyebileceği, ancak zaman içerisinde toparlanmanın başlayacağı yönünde. Meydana çıkan ikinci çizgideki yorum ise hakim paradigmayı başaşağı çeviriyor. Buna göre verimliliğin arttığı ve üretimin enflasyona yol açmadan büyüdüğü kabul edilmesi. Fakat bu gelişmenin yarattığı aşırı kapasiteye ve bu kapasiteye göre talebin yeterince artmasının bütün dünyayı deflasyon tehdidi altına almasının sözkonusu olması. Öne sürülen bu iki argüman özellikle Asya’daki sorunlarla bütünleşince

birbirine uyumlu hale geliyor. Çünkü G. Doğu Asya'da talebin önemli ölçüde düşmesi küresel deflasyon riskini artırıyor¹⁵¹. Ortaya çıkan bu durum ise birçok ülkenin kendine model olarak seçtiği ve dünya ekonomisinde oldukça önemli bir yeri olan G. Kore'nin bu krizde aldığı yara ile birlikte, sağlanan iktisadi başarının sorgulanmasına yolaçıyor. Günümüze kadar dışa açık bir kalkınma stratejisi izleyen Güney-Doğu Asya ülkeleri yıllar süren ihracata dayalı bir büyüme gerçekleştirmiş ve ekonomilerine önemli miktarda yabancı sermaye çekmişlerdir. İhracatın istikrarlı bir şekilde artacağı varsayımına dayanılarak kısa vadeli krediler ile önemli miktarda yatırım yapılmış, ancak ekonomik gelişmeye ayak uyduramayarak hantallaşan bankalar, özellikle son yıllarda emlak piyasası gibi uzun vadeli getirisi olan sektörlerle yatırım yapıp yerel spekülörlere para akıtmış ve izlenen bu politikalar Malezya, Tayland, Endonezya ve G. Kore başta olmak üzere bölge ülkelerinin ekonomilerinde kaçınılmaz çöküşü meydana getirmiş ve bu sarsıntılar zamanla derinleşmeye başlamıştır.

Aşağıdaki tabloda Güney-Doğu Asya ülkelerinin yıllar itibariyle kaydettikleri reel GSMH büyüme oranları karşılaştırmalı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 5 : Güney - Doğu Asya ülkelerinde Yıllara Göre Reel GSYİH Artış Rakamları (% Değişim)

ÜLKELER	1975-82	1983-89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*
Tayland	7.0	8.1	11.6	8.1	8.2	8.5	8.9	8.7	6.4	0.6
Malezya	7.1	5.4	9.6	8.6	7.8	8.3	9.2	9.5	8.6	7.0
Endonezya	6.2	5.5	9.0	8.9	7.2	7.3	7.5	8.2	8.0	5.0
Filipinler	5.6	1.1	3.0	- 0.6	0.3	2.1	4.4	4.8	5.7	4.3
Güney Kore	7.0	9.6	9.5	9.1	5.1	5.8	8.6	8.9	7.1	6.0

Kaynak: Güneydoğu Asya Krizinin Nedenleri, Gelişimi ve Olası Etkileri, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi 17, Mayıs 1998, s. 4.

¹⁵¹ Dış Ticaret Dergisi, **Asya Krizi**, Mart 1998, s. 91-92.

Ancak, 1997 yılının Temmuz ayından itibaren Tayland, Malezya, Endonezya ve Filipinler'de mali piyasaları sarsan kriz, dikkatleri bu ülkeler üzerine çekerek, bu krizin nedenleri, diğer piyasalar üzerindeki etkileri ve bölge ülkelerinin ekonomik gelişme süreçlerinin ve mevcut ekonomik yapılarının ne kadar sağlıklı olduğu konularında tartışmaların başlamasına neden olmuştur¹⁵².

1.1. Güney Doğu Asya Krizi ve Nedenleri

Kriz öncesi döneme bakarsak, aslında büyük Asya ekonomilerinde yavaşlama birdenbire olmadı, daha önceleri başladı. Japon ekonomisi 1990'ların ilk yıllarında yavaşlamaya başladı. Çin'de 1994'de yüksek büyüme hızı enflasyonu körüklemiş ve Çin'in dış rekabet gücünü düşürdüğünden devalüasyon yapılmış ve sıkı para ve kredi politikasıyanında düşük ücret uygulamasına geçilmişti. Bu politikaların etkisi 1994'den bu yana hissedilmektedir. Son zamanlarda Çin'de fiyatlar düşüyor, deflasyon yaşanıyor, iç talep durgun, yatırımlar azalıyor ve ekonominin bazı sektörlerinde aşırı arz var. Bunun yanısıra bankaların durumu da pek içaçıcı değil, bankalar yüksek oranlarda riskli ve batık kredi ile karşı karşıya. Krizin özellikle dünyanın büyük ekonomileri arasında yeralan G. Kore'yi esir alıp, Japonya'nın mali sisteminde sallantıların olması dikkatleri Güney-Doğu Asya'ya ve dünya ekonomileri üzerine çekti. Asya krizi ithal ikamesi / ihracat teşviki temelinde devlet müdahalesine dayalı büyüme sağlayan büyüme modelinin önce Latin-Amerika ve benzeri diğer ülkelerde çökmesinden sonra, sonuçta Güney-Doğu Asya ülkelerinde de önemini kaybetmesidir.

a) Krize Yolaçan Temel Bölgesel Faktörler

Asya Krizinin ortaya çıkmasına yol açan temel bölgesel faktörleri spesifik anlamda bölgesel olarak ana hatlarıyla üç noktada toplayabiliriz:

¹⁵² Güney Doğu Asya Krizinin Nedenleri; Gelişimi ve Olası Etkileri, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi 17, Mayıs 1998, s.4.

- 1) Başta Tayland olmak üzere, bölgedeki pekçok ülkede meydana gelen büyük dış açıklar ve emlak-menkul kıymet piyasalarında patlama şeklinde kendini gösteren ekonominin aşırı ısınmasının giderilmesinde yaşanan başarısızlıklar,
- 2) Finans sektöründe ve reel sektörde dışardan borçlanmayı ve aşırı düzeyde kur riski taşıyan pozisyon tutmayı daha cazip hale getiren sabit kur rejiminin uzun süre devam ettirilmesi,
- 3) Bankaların borç portföyü yapısının hızla bozulmasına yolaçan inceleme ve denetim mekanizmalarının iyi işletilmemesi¹⁵³.

Ana hatlarıyla bu üç neden krizin finansal bir kriz olduğunu ifade etmekle birlikte ekonominin devlet müdahalesi ile nereye kadar ayakta kalabileceği sorunu gündeme getirmiştir. Asya kaplanlarının bu derece hızlı ekonomik gelişmesi, yabancı sermayeyi bu ülkelere çekerek yabancı yatırımların artmasına sebep olmuştur. Borçlanma hızla artarken, batılı yatırım bankaları hızlı bir şekilde bu piyasalara girmişler ve şehirlerin yenilenmesi tren yolları, oto yollar, enerji istasyonları gibi dev alt yapı projeleri hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu arada bir yandan da bu ekonomilerde birtakım sıkıntılar hissedilmeye başlanmıştır. Yine bu bölgedeki birçok ülkede “dostluk-yakınlık ilişkilerine dayanan bir kapitalizm (crony capitalism)” olarak adlandırılabilir, otoritelerin, politik olarak iyi ilişkiler içinde buldukları firmalara bankalar tarafından kredi verilmesi yönetimine dayanan finansal sistemlerinin zararlı etkilerini göstermeye başlamışlardır. Bu kadar hızlı bir ekonomik gelişmenin (Tayland, Malezya, Endonezya ve G. Kore gibi) bu ülkelerde çeşitli problemlere sebep olması sürpriz bir gelişme olarak değerlendirilmemelidir¹⁵⁴.

¹⁵³ Dış Ticaret Dergisi, “Asya Krizi”, Mart 1998, s. 141-142.

¹⁵⁴ İstanbul Sanayi Odası Dergisi, “Bölgesel Krizler”, Sayı: 384, Mart 1998, s. 15-16.

b) Krize Yol Açan İç Faktörler

- 1) Yüksek dış açıklar ve aşırı değerlendirilen emlak ve hisse senetlerinin ortaya çıkardığı sıcak baskıların bileşimi.
- 2) Sabitlenmiş kur sisteminin yarattığı para politikalarının uygulanmasındaki komplikasyon, dış borçlanmayı cesaretlendirmek ve finansal sektörler ile ihracat sektöründe aşırı kur risklerine fırsat sağlaması.
- 3) Etkili yasal düzenlemelerin ve finansal sistemde yeterli denetimin yapılmaması ve hükümetin yönetimindeki kredi uygulamalarının bankaların kredi portföylerini kötü etkilemesi.
- 4) Bilgilendirme eksikliği ve şeffaflık eksikliğinden yarattığı sorunlar ve her ikisinden kaynaklanan pazar aktörlerini karar vermek için ekonominin gereken temel bilgilerinden alıkoyulması.
- 5) Yönetim sorunları ve politik belirsizlikler, güven krizini daha da kötüleştirerek yabancı kreditorleri kısa dönemde borçlandırmaya yatkınlığını güçlendirmesi ve kur ile borsada aşağıya doğru bir baskı uygulaması.

c) Krize Yolaçan Dış Faktörler

- 1) Uluslararası yatırımcılar Avrupa ve Japonya'daki daha az kârlı yatırımlardan ve ekonomik büyüme ile faizlerdeki düşüklükten kaçıp Asya'da daha fazla kâr arayışına girdiklerinde riskleri küçümsediler.
- 2) Güney - Doğu Asya'da birçok para kurunun ABD Doları'na bağlanması Dolar/Yen kurundaki oynama uluslararası rekabette kaymalar yaratarak krizin oluşumuna katkıda bulundu.
- 3) Uluslararası yatırımcılar, bazı durumlarda yerli yatırımcılarla beraber kendilerindeki dövizlerden oluşacak zararı engellemek için para birimlerini aşağıya doğru baskı altına aldılar.

Güney Doğu Asya ülkelerinde yaşanan kriz merkezidir. Güney Doğu ülkelerinin çoğunda bugüne kadar büyümenin sağlanması yönünde oldukça iyi başarılı sonuçlar elde edildi. Bu ülkelerin elde ettiği başarılı sonuçlar, birçok ülke için model haline geldi, çünkü elde edilen yüksek tasarruf oranları ve tedbirli maliye politikalarıyla genel olarak olumlu bir sonuç sağladılar. Ancak elde edilen bunca başarının ardından yaşananlar bu ülkelerde yanlış olan neydi? sorusunu gündeme getirdi. Bu soruya verilen cevapların bir kısmı, bu ülkelerin kendi başarılarının kurbanları oldukları şeklindedir. Çünkü bu ülkelerde salanan ekonomik gelişmeye, yurtiçi talep ve yabancı yatırımcılar küçümsenmeyecek seviyede bu başarıda etkili olmuştur¹⁵⁵.

1.1.1. Sabit Kur Sistemi ve Cari Açıklar

İlk olarak Güneydoğu Asya ülkelerinde patlak veren mali ve ekonomik krizinin en önemli nedenlerinden biri olarak göze çarpan cari işlemlerdeki dengesizliklerin bir ölçüde ulusal para birimlerinin aşırı değerlenmesinin bir sonucu olduğu göze çarpmaktadır. Asya ülkelerinde kurların değer kazanmaya başlaması büyük ölçüde bu ülkelerde yürürlükte olan kambiyo rejimi ile ilgilidir. 1997 Temmuzuna kadar Bölge ülkelerinin para birimleri ABD dolarının ağırlıkta olduğu bir para sepetine bağlanmış idi. Bu tür bir politikanın temelde en önemli iki sonucu, döviz kurunun istikrarlı seyrini korumaya devam ettiği bir ortamda nispeten düşük kur riski beklentilerine ve faiz hadlerindeki farklılıkların yüksek sermaye girişlerine neden olmasıdır. Bölge para birimlerinin dolar karşısında geçmişten bu yana izlediği istikrarlı seyir gerek doğrudan yatırım yapan çokuluslu şirketlerin gerekse portföy yatırımı yapmak için uygun ortam arayan uluslararası para spekülörlerinin ilgisini çekmiştir. Birçok uluslararası banka görünürde hiçbir kur riskine katlanmaksızın milyarlarca dolar krediyi Bölge ülkelerindeki ve Güney Kore'deki yerel bankalara ve şirketlere akıtmışlardır. Özellikle 1995 yılına kadardoların uluslararası para piyasalarında nispeten zayıf bir durumda olması, Bölgede ihracata dayalı büyümeyi destekleyici

¹⁵⁵ World Economic Outlook, Interim Assessment IMF, December 1998, s. 3-4.

bir unsur haline gelmiştir.

Uygulanan kur politikasının esnekliği ülkeden ülkeye değişmekle birlikte sabit kur politikasının en sert biçimde uygulandığı ülke Tayland olmuştur. Tayland milli para birimi olan baht'ın değeri ABD Dolarının ağırlıkta olduğu bir para sepetine bağlanmış ve bu değer Tayland Merkez Bankası tarafından günlük olarak belirlenmiştir. 1990 yılından 1996 yılının sonuna kadar olan dönemde Tayland bahtı'nın değerinin dolar başına 25.2-25.6 baht gibi son derece dar bir alanda dalgalandığı görülmektedir. Aynı dönemde Malezya ringgit'i yaklaşık yüzde 10'luk bir değişim göstererek 2.5-2.7 aralığında dalgalanmıştır. 1990-1995 yılları arasında Filipinler para birimi olan pezo 24-28 aralığında dalgalanmıştır. Daha sonra ise 1997 yılının başına kadar 26.2 seviyesinde sabit tutulmuştur. Diğer ülkelerde ise daha esnek bir kur politikası göze çarpmaktadır. Örneğin, Güney Kore won'u bazı dönemlerde dolara sıkı sıkıya bağlanmış, bazı dönemlerde oldukça esnek bir şekilde dalgalanmıştır. 1990'dan 1993 yılının başlarına kadar won 700 seviyesinden 800 seviyesine düşerek nominal anlamda değer yitirmiştir. Daha sonra 1993 yılından 1996 yılı ortalarına kadar 770x800 gibi dar bir aralıkta dalgalanmıştır.

1990'lı yıllara bakıldığında birçok Asya para biriminin reel olarak değer kazandığı görülmektedir. Özellikle 1997 yılında para birimleri spekülasyon amaçlı saldırılara maruz kalan ülkelerde giderek büyüyen cari açıklar göze çarpmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ilk bakışta aşırı değerlenmiş kurlar giderek artan cari açıklar arasında bir korelasyon olduğu söylenebilir. Kurların aşırı değerlenmesinin en önemli iki nedeni Bölge para birimlerinin değerlerinin doğrudan ABD doları ağırlıklı bir para sepetine bağlanmış olmasıdır. Diğer bir neden ise 1990'larda Bölge ülkelerine giren yüksek miktarda yabancı sermayedir.

Döviz kurunun değerlenmesinin derecesi uygulanan kur politikası ile yakından ilgilidir. Sabit kur politikasının sıkı sıkıya uygulandığı ülkelerde daha büyük oranda reel değerlenme yaşanmıştır. Bunun tersine daha esnek kur politikasına sahip olan

Çin, Güney Kore, Tayvan gibi ülkelerde para birimlerinin belli dönemlerde reel olarak değer kaybettikleri görülmektedir. Reel döviz kuru hedefine daha yakın bir kur rejimine sahip olan Endonezya'da reel değer artışının derecesi Tayland, Malezya, Hong Kong ve Filipinler gibi ülkelere nazaran daha düşüktür.

Bu durum Bölge ülkelerinin, dış pazarlara benzer tipteki malları ihraç eden ve para birimleri devalüe olmuş diğer Asya ülkeleri karşısında dünya piyasalarındaki rekabet gücünü azaltan bir etki yaratmıştır. Aynı uluslararası pazarlarda rekabet eden ülkelerin birinde para birimine saldırı olması durumunda henüz değer kaybetmemiş olan para birimleri üzerindeki baskılar sonucunda bu para birimlerinin de değer yitirmeye başlaması beklenebilecek bir gelişmedir. Asya ülkelerinde de durum tamamen böyle olmuştur.

Bu aşamada Asya ülkeleri para birimlerinin rekabet güçlerini olumsuz yönde etkileyen ve cari açıklarının giderek artmasında rol oynadığına inanılan 5 temel faktör sayılabilir:

1) Çin para birimi yuan'ın 1994 yılında yüzde 45-50 oranında devalüe edilmesi diğer Güney Doğu Asya ülkelerinin bu ülkeyle ortak ihracat yaptıkları pazarlarda rekabet avantajlarını olumsuz bir şekilde etkilemiştir. (Öte yandan bu faktörün etkileri dolar/yen paritesinin Bölge ülkelerinin lehine seyretmiş olması yüzünden hemen ortaya çıkmamıştır).

2) Özellikle 1995'in ikinci yarısından itibaren doların uluslararası piyasalarda değer kazanmaya başlaması Bölge para birimlerinin de paralel olarak değer kazanmasına neden olmuştur. Bu durum Bölge ülkelerinin ve Güney Kore'nin dış rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemiş, ihracat artış hızının yavaşlamasına neden olmuştur.

3) 1995-96 yıllarında yarı-ilteken ürünlere olan toplam dünya talebinde yaşanan artışın üretimde yaşanan artışların altında kalması özellikle Güney Kore başta olmak üzere Bölge ülkelerinin ekonomilerindeki giderek artan kapasite fazlalarını dış pazarlarda eritebilmelerine engel olmuştur.

4) 1990'lı yıllarda Japonya'da başgösteren ekonomik durgunluk Bölge ülkelerinin en büyük ikinci ticaret ortağı durumunda olan ve toplam ihracatlarının yüzde 30'unun gittiği Japonya'ya yaptıkları ihracata sekte vurmuştur.

5) 1997 yılında Tayland başta olmak üzere Bölge ekonomilerinde konjonktürel nedenlerle üretim ve ihracat artış hızında ani düşüşler yaşanmıştır.

1.1.2. Dışa Dönük Sanayileşme Politikalarının Krize Etkileri

Bölge ülkeleri tarafından benimsenen ve uygulanan "İhracata Dayalı Büyüme Modeli" sözkonusu ülkelerin ekonomik gelişmelerinde önemli roller oynamakla birlikte, aynı zamanda Bölgede yaşanan mali krizin tedrici bir şekilde ortaya çıkmasına neden olan ve Bölge ülkelerinin benzer ekonomik yapılarından kaynaklanan sorunlara da bir ölçüde kaynak teşkil etmiştir. İhracata dayalı ekonomiler büyük ölçüde dış talebe bağımlı olarak gelişirler. Bölge ülkelerinin halihazırdaki ekonomik yapıları ve ihracat mallarına olan iç talepleri incelendiğinde, Batılı tüketiciler olmadan üretim artışının sürdürülebilir olması ve ekonominin daha da genişleyip büyüebilmesi mümkün görülmemektedir. Bölge ekonomilerinin büyük ölçüde ihracata dayalı olması, bu ülkelerin global ekonomik konjonktürel hareketlere karşı oldukça hassas olmaları sonucunu doğurmuştur. 1990-1992 yılları arasında birçok gelişmiş ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durgunluk eş zamanlı bir şekilde diğer Asya ülkeleri ile birlikte Bölge ülkelerine de sirayet etmekte gecikmemiştir¹⁵⁶.

✂ Krizin nedenleri ile ilgili akademik çalışmalarda başlamış bulunmaktadır. Bu konuda en popüler görüş MIT (Massachusetts Institute of Technology) uzmanla-

¹⁵⁶ "Güney Doğu Asya Krizinin.....", Hazine Müsteşarlığı, Mayıs 1998, s. 7-12.

rından Paul Krugmann tarafından ileri sürülmektedir. Krugmann'a göre aslında G. Asya'daki banka ve finans kurumları faaliyetlerini, varolmayan bir hükümet garantisıyla sürdürmüşlerdir. Zarar durumunda ise hükümetin bu zararı karşılayacağı varsayımıyla hareket edilmiştir. Bu duruma mevzuattaki yetersizliklerde eklenince yanlış yatırım kararları alınmış ve kurumlar kâr beklentisi ile riskli projelere girmişlerdir. dolayısıyla kısa vadede, kaynaklar ticari mallardan, ticari olmayan malların finansmanına kaymıştır. Kurumlar arasındaki (özellikle de bankalar) rekabet faktörü de buna eklenince, yatırım kararları projeden beklenen ortalama getiri yerine projeden ideal şartlar altında alınacak maksimum karara göre alınmaya başlamıştır. Bu değere "Pangloss Değeri" adı verilmektedir. Sonuçta yatırımlar üretimden ve ticaretten ziyade spekülasyon alanlarına kaymış ve teminat yerine de geçebilen arzı sınırlı gayrimenkullerin fiyatları aşırı şekilde artmıştır. Hükümet garantisi sürdükçe ekonomideki bu balonda şişmeye devam etmiştir. Gerçeğin ortaya çıkmasıyla, yatırımları Pangloss geliri ile sağlayan ilk bankalar yardım alarak Pangloss değerindeki düşüş sonucu ortaya çıkan zararlarını telafi edebilmişler, ancak zamanla hükümetin bu yükü taşımaktaki isteksizliğine bağlı olarak devlet güvencesinin ortadan kalkması Pangloss Değerini düşürmüştür ve kurumlarda yaşanan iflaslar artmıştır. Piyasada hüküm süren kötümserlik havası da ekonomik şokların olmadığı bir ortamda dahi krizin şiddetlenmesine neden olmuştur¹⁵⁷.

✕ Krize mali kırılganlık ve özel sektördeki mali kriz yol açmışsa da sorunun temelinde ülkelerin yapısal özellikleri yatıyor. İki yapısal özellik önemle vurgulanıyor: Devlet müdahalesi ve mali kurumların ve şirketlerin kredi yapısı. Güney Doğu Asya ülkelerinin en büyük sorunu ağır bir mali kırılganlık. Buna yolaçan neden ise çok uzun süre yüksek büyüme hızlarına alışmış ekonomilerde son derece gevşek, dikkatsiz, hatta yolsuzluğa açık kredi politikalarının uygulanması, bankaların etkinlikten uzak olması ve yolsuzlukları; daha yavaş bir büyüme ortamında ise bu kredilerin hemen batık borçlara dönüşmesi. Eğer Güney Doğu Asya ülkeleri bankacılık

¹⁵⁷ Dış Ticaret Dergisi, **Asya Krizi**, Mart 1998, s. 100-103.

sistemlerinde reform yaparlarsa bölgenin iktisadi sorunları başa çıkılabilir hale gelebilecektir. Eğer sorun aşırı kapasite ve yetersiz talep olduğu iddia edilirse, çözüm oldukça basit şekilde genişletici para ve maliye politikası uygulamasıdır. Deflasyon yaşanmasında hedef gösterilecek unsur kapitalizmin bir eksikliği değil merkez bankaları ve hükümetlerin basiretsiz şekilde davranmasıdır. Bunun yanısıra Japonya'nın yıllardır yaptığı gibi, diğer Güney Doğu Asya ülkeleri de bankacılık alanındaki reformu geciktirirlerse, daha da çok batacaklar. Aynı zamanda Japonya ve Çin'i de arkalarından sürüklemeleri halinde, krizin dünyaya yayılmakta olan etkileri daha da ağırlaşabilecektir¹⁵⁸.

Yaklaşık on yıl öncesine kadar ABD, Güney Doğu Asya ülkelerinin en gözde ve en büyük ticaret ortağı olmuştur. Ticarete ABD'ye bağımlılık Amerikan ekonomisinde ortaya çıkan konjonktürel dalgalanmaların Bölge ülkelerine eşzamanlı bir şekilde yansması sonucunu doğurmuştur. Bunun üzerine birçok Bölge Ülkesi dış ticarete yeni arayışlara girmiş, ihracat Avrupa ülkelerine ve özellikle Japonya'ya kaymaya başlamıştır. Güney Doğu Asya ülkelerinde 1996 yılında ihracat artış hızında önemli yavaşlamalar kaydedilmiştir. Tayland'da 1995 yılında ihracat artış hızı yüzde 23,6 olarak gerçekleşirken bu oran 1996 yılında yüzde 4,1 gibi çok düşük bir seviyede artış göstermiştir. Aynı rakamlar Malezya'da sırasıyla yüzde 20,3 ve 6,1, Endonezya'da yüzde 13,4 ve 9,6, Filipinler'de yüzde 29,4 ve 17,7, Güney Kore'de ise yüzde 30,7 e 3,2 olarak gerçekleşmiştir.

İhracat artış hızlarında görülen sözkonusu yavaşlamalar Güney Doğu Asya ülkelerinin kısa vadeli dış borç yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için daha fazla dövize ihtiyaç duymalarına neden olmuştur.

¹⁵⁸ **The Economist**, November 15 th, 1997, s. 15, 83, 84.

1.1.3. Sermaye Hareketleri

İhracat artış hızındaki yavaşlamaların da etkisiyle giderek artan cari açıkları finanse edebilmek için dış sermaye akışları oldukça önem kazanmıştır. Bir ekonomi açısından kısa vadeli sermaye akımları uzun vadeli olanlara nazaran çok daha tehlikelidir. Aynı şekilde hisse senedi gibi ortaklık hakkı sağlayıcı menkul kıymet yatırımları için ülkeye giren sermaye, ileride borç yükü doğurucu sermaye akımlarından çok daha durağan ve tehlikesizdir. Bu açıdan bakıldığında büyük miktarda doğrudan yabancı sermaye, ülkede kalması ekonomik ve siyasi konjonkture sıkı sıkıya bağlı olan kısa vadeli sıcak para akımlarına göre çok daha sürdürülebilir bir nitelik arz etmektedir¹⁵⁹.

✱ Son zamanlarda hızlı büyüme gösteren uluslararası sermaye hareketleri gelişmekte olan ülkeler için, yapısal reformların desteklenmesi, büyümenin hızlandırılması ve kalkınmanın desteklenmesi gibi birçok avantaj sağlamıştır. Ancak bu avantajların yanısıra, bazı ülkelerin finansal sistemlerinde gerekli reformları gerçekleştirememelerinden kaynaklanan ciddi sorunlara yolaçması söz konusu olmuştur. Yaşanan finansal krize sebep olan etkenler hakkında hemen hemen bütün otoriteler fikir birliğine varmış durumdadırlar. Bu nedenler arasında, bozuk finansal sistem, devletlerin bozuk borçlanma yapısı, yüksek oranlarda kamu borçlanması, yüksek oranlara varan kamu açıkları ve birden bire tersine dönen sermaye hareketleri yer almaktadır¹⁶⁰.

Yabancı sermaye girişlerinin kriz ekonomilerinin verdikleri cari açıkların miktarından daha fazla olması Asya'da 1990'ların başlarında sıkça görülen bir olgudur. Bu akımlar cari açıkları finanse etmekte kullanıldığında avantaj sağlarken, terse dönebilecek portföy yatırımları haline dönüşerek ekonomi için bir tehdit unsuru haline dönüşebilir. Cari açıklardan daha fazla olan sermaye girişleri nominal kur değerlenmesine neden olabilir ki bu da ülkenin ihraç mallarının rekabet

¹⁵⁹ "Asya Krizinin.....", Hanize Müsteşarlığı, Mayıs 1998, s. 12-14.

¹⁶⁰ İstanbul Sanayi Odası Dergisi, "Bölgesel.....", s. 16.

gücünün olumsuz yönde etkileyecektir. Bu durum da cari açıkları daha da büyütecektir.

Yukarıda sözü edilen türde bir kur değerlenmesinden kaçınmak istenirse, Merkez Bankası piyasaya müdahale eder ve piyasadan döviz satın alır. Böyle bir durumda döviz rezervlerindeki artış cari açıklardaki dengesizlikleri besleyerek cari açıkların daha da artmasına neden olur. Bununla birlikte, eğer döviz rezervlerini arttıran büyük sermaye girişleri sterilize edilmediği durumda, enflasyona neden olacak parasal genişlemeye ve kurun değerlenmesine yolaçar. Sermaye girişlerinin sterilize edilmesi durumunda, yerel faiz hadleri yüksek seyreder ve döviz kuru değerlenmesini sağlayan temel etken ortadan kaldıralamamış olur ki ülkeye giren yabancı sermaye akmaya devam edebilsin ve giderek artan büyük cari açıkların altında ezilen ülkenin uluslararası rekabet gücüne tekrar kavuşabilmesi için gerekli olabilecek kurlardaki nominal değer kaybı önlenebilsin.

Aşağıda yer alan tablo Bölge ülkelerinin ve Güney Kore'nin cari açıklarının ne kadar bölümünün doğrudan yabancı yatırımlar yolu ile finanse edilebileceğini göstermektedir. Tablodan da anlaşılacağı gibi Güney Kore ve Tayland gibi ülkelerde giderek artan cari açıkların sadece küçük ve azalan bir bölümü doğrudan yabancı yatırımlarla finanse edilmektedir. 1996 yılına bakıldığında bu oran Güney Kore için yüzde 10, Tayland için yüzde 16 olmuştur. Çin, Tayvan ve Singapur gibi ülkeler cari fazla verdiklerinden tabloya dahil edilmemişlerdir.

Tablo 6: Doğrudan Yabancı Yatırımların Cari Açıkla Finanse Etme oranları (%)

ÜLKELER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Tayland	33.57	26.78	33.54	27.18	16.35	14.78	16.88
Malezya	268.05	95.58	237.10	167.37	96.06	56.13	102.75
Endonezya	36.58	34.79	63.92	95.16	75.54	61.91	99.56
Filipinler	19.67	52.61	22.80	41.05	53.96	74.65	39.17
Güney Kore	45.16	14.23	19.46	-	20.99	21.53	10.08

Kaynak: "Güney Doğu Asya Krizinin.....", Hazine Müsteşarlığı, s. 15.

Bununla birlikte, özellikle Güney Kore ve Tayland gibi ülkelerden çıkan yüksek miktarda doğrudan yabancı sermaye miktarının da gözönüne alınması durumunda doğrudan yabancı yatırımların cari açıklara net etkisi daha düşük olacağından yukardaki tabloda yeralan rakamların bir ölçüde yanıltıcı olduğu sonucuna varılabilir.

Özellikle Güney Kore'de 1990'lı yıllarda görülen doğrudan yabancı sermaye çıkışları, girişlere nazaran daha yüksek bir seyir izlemiştir. Örneğin, 1996 yılında girişler 2.3 milyar dolar iken çıkışlar 4.4 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Giriş ve çıkışların net olarak ele alınması durumunda Güney Kore'de yatırımların doğrudan yabancı cari açıkları finanse etmede etkin bir yol olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Tersine, doğrudan sermaye çıkışlarının cari açıkların büyümesine katkıda bulunduğunu söyleyebilmek olasıdır. Tayland'da 1996 yılında net doğrudan yabancı yatırım girişi pozitifdir. Girişler 2.4 milyar dolar civarında gerçekleşirken çıkışlar 1.7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında, sermaye girişlerinin cari açıkların finansmanında katkısı tabloda görüldüğü gibi yüzde 16 değil, yüzde 6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7: Güney Doğu Asya Ülkelerine 1990-1996 Arası Doğrudan Sermaye Girişleri

ÜLKELER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Tayland	2.444	2.014	2.144	1.730	1.322	2.003	2.426
Malezya	2.332	3.998	5.138	5.006	4.342	4.132	5.300
Endonezya	1.093	1.482	1.777	2.004	2.109	4.348	7.960
Filipinler	530	544	228	1.238	1.591	1.478	1.408
Güney Kore	788	1.180	727	588	809	1.776	2.325
Tayvan	1.330	1.271	879	917	1.375	1.559	1.864
Singapur	5.575	4.887	2.204	4.686	8.368	8.210	9.440
Çin	3.487	4.366	11.156	27.515	33.187	35.849	42.300

Kaynak: "Güney Doğu Asya Krizinin.....", Hazine Müsteşarlığı, s. 16.

Tablo 8: Güney Doğu Asya Ülkelerine 1990-1996 Arası Doğrudan Sermaye Çıkışları

ÜLKELER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Tayland	140	167	147	233	493	886	931
Malezya	-	389	514	1.325	1.817	2.575	1.906
Endonezya	-	13	52	356	609	603	512
Filipinler	-	-26	5	374	302	399	182
Güney Kore	1.056	1.500	1.208	1.361	2.524	3.529	4.424
Tayvan	5.249	2.054	1.967	2.611	2.640	2.983	3.843
Singapur	2.034	526	1.317	2.020	3.746	3.988	4.805
Çin	830	913	4.000	4.400	2.000	2.000	2.114

Kaynak: "Güney Doğu Asya Krizinin.....", Hazine Müsteşarlığı, s. 17.

Yabancı kaynaklardaki bu artışların kısa dönemde cari denge üzerinde olumlu etkileri olmasına karşın, kısa dönemli spekülâtif sıcak para akışları genellikle cari açıklardandaha büyük miktarlarda olmuştur. Bu durum Güneydoğu Asya ülkeleri açısından aşağıdaki olumsuz sonuçları doğurmuştur: (1) Genellikle bir ülkeye giren yüksek miktardaki sermaye akışları kurların değer yitirmesini önler ve/veya ülkede mevcut bulunan ekonomik şartlar kurun değer kaybetmesini gerektirse dahi nominal veya reel kur değerlenmesine neden olur ki Güneydoğu Asya'da durum tamamıyla böyle olmuştur. (2) Sermaye girişleri yeterince sterilize edilememiştir. Bu durum para arzı ve kredi hacminde fazla olmasa da genişlemeye yol açmıştır. (3) Sermaye akımlarının çok büyük bir bölümü sıcak para ve kısa vadeli banka kredileri şeklinde olduğundan, 1997 yılında krizin patlak vermesini ardından sermaye kaçışları çok hızlı ve büyük miktarlarda olmuştur.

Sermaye çıkışlarına bakıldığında ise, Asya ülkeleri arasında özellikle Hong Kong en fazla dış yatırım yapan ülke olarak görülmektedir. 1996 yılında bu ülkeden çıkan sermaye miktarı 27 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Bu miktar yükselen Asya piyasalarından yapılan doğrudan yatırımların yaklaşık yüzde 58'ine eşittir. Bu yatırımların önemli bir miktarı Çin'e gitmektedir. Hong Kong'un ardından Singapur 4.8, Güney Kore 4.2, Tavyan 3.1, Çin 2.2, Malezya 1.9, Tayland 1.7 milyar dolar ile en büyük yatırımcı ülkeler olarak göre çarpmaktadır. Asya'daki doğrudan sermaye çıkışları daha ziyade Bölge ülkelerinin kendi arasında gerçekleşmektedir. Kriz nedeniyle sermaye akışlarında herhangi bir yavaşlamanın Güney Doğu Asya ülkelerinin kendi aralarındaki sermaye akışlarını olumsuz bir şekilde etkileyeceği bir gerçektir.

1.1.4. Kısa Vadeli Dış Borçlar

Kriz ekonomilerinin en büyük zaaflarından birisi olan kısa vadeli dış borçlanmanın miktarı ve etkileri üzerindeki tartışmalara geçmeden önce çeşitli dış borçlan-

ma şekilleri üzerinde kısaca durmakta fayda vardır. En genel şekilde cari işlemler açığı, ülke içi tasarruflar ve cari gelirin yatırıma ayrılan kısmı arasındaki sermaye akımları veya borçlanma yolu ile finanse edilen dengesizlik olarak ifade edilebilir. Cari açıkların doğrudan yabancı yatırımlar kanalıyla finanse edilmesi halinde, ülkeye giren sermaye ilerde herhangi bir borç yükü doğuracağı nitelikte değildir. Diğer taraftan, cari açıkların dış ülkelerden borçlanma yoluyla finanse edilmesi durumunda (ülkede yerleşik olmayan kişi ve kuruluşların kamu veya özel kesim tarafından ihraç edilen tahvil ve bono gibi varlıkları satın alması veya bankacılık sistemi aracılığıyla) ilerde bir borç ödeme yükümlülüğü doğacaktır.

Dış borçların GSYİH'ye veya toplam ihracata oranları bir ülkenin halihazırda sahip bulunduğu dış borç stokunun uzun dönemde devam ettirilebilirliğini ölçmek için anlamlı göstergeler olmasına ve Batı Ülkelerinin bu göstergeleri çok da fazla endişe verici olmamasına karşın; vadesi geldiğinde yerine getirilecek dış borç servisi yükü, yeni dış kaynak bulabilme yeteneğinden veya halihazırda mevcut döviz rezervlerinden daha fazla olursa, ülke kısa dönemde önemli likidite sorunları ile karşı karşıya kalabilir. Devalüasyonların yaşanması ve sıcak paranın aniden kaçmasıyla Güney Doğu Asya ülkeleri bu tip bir sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Yaşanan devalüasyonların ardından yaşanan büyük panik ve bu ülkelerden alacaklı durumda bulunan kreditorlerin vadesi dolmuş veya dolmak üzere bulunan kısa vadeli kredilerin süresini uzatmaya yanaşmamaları durumu daha da kötüleştirmiştir. Bu ülkelerin toplam dış borçları içerisinde kısa vadeli borçlarının oranı çok yüksek olduğundan, teknik olarak borçlarını ödeyebilme kapasitesine sahip gözükken ülkeler derin bir likidite problemi ile karşı karşıya kalmışlardır.

Güney Kore ve Tayland gibi ülkelerde yerel bankaların yabancı bankalara olan toplam yükümlülükleri oldukça yüksek görünmektedir. Bu yükümlülüklerin gerçek miktarı özellikle Dünya Bankası tarafından yapılan ve yayınlanan dış borç hesaplamalarından çok daha yüksektir. Dünya Bankası tarafından yapılan hesapla-

malar yerel ekonomik birimlerin yabancı bankalara olan yükümlülüklerinin bir kısmını gözardı ederek eksik hesapladığından eleştirilere uğramaktadır. Bu açıdan bakıldığında, çeşitli ülkelerindeki bankaların diğer ülkelerde doğrudan üstlendikleri riskleri hakkındaki rakamları derleyen ve yayınlayan Bank For International Settlements (BIS) tarafından üretilen istatistikler mali sektörün toplam yükümlülüklerini tesbitte daha sağlıklı sonuçlar vermektedir.

Aşağıdaki tablo, Güney Doğu Asya'da faaliyette bulunan yerel bankaların ve banka haricindeki şirketlerin yabancı bankalara olan dış yükümlülüklerinin yabancı bankalardan olan hak ve alacaklara oranına göstermektedir. Özellikle Tayland, Endonezya ve Güney Kore'de bu oranın son derece yüksek olması dikkat çekicidir. 1993 yılında Güney Kore'de bu oran yüzde 297 iken 1997 yılında yüzde 320'ye kadar fırlamıştır. Aynı şekilde Endonezya'da 1993 yılında yüzde 296 olan bu oran büyük bir yükselme eğilimi göstermiş, 1997 yılının ikinci çeyreği sonu itibariyle yüzde 553 gibison derece tehlikeli bir seviyeye ulaşmıştır. Yalnızca Güney Doğu Asya'daki bankaların toplam dış hak ve yükümlülükleri ele alındığı taktirde yine buna benzer oranlar elde edilmektedir. Bu oran, 1997 yılı ikinci çeyreği sonu itibariyle Endonezya'da yüzde 281; malezya'da yüzde 180; Filipinler'de yüzde 262 ve Tayland'da yüzde 271 olarak gerçekleşmiştir. Çin (yüzde 110), Hong Kong (yüzde 204), Tayvan (yüzde 80) ve Singapur (yüzde 159) gibi ülkelerde nispeten düşük seyretmektedir. Bu arada Hong kong ve Singapur'un büyük mali merkezler olduğu ve faaliyette bulunan bankaların milyarlarca dolarlık mali aracılık işlemlerinde buldukları unutulmamalıdır.

Tablo 9: Dış Yükümlülük / Dış Varlık

ÜLKELER	1993	1994	1995	1996	1997/I	1997/II
Tayland	2.97	2.96	3.31	3.62	3.35	3.20
Malezya	0.83	1.40	1.44	1.48	1.64	1.92
Endonezya	2.96	4.00	4.26	4.19	4.70	5.53
Filipinler	1.14	0.97	1.10	1.70	1.73	2.14
Güney Kore	2.97	2.97	3.32	6.63	3.36	3.20
Tayvan	1.42	1.43	1.56	1.66	1.56	1.71
Singapur	1.50	1.61	1.65	1.63	1.50	1.52
Çin	0.99	0.94	1.17	1.19	1.26	1.31

Kaynak: "Güney Doğu Asya Krizinin.....", Hazine Müsteşarlığı, s. 27.

Bu rakamlar Güney Doğu Asya ülkelerindeki yerel bankaların ve bankadışı kurumların dışardan doğan hak ve yükümlülükleri arasındaki çarpıcı farkı göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Güney Doğu Asya ülkeleri ve Güney Kore'de yaşandığı gibi bir döviz krizi vuku bulması ve kurun hızla değer kaybetmesi durumunda bu orandaki bir dengesizlik ciddi bir mali bunalıma neden olmaktadır. Dış borçlanmanın ABD doları olarak yapılmasına karşın, ülke için kredilerin yerel para ile verilmiş olması devalüasyonun etkisini doğrudan borçlanan yerel şirketlere ve yerel bankalara yüklemiştir. Böyle bir panik ortamında yabancı kreditorler alacaklarının roll over edilmesine son verebilirlerki bu da ciddi bir likidite ve kredi krizine yolaçar. Güneydoğu Asya'da durum tamamen böyle olmuştur.

Bölge ülkelerinin ve diğer Güney Doğu Asya ülkelerinin sahip buldukları dış yükümlülüklerin vade yapısına bakıldığında kısa vadeli yükümlülüklerin oranındaki yüksekliğin durumun ciddiyetini destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

**Tablo 10 : Yabancı Bankalara Olan Toplam Kısa Vadeli
Yükümlülüklerin Toplam Dış Yükümlülükler İçerisindeki Payı**

ÜLKELER	1996 Sonu
Tayland	65 %
malezya	50 %
Endonezya	61 %
Filipinler	58 %
Güney Kore	67 %
Tayvan	84 %
Singapur	92 %
Çin	49 %

Kaynak: "G. Doğu Asya Krizinin" Hazine Müsteşarlığı, s. 28.

Bölge Ülkeleri ve Güney Kore'de vadesi bir yıl veya daha az olan dış borçlar oldukça yüksek düzeylerde. Tayvan, Singapur ve Hong Kong'da bu rakamlar yüksek olarak görülmekle birlikte bu ülkeler Bölge ülkeleri ve Güney Kore'den farklı yapısal özellikler göstermektedirler. Tayvan net kreditor bir ülkedir. Hong Kong ve Singapur ise büyük finans merkezleridir ve çok büyük miktarlardaki fon akımlarına aracılık etmektedirler.

Yine 1996 yılı sonu itibariyle Güney Doğu Asya ülkelerinin Bank for International Settlements (BIS) tarafından hesaplanan yabancı bankalara olan toplam kısa vadeli yükümlülüklerinin bu ülkelerin toplam döviz rezervlerine oranına bakıldığında ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır.

**Tablo 11 : Yabancı Bankalara Olan Toplam Kısa Vadeli
Yükümlülüklerin Toplam Döviz Rezervlerine Oranı**

ÜLKELER	1996 Sonu
Tayland	169 %
Malezya	47 %
Endonezya	181 %
Filipinler	77 %
Güney Kore	213%
Çin	36 %

Kaynak: "G. Doğu Asya Krizinin" Hazine Müsteşarlığı, s. 29.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi bu oran özellikle Güney Kore, Tayland ve Endonezya'da çok yüksek düzeylerde seyretmektedir. Yaşanan likidite krizi sonucunda yabancı bankaların kısa vadeli kredilerin vadelerini uzatmadaki isteksizliği adı geçen ülkelerin döviz rezervlerinin kısa vadeli dış yükümlülükleri karşılamada yetersiz kalması sonucunu doğurmuştur. Kısa vadeli dış yükümlülüklerle uzun vadeli borçların vadesi gelmiş olan anapara ve faiz ödemelerini de katarsak diğer ülkelere nazaran daha iyi durumda gibi gözükse Filipinler ve Malezya'nın da dış borç servisi yükümlülüklerini karşılamada ne denli zor durumda olduklarını görebiliriz.

1.1.5. Mali Sistemdeki Bozukluklar ve Bankacılık Sisteminin Krize Etkileri

Hem iktisat teorisi hem de pratik tecrübeler mali serbestleşmenin ekonomik gelişmeyi uyarıcı ve destekleyici bir unsur olduğunu göstermektedir. 1980'lere

kadar gelişmekte olan ülkelerin mali piyasalarında sert ve yoğun hükümet müdahaleleri hakimdi. Faiz hadlerinin tavanlar konularak baskı altına alınması, kredilerin piyasa koşullarına göre değil hükümetlerce alınan seçici kararlara göre dağıtılması ve yabancı sermayenin ülkelere girişinin çok sıkı kontrollere tabi olması bu müdahalelere örnektir. Bununla beraber özellikle son 20 yıl içerisinde bir çok gelişmekte olan ülke bu tür kısıtlama ve müdahaleleri tedrici bir şekilde kaldırarak mali piyasalarını serbestleştirme yoluna gitmiştir.

Finansal reform özellikle Güney Doğu Asya Ülkelerinde büyük kabul görmüştür. Örneğin Malezya 1978 yılında hem tasarruf hem de kredi faiz hadlerini serbest bırakmıştır. Mali liberalizasyon sonucunda 1989 yılından itibaren farklı hukuki statüde olan finans kurumları arasındaki farklar ortadan kaldırılmış, finans kurumlarının bankalararası piyasada işlem yapabilmelerine olanak sağlanmış ve ticari bankaların mevduat sertifikası çıkarabilmelerine izin verilmiştir. Endonezya'da 1983 yılında tasarruf ve faiz hadleri üzerindeki sıkı kontrol kaldırılmış, 1988 yılından itibaren banka kurma işlemlerinin kolay bir hale getirilmesi ile 1989 yılında 111 olan toplam banka sayısı 1994 yılında 240'a yükselmiştir. Tayland'da 1993 yılından itibaren BIBF (Bangkok International Banking Facilities) aracılığı ile yabancı bankaların ülkede şube açıp faaliyette bulunmaları serbest bırakılmıştır. Bu gelişmenin ardından birçok yabancı banka bu ülkedeki halihazırdaki "off-shore" faaliyetlerini genişletip tüm bankacılık faaliyetlerinde bulunabilecek şubeler açabilmek için amansız bir rekabete girişmişlerdir. Bankalar arasında bu rekabet Tayland'da yerleşik kişi ve kuruluşlara BIBF aracılığıyla çok düşük faizli krediler sağlanması ile sonuçlanmıştır. Durum öyle bir hal almıştır ki yabancı bankaların ülkedeki faaliyetlerini geliştirebilmeleri verdikleri döviz kredilerinin miktar ve faizi ile doğrudan ilişkili olmuştur. Özellikle 1995 - 96 yıllarında verilen kısa ve orta vadeli kredilerin büyük bölümü bu kanaldan sağlanmıştır.

Bunlara ilave olarak mali piyasalarda derinliği artırmaya yönelik birtakım gelişmeler gözlenmiştir. 1979-1990 yılları arasında Tayland'da piyasanın hemen hemen tamamına hakim olan repo işlemlerinin yerini 1990'dan itibaren diğe yatırım piyasası araçları almıştır. 1992'den önce kısıtlanmış bulunan ikincil piyasalarda devlet tahvili alım-satımı ve özel firmaların piyasaya tahvil ihraç etmeleri Rating Bureau ve Bond Dealer's Club gibi kuruluşların kurulması ile birlikte ekonomide önemli bir yere sahip olmuştur. 1992'de SEC'in (Securities Exchange Commission) kurulması ile birlikte borsa endeksinde önemli yükselişler gözlenmiştir.

Mali sektör reformlarının yanısıra yabancı yatırımcıları çekmek için mevzuatta gereken değişiklikler yapılmış, ülkede doğrudan yatırım yapacak kalıcı sermayeye olduğu kadar sıcak paraya da kapılar ardına kadar açılmıştır. Tayland ve Malezya'da yabancı sermaye girişi üzerindeki sınırlamalar kaldırılmış, sermaye çıkışı serbest bir hale getirilmiştir. Malezya'da sadece 1994 yılında kısa-vadeli sermaye girişleri üzerine geçici bir sınırlama getirilmiş, belli bir miktarın üzerindeki sermaye çıkışı Bank Negara'nın onayına tabi tutulmuştur. Tayland'da 1993 yılında yerel ve yabancı firmalara döviz kredisi sağlayan ve bir off-shore bankacılık merkezi olan BIBF kurulmuştur. Bölgede serbestleşme eğilimine giren mali piyasalar, yabancı yatırımları ve ihracatı özendirmek amacıyla izlenen politikalar Bölge ekonomilerinin hızlı bir büyüme sürecine girmesini ve kalkınmaya dönük geniş çaplı projelerin gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

Bölge ülkelerinde görülen bu gelişmelerin büyük bir kısmı bir bakıma yabancı yatırımcıların ülke içerisindeki ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla olduğu görülmektedir. Örneğin, uluslararası fon transferi hizmetleri ile ithalat ve ihracattan doğacak kur riskine karşı önlem almak isteyen yatırımcılar için gereken mekanizmaların tesisi bunlara örnektir. Yabancı bankaların ve yatırım fonlarının Asya ülkelerinde faaliyetlerini genişletme istekleri sonucunda yerel bankalar ve fonların rekabet güçlerini yitirmeye başlamalarıyla yeni stratejiler geliştirmelerine neden olmuştur. Örneğin, dışardan yapılan menkul kıymet yatırımlarında ve döviz ticaretin-

de aracılık faaliyeti üstlenmeleri gibi alanlarda büyük gelişme kaydetmişlerdir.

Uluslararası finansman olanaklarının gelişmesi, mali sistem üzerindeki sıkı kontrollerin kaldırılması, kamu bankalarının özelleştirilmesi ve faaliyetlerinde büyük serbestiye kavuşturulması özellikle 1992 yılından itibaren uluslararası sermaye hareketlerinin hız kazanmasına yol açmış, yerel bankaların yabancı bankalardan yüklü borçlar almasında önemli roller oynamıştır. Yabancı fonların ekonomiye akıtılmasında bankalar ve başta Tayland olmak üzere banka dışı mali kurumlar önemli aracılık rolleri üstlenmişlerdir.

Bu aşamada üzerinde önemle durulması gereken konu bankacılık sistemindeki yapısal bozuklukların krizde oynadığı rolün irdelenmesi olmalıdır. Bölge ülkelerinde faaliyette bulunan bankaların büyük bölümü gevşek denetim mekanizmalarının da etkisiyle sermaye yetersizliği içerisindedirler. Bu bankalar dışarıdan borçlanmaları için yoğun olarak teşvik edilmiştir. Yabancı para olarak alınan krediler hükümetlerce kayırılan firmalara, endüstrilere ve yatırım projelerine ulusal para birimi cinsinden kredi olarak akıtılmıştır. Bu sistemin en bariz sakıncası, verilen kredilerin geri dönmemesi durumunda mevduat sahiplerinin ve bu bankaların borçlu oldukları kişi ve kuruluşların mali çöküntüye uğramalarına yol açmasıdır. Böyle bir durumda banka sahipleri bankaya nispeten düşük sermaye sağladıklarından karşı karşıya oldukları mali kayıp daha az düzeyde olmaktadır. Hükümetlerin bankalara herhangi bir mali krize girmeleri halinde içine düştükleri durumdan çıkmalarında gerekli her türlü desteğin verileceği hususunda garanti vermeleri gerek mevduat sahipleri gerekse iç ve dış kreditorler açısından yeterli bir güvence olmuştur. Hükümet tarafından verilen bu güvence bankaların davranışlarında ve faaliyetlerinde bir ahlaki tehlikeye (moral hazard) neden olmuştur. Bankaların çok riskli yatırım projelerine ve spekülatif amaçlı yatırımlara yüksek montanlı krediler sağlamaları bu durumun tipik bir sonucudur.

Şimdiye kadar sadece verilen kredilerin miktarı üzerinde durulmuştur. Kredilerin miktarının dışında Güney Doğu Asya ülkelerinin krize girmesinde rol oynayan önemli bir unsur da verilen kredilerin nitelikleri ile ilgilidir. Bu kredilerin büyük bölümü kar sağlamaktan uzaktır ve menkul kıymetlere yapılacak spekülatif yatırımları finanse etmek için verilmişlerdir. Mali sistemle ilgili bozuklukları özetleyecek olursak:

1. Yapılan özelleştirmelere rağmen Endonezya başta olmak üzere Bölgede birçok banka devlet bankası niteliğindedir ve faaliyetleri hükümet tarafından yönlendirilmektedir. Bu durum bankacılık sistemi tarafından verilen kredilerin hükümete yakın firmalara ve kişilere yönlendirilmesine yol açmıştır.

2. Bankacılık sistemindeki denetim mekanizmasının ya yetersiz olması ya da bu mekanizmanın tam işletememesi, faaliyette bulunan bankaların risk sermayelerinin oldukça düşük olması sonucunu doğurmuştur. Bu açıdan bankalar, olası bir iflas durumunda dahi çok büyük miktarda sermayeyi riske atmamış olmaktadır. Özellikle bankalar üzerindeki denetim eksikliği Bölge ülkelerinde sıkça rastlanan bir durum olmakla beraber, bu konuda Endonezya'dan bir örnek vermek yerinde olacaktır. Endonezya'da Başkan Suharto'nun akrabalarının sahibi oldukları birçok banka yetkisiz işlemler yapmışlar ve kanuni ikraz yetkilerinin çok üzerinde krediler sağlamışlardır. Bu kayıtdışı kredilerin yaklaşık olarak 15 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. IMF ile yapılan müzakereler sonucunda bankacılık sisteminde bazı reformlara gidilmesi yönünde karşılıklı anlaşmalar sağlanmıştır. Tayland'da sadece ülke vatandaşlarının banka sahibi olabileceği şartı kaldırılmış, yabancılarında kolaylıkla bankalara ortak olabilmelerini teminen düzenlemeler yapılması kararlaştırılmıştır. Burada temel amaç, bankaların oldukça düşük olan sermayelerini dış kaynaklarla arttırabilmeleri için bir kolaylık sağlanmasıdır. Bütün bunlara rağmen sermaye yeterlilik düzeyinin arttırılmasına ilişkin Tayland hükümetinin isteksiz tutumu tüm bu çabaların önünde bir engel olarak görülebilir.

3. Bankalardaki mevduatlar üzerinde hükümet güvencesi vardır. Bu açıdan tasarruflarını bankalara yatıranlar bankalarca verilen donuk ve verimsiz kredileri fazla sorgulamamışlardır.

4. Aşırı dış borçlanma sonucunda bankaların mali durumlarında ciddi bozulmalar olması ve herhangi bir şekilde krize girmeleri durumunda, hükümetin bankalara içinde buldukları durumdan çıkmak için vereceğini bildirdiği destek, bankaları faaliyetlerini sermaye arttırmak yerine dış borçlarla finanse etmeye yöneltmiştir. Verilen güvencelerin yarattığı ortam yerel bankaların borçlandıkları faiz oranlarının ve ülke içerisinde açtıkları kredilerin finanse edilen yatırım projelerinin riskliliğine oranla düşük olması sonucunu doğurmuştur. Bu durum marjinal projelere dönük büyük yatırımların yapılmasına neden olmuştur. Hükümetin mali sıkıntılar içerisinde olan bankalara verdiği destek Tayland'da yaşanmış olan bir tecrübe örnek verilerek daha somut hale getirilebilir. 1996 yılında geride 3 milyar dolar şüpheli alacak bırakarak iflas eden Bangkok Bank of Commerce uzunca bir süre BOT tarafından ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Bu banka tarafından kendi ortaklarına sağlanan krediler verilen toplam kredilerin yaklaşık üçte biri kadardır. Gerek kendi hissedarlarına verdiği kredilerde, gerekse politikacılara verilen kredilerde hemen hemen hiçbir teminat alınmamıştır. Birçok banka gibi bu bankanın da mali tablolarının yanlış ve yanıltıcı bir şekilde düzenlenmesi, bankanın teknik anlamda iflasın eşiğinde olduğu gerçeğinin su yüzüne çıkmasını engellemiştir. Verilen kredilerin geri dönmemeye başlaması ile banka iflasa sürüklenmiştir. Bütün bunlar olurken BOT bankanın yüzde 32'lik hissesini satın aldığını açıklamış ve bankaya yüklü miktarda fon transferi etmiştir. Daha sonra BOT, bankayı devlete ait bir şirketle birleştirmeye çalışmıştır. Kısaca aktarılmaya çalışılan bu tecrübeler özellikle Tayland ve Endonezya'da siyasi otoritenin mali sistem üzerindeki etkisini gösterebilmek açısından önemli bir örnektir.

Bankacılık sektörü krizinden en az hasar gören ülkenin Filipinler olmasında Ramos yönetiminin daha akılcı politikaları ve Gabriel C.Singson başkanlığındaki Filipinler Merkez Bankası'nın bağımsız regülasyonunun bileşimi önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, Filipin bankalarının şu anki sağlam konumunda en yüksek etken bankacılık sisteminin yakın tarihte üç önemli kriz atlattığı olmasıdır. Öte yandan genelde küçük ve yeni bankalardan oluşan bir kesim bu tablodan ayrı nitelikler göstermekte ve iflas etmeleri halinde bankacılık sistemi için yeni bir kriz tehdidi oluşturmaktadırlar. Özellikle 1990 yılının başından itibaren Filipin bankalarının sermaye yapıları güçlenmeye başlamıştır. Ülkede bankaların sermaye yeterlilik oranı diğer ülkelerdeki bankaların aksine ortalama yüzde 20'dir. Filipinlerde gayrimenkul sektörüne verilecek kredilerin toplam kredilerin en fazla yüzde 20'si olabileceği hususunda bir limit konmuş olması ve toplam kredilerin sadece yüzde 11 gibi düşük sayılabilecek bir bölümünün gayrimenkul sektörüne verilmiş olması bu ülkeyi diğerlerinden ayırmaktadır.

Malezya'da da bankacılık sistemi açısından bazı finansal şoklar yaşanma tehlikesi mevcut olsa da bu tehlike sisteminin tamamını tehdit edecek düzeyde değildir. Bunun temel nedenleri arasında; yeterli derecede verimli mevzuat sisteminin mali disiplini güvence altına almış olması, mali sektörde birçok serbestleştirmeye gidilmiş olmasına rağmen bunların tedbirli bir şekilde yapılmış olması ve Malezya bankalarının sermaye yeterlilik oranlarının (yüzde 10) uluslararası standartlardan (yüzde 8) daha yüksek olması gibi nedenler sayılabilir.

Bankacılık sisteminin Tayland benzeri bir tehdide maruz kalmamış olması, Malezya Merkez Bankası Bank Negara sayesinde mümkün olabilmektedir. 1980'li yılların ortalarında yaşanan ciddi boyutlardaki banka iflasları Bank Negara'nın bu olaylardan ders almasına ve daha ihtiyatlı davranmasına yol açmıştır. Bu dikkatin sonucunda 1995'te yüzde 5.5 olan şüpheli alacaklar oranı 1996'da yüzde 3.9'a inmiştir. Ayrıca bankanın borsada yaşanması muhtemel yüksek düşüşleri göze

alarak emlak sektörüne verilen kredilere sınırlama getirmesi, Tayland boyutlarında bir emlak şişkinliğini önlemede etkili olmuştur.

5. Uluslararası bankaların, Asya bankalarına hem yürürlükte olan kur politikasının kur riskini minimize etmesi, hem de hükümetlerin sağladığı güvenceler nedeniyle büyük miktarda fon akıtmaları durumu daha da kötüleştirmiştir.

Verilen kredilerin önemli bir bölümü gayrimenkul sektörü, menkul kıymet spekülasyonu ve tüketici kredileri gibi üretim dışında ve ekonominin uzun dönem üretim kapasitesine önemli katkılar sağlamayacak verimsiz ve geri dönmesi şüpheli alanlara gittiğinden, bu krediler vadelerinde geriye dönmemeye başladığında, borçlanan şirketler ve borç veren bankalar kredilerini çok büyük yabancı para cinsinden borçlarla karşı karşıya bulmuşlardır. Temmuz'dan itibaren yaşanan devalüasyonlar bu durumu çok daha ağırlaştırmıştır¹⁶¹.

2. GÜNEYDOĞU ASYA KRİZİ VE ETKİLERİ

Yaşanmakta olan Asya Krizi nedeniyle global büyüme hala etkilenmekte ve kriz global büyümenin önüne birtakım riskleri açıkça koymaktadır¹⁶². Dünya ticaretinin artışında büyük düşüşler var.1997'de dünya ticareti % 9.4 gibi bir oranda artarken, bu sene için IMF %6'lık, Dünya Ticaret Örgütü'nde yalnızca %3'lük bir yükselme olabileceğini öngörüyor. Yaşanmakta olan kriz Güney-Doğu Asya'yı neredeyse bütünüyle etkiledi. Japonya'da ekonomi zorlanıyor. Japonya'da meydana gelecek gelişmeler diğer tüm büyük ekonomileri de etkisi altına alır. Bu ise diğer ülkeleri de etkilemesi anlamına gelir. Japon Yen'i daha hızlı bir şekilde değer kaybederse, Çin'de de devalüasyona gidilebilir. O zaman dünyada daha fazla etkilenir. Japonya kilit bir ekonomi, Japonya'da meydana gelecek ters bir gelişme tüm dünyayı olumsuz yönde etkiler.

¹⁶¹ "Güney Doğu Asya Krizinin.....", Hazine Müsteşarlığı, s. 13-38.

¹⁶² World Economic Outlook, Interim Assessment, IMF, December 1997, s. 2.

2.1. Güney Doğu Asya Krizi ve Tayland

Asya Krizi Temmuz 1997'de Tayland'ın para birimi Baht'ın aşırı değer kaybetmesi ve 1997 yazında devam eden hızlı devalüasyonlarla ve hisse senedi fiyatlarının hızlı bir şekilde düşmesiyle patlak verdi. Krizin patlak verdiği Tayland'da bu yıl ekonominin %5.5 oranında küçülmesi bekleniyor. Oysa Tayland ekonomisi 1997'de %0.3, bir önceki yıl ise % 6.9 oranında bir büyüme kaydetmişti. Tayland para birimi Baht spekülatoörlerin bölgedeki para birimlerine düzenledikleri saldırıların ilkinde hedef olmuştu. Para birimini korumak amacıyla harekete geçen Tayland Merkez Bankası tam 275 milyar dolar harcadı ve 1997 yılının Mayıs ayında 30 milyar dolar düzeyinde olan döviz rezervleri 2.5 milyara indi. Baht dalgalanmaya başladığı andan itibaren keskin bir düşüşle temmuz ayı itibariyle %40 oranında değer kaybına uğrayarak ağır likidite sorunlarına neden oldu. IMF Ağustos ayında, 17.2 milyar dolarlık bir kurtarma planı ile Tayland'ın yardımına koştu. Tayland'da Aralık ayında, 56 finans şirketi iflas ederek kapandı. Tayland parası spekülatoörlerin saldırılarına en çok uğrayan para birimi, olmasına rağmen, Tayland temel ekonomik unsurlarını değiştirmek için en fazla çaba harcayan Güney Doğu Asya ülkesi durumunda. Son seçimleri ekonomideki sorunlar temelinde kazanan Başbakan Chuan Leepai'nin bir araya getirdiği teknokratlar hükümeti süratle hareket ederek hükümet harcamalarını kısıtı, yabancı yatırımı serbestleştirdi ve iflas etmiş finansal kurumları kapattı. Tayland hükümeti şimdide Merkez Bankasını reforme etmek üzere harekete geçiyor. Bu girişimler emek piyasasında birtakım tepkilere yol açarken, yabancı yatırımcıların güvenini kazandı ve Baht yılın başından bu yana kaybettiği değerini %50'sini telafi etti¹⁶³.

¹⁶³ AD BUSINESS, Ağustos 1998, Sayı: 9, s. 21-25.

2.2. Güney Doğu Asya Krizi ve Japonya

Asya Krizinin G. Kore'yi de içine alması üzerine, Krizin Japonya'ya da sıçrayıp sıçramayacağı gündeme gelmiştir. G. Kore ekonomisinin 7 katı olan Japonya ekonomisinin içinde bulunduğu durgunluk bölgedeki krize ilişkin karamsarlık unsuruna yeni bir boyut katmaktadır. Zira dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Japonya'nın bunalıma girmesi dünya çapında bir depresyona yolaçabilecektir.

IMF kurtarma operasyonlarında ABD ile birlikte başrolü oynayan Japonya'nın kendi ekonomisine çekidüzen verip vermeyeceği, ekonominin krize sürüklenip sürüklenmeyeceği konusu Japon ekonomi çevrelerini ve basınını hergün meşgul etmektedir.

Bilindiği gibi Japonya'nın bölge ülkeleri ile önemli ekonomik ilişkileri bulunmaktadır. Dış ticaretinin %40'ını oluşturan bölge ülkeleri Japonya'nın dış yatırımları açısından da % 37 ile birinci sırayı almaktadır. Japon bankaları bugüne kadar sadece G.Korebankalarına 25 milyar ABD Doları kredi vermiştir.Bu itibarla bölgedeki krizin Japonya'yı yakından etkilemesi kaçınılmaz görünmektedir.

Japon ekonomisi 1991 yılına kadar yüksek büyüme rakamları gerçekleştirmiştir. Büyüyen ekonomi ile birlikte gayrimenkul ve tahvil fiyatlarının spekülatif bir şekilde artışı, Körfez Savaşı ile birlikte ortaya çıkan nisbi durgunluğun etkisiyle, tersine bir trend girmiş ve finans kuruluşlarının ve bankalarının 500 milyar ABD Dolar'ı civarında geri ödenmeyen alacağı olmuştur. Ekonomik büyümenin %1 civarında düşmesi ve finans sektörünün geri ödenmeyen alacakları nedeniyle ekonominin canlanması bir türlü gerçekleşmemiştir. 1997'de büyük finans kuruluşlarında ortaya çıkan iflaslar bu sektörün zayıflığını gözler önüne sermiştir. Kaldı ki, Japon finans sektörünün dışa kapalılığı, Batı'nın "Asya Modeli" eleştirisini doğrular nitelikte skandallara yol açarak güveni sarsmıştır.

Bu bağlamda, hükümet beklenmeyen bir hata yapmış, iç borçları azaltmak amacıyla ekonomi durgunluktaiken tüketim vergisini 1997 Nisan'ında %3'ten, %5'e çıkarmış bu biranda tüketim harcamalarını düşürerek büyümenin beklenenin altında gerçekleşmesine yolaçmıştır. Ayrıca Japon Yeni'nin son bir yıl içinde %30 oranında değer kaybetmesi ve buna bağlı olarak Amerika ile ticaretinde verdiği fazlanın son derece artması, Japonya'nın sorunlarını, bir kez daha ihracatla geçiştirmek istediği izlenimini güçlendirmiştir.

Japon Yeni'nin değer kaybetmesi ve tüketim harcamalarındaki düşüş trendi, Asya ülkelerinin develüasyonlar sonucu rekabet gücü artan ihracatlarını Japonya'ya yöneltmek suretiyle bunalımlarını hafifletmeleri imkanı kalmamıştır. Tüm bu ülkelerin, Japonya ile birlikte, batı piyasalarına yönelmeleri, Batı'daki korumacılığı canlandırabilecektir.

Japonya'nın sorunun çözümünden çok, sorunun parçası olduğu yolundaki Batı kaynaklı eleştiriler üzerine, hükümet 2 trilyon Yen'lik bir vergi indirimi paketiyle iç talebi arttırmaya girişmiştir. Hashimoto, Japonya'nın elinden geleni yapacağını, ancak ekonominin durumu nedeniyle Asya Krizi'ni çözme yeteneğine sahip olmadığını itiraf etmiştir. Vergi indiriminin çok geç ve yetersiz olduğu genel bir kanıdır. Sorun Japonya'nın iç talebe dayalı bir büyümeyi, kendi ekonomi modelinin özellikleri nedeniyle, bir türlü gerçekleştirememesinde yatmaktadır.

Dünyanın en büyük döviz rezervine (225 milyar dolar) ve 1.2 katrilyon Yen (yaklaşık 10trilyon ABD Dolar'ı) iç tasarrufa sahip Japon ekonomisini krizin etkilemesinin sınırları vardır.Kaldı ki, böyle bir durumda, Japonya'nın elindeki ABD bonolarını satmaya yönelmesi ABD açısından çok ciddi bir tehdit olarak durmaktadır. Asya Krizi'nin Japonya'yı ekonomik açıdan yıkıcı bir şekilde etkilemeyeceğini söylemek mümkünse de Japonya'nın bölgedeki siyasi etkinliğinin devam etmesi bakımından aynı şeyleri söylemek mümkün değildir¹⁶⁴.

¹⁶⁴ Dış Ticaret Dergisi, "Asya..... ", s. 62-64.

Ekonominin büyümesine ilişkin tahminler %0 ile % 1.5 arasında değişiyor. Aynı rakamlar 1996'da %3.8 ve 1997'de %1 arasında idi. Japonya'nın yabancı döviz rezervleri, 1997 yılının Ocak ayında 215.95 milyar dolar seviyesinden 207 milyar dolara düştü. Bu arada Nisan ayında, işsizlik %4.1 ile İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana en yüksek noktasına ulaştı. Japon borsalarında endeksler yavaşladı ve sifıra yaklaşmaya başladı. Sonuçta Japon ekonomisinin deregüle edilmesi, serbestleştirilmesi ve hükümet harcamalarının arttırılarak vregilerde indirimle gidilmesi noktalarında uluslararası baskıya maruz kaldı. Öte yandan, krize giren Güney Doğu Asya ülkelerine verilen kredi ve borçlarda büyük bir paya sahip olan Japon bankaları söz konusu ülkelerde büyük kayıplarla karşı karşıya kaldı¹⁶⁵.

Japon ekonomisinde karşılaşılan olumsuzluklara rağmen, Güney Doğu Asya'daki gelişmelerden uzak durması mümkün görülmemektedir. Herşeyden önce verdiği kredileri kurtarmak için ayakta durması gerekmektedir. Japonya'nın uluslararası ekonomik ilişkilerdeki konumu, borç alan değil, borç veren ülke şeklindedir. Bu açıdan, Japon ekonomisinin bu aşamada bir krize maruz kalma ihtimali tartışma konusu yapılmamaktadır. Tartışma konusu, Japonya'nın krizin aşılmasında bölge ülkelerine ne gibi katkı ve fedakarlıkta bulunabileceği konusudur. Uluslararası camianın Japonya'dan beklentisi daha fazla ithalat yapması şeklindedir. Bunun içinde ekonomik gelişmeye olanak sağlayacak para ve maliye politikalarının izlenmesi gerekmektedir¹⁶⁶. Ancak konu ile endişelerin temelinde, Japonya'nın krizin etkilerinden ihracatla kurtulma yolunu seçmesi yatıyor. Şayet, böyle bir durumda, ABD ile mevcut ticaret açığı daha da büyüyecek ve iki ülke arasında mevcut ticari sorunlara yenileri eklenebilecektir¹⁶⁷.

Japon ekonomisi yakın gelecekte bir darbe alma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bundan önceki toparlanma çalışmalarında oluşturulan yüksek standartlar nede-

¹⁶⁵ AD BUSINESS, Ağustos 998, Sayı: 9, s. 20.

¹⁶⁶ Dış Ticaret Dergisi, "Asya Krizi", Mart 1998, s. 28-29.

¹⁶⁷ ABD BUSINESS, Ağustos 1998, Sayı: 9, s. 20.

niyle, söz konusu durum birçok Japon için eski forma tam anlamıyla tekrar kavuşulduğu anlamına gelmemektedir. Japonya'nın bundan önceki son sıçraması 1980'lerin ortalarında olmuş ve bugünkü %1.9'a yakın iyileşme oranının tersine o zaman ortalama yıllık büyüme hemen hemen %5 olarak gerçekleşmiştir. Bu cansızlık hissi, Japonya'da hala kritik ekonomik güçlükler olduğunun bilinmesinden kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında bankaların ciddi boyutlarda borç sorunları, ülkenin tarımdan toptancılığa kadar birçok sanayi alanındaki yetersizlikleri, devletin büyük çaplı bütçe açığı ve yine birçok sanayi dalının elini kolunu bağlayan ağır uygulamalar yer almaktadır.

Hükümetin içinde bulunduğu maliyeyi serbestleştirme eğilimi ve diğer sektörlerin yeni pazarlar açma sözü vermesi, diğer taraftan yakın bir gelecekte hali hazırdaki şirketler arasında daha sert bir rekabet ortamı yaratıp, büyümenin yavaşlamasına ve işsizliğin artmasına neden olabilir. Çelik, gemi yapımı ve tekstil gibi diğer önemli sanayi dalları, Japonya'da üç yıl önce başlayan toplam kâr iyileşmesinin genişlemesine yardımcı olmuştur. Bununla birlikte kâr artışı açıkça yavaşlamaktadır. Kâr artışının bir çoğunluğu maliyetlerini düşürerek düşük seviyedeki Yen'den istifade eden büyük imalatçılara rasında gerçekleşmektedir. Sancılar daha çok, onlarca yıl uygulanan düzenlemelerin rekabeti kısıtlayıp şirketlerde işçi fazlalığını ve randıman düşüklüğüne sebebiyet verdiği finans, nakliyat ve toptancılık gibi korunan hizmet sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak bu olumsuzluklar, Japonya'daki fabrikalardan daha fazla işçi çalıştıran hizmet sektörünün diğer bölümlerinde gerçekleşen büyümeyi görmemize engel teşkil etmemelidir. 1992 ile 1996 yılları arasında toplam istihdam imalat sektöründe %7.9'luk bir düşüşle 14.4 milyona inerken, yeni hizmet sektörlerinde ise %7.9'luk bir artışla 16 milyona yükselmiştir.

Elbette bütün ekonomik kazançların bir bedeli vardır. Verimliliği arttırmaya yönelik bu girişimler, bilhassa ömür boyu iş ve emeklilik ödemesi gibi Japonya'nın

savaş sonrası toplumsal sözleşmesine zarar vermeye başlamıştır. Büyük şirketlerin patronları bazı durumlarda, Japonya'nın büyük şirket kapitalizmiyle özdeşleşen eşitçilikten radikal bir şekilde uzaklaşmaktadırlar. Bu arada işçilerde aynı şekilde değişmekte ve önceden kendilerini patronlara bağlayan sadık şirket kültürünü bir tarafa bırakmaktadırlar.

Japonya ile ilgili diğer bir konu ise Doların Yen karşısında değer kazanmasıyla Japonya'nın önde gelen çok uluslu firmaların yöneticileri ürünlerinin dış fiyatlarının artması sonucunda ihracat pazarlarının zayıflamasını ve kâr marjlarının azalmasını üzüntü içinde izlediler. Yen'in değer kaybının devam etmesi yüzünden bir zamanlar korunan iç pazara dayalı firmalar aldıkları ve sattıkları mallardaki ithal girdilerin fiyatlarındaki büyük artış nedeniyle zordurumda kaldılar. Bir şanslarının daha olmayacağından korkan iç piyasaya yönelik üretim yapan firmalar işçi sayılarını azaltmakta, maliyetleri kısmakta, çeşitli faaliyetleri konsolide etmekte, böylelikle rekabet güçlerini arttırmaktadırlar. Nisan 1995'te Dolar'ın 80 Yen düzeyine gerilemesinden bu yana Dolar, Yen karşısında yaklaşık %66 oranında değer kazanarak 127 Yen düzeyine ulaşmıştır. Yen'in zayıflığı Japonya'yı resesyondan çıkarmada itici güç olan ihracat patlamasını ateşlemiştir. Bu ise Asya Krizi yaşanırken devam edecek olursa Japonya'dan beklenenlerin tersine etkiler yaratabilecektir¹⁶⁸.

Japonya'da ekonominin kriz ile karşılaşması sonucu krizin etkileri ekonomiyi kuşatmaya başlamıştır. Japonya'da üretim 1997'den önce ve 1996'da %4 civarında büyümüştür. Bu durum yaşanan durgunluk sonrasında pek değişmemiştir. Ancak 1997'nin ikinci çeyreğinde üretim faaliyeti hızla azalmış ve azalmaya da devam etmiştir. Yaşanan krizle birlikte Japonya'da tüketim vergisi arttırılmış, kamu harcamalarında bir azalma kendini göstermiş ve finansal sistemde kırılmalıklar görülmeye başlanmıştır. Japonya için maliye politikası, 1998 yılı için saptanan büyümeye destek sağlamada önemli bir güven unsuru olabilecektir. Orta dönemde,

¹⁶⁸ Dünya Ekonomileri Bülteni, DTM, Temmuz 1997, Sayı: 10, s. 29-32.

önemli oranda kamu borçları ertelemesine ve bu yıl içinde önemli ölçüde özendirici politikaların desteğine ihtiyaç vardır. Ayrıca kamu harcamalarının etkin bir şekilde verimli alanlara yapılması mevcut potansiyelin verimliliğini arttıracak ve güvenilirlik sağlayabilecektir. Piyasaya yönelik reformlar özellikle bankaların finansal pozisyonlarının güçlenmesine destek sağlayıcı etkiler yaratması açısından önemli olabilecektir, ancak geleceğe dönük yapılması gereken reformlar daha çok açık bir ekonomi ihtiyacı yaratacaktır¹⁶⁹.

2.3. Güney Doğu Asya Krizi ve Güney Kore

Yaklaşık 30 yıldan bu yana ortalama %8'lik bir büyüme hızı ile dünyanın 11. büyük ekonomisi haline gelmiş G. Kore, bu nedenle geçtiğimiz yıllarda OECD üyeliğine kabul edilmiştir. G. Kore'nin Asya Krizi'nden en çok etkilenen ülke olarak sarsıntı geçirmesi ve IMF'nin bugüne kadarki en büyük kurtarma operasyonuna maruz kalması önemli tartışmalara yolaçmıştır¹⁷⁰.

Yapılan yorumlara göre sorun liberalleşen mali piyasalardan ortaya çıkıyor. Fakat sorunun kaynağı liberalleşme değil, devlet müdahalesi doğrultusunda yapılan aşırı borçlanma ve çarpık gelişen bankacılık sistemi. Yakın zamana kadar G.Kore'de yaşanan krizin devletin desteklediği devasa holdinglerin (Chaebol) ve bunlara borç veren bankaların sorunu olduğu düşünülüyordu. Fakat en büyük 50 holdingin hemen herbirinin (aslında Güney Kore ekonomisinin büyük bir kısmı) genişleme süreci sonucunda borç çıkması içine düşmesi ve bu borçların bankaların döviz cinsinden milyarlarca dolarlık para toplayarak verdiği kredi sonucu oluşması, aynı zamandabu borçların döviz cinsinden ödenmesinin zorunlu olması krizin başka boyutlarını da gündeme getiriyor. Su yüzüne çıkan banka krizinin G. kore parçasının (Won'un) oldukça fazla ve sürekli olarak devalüa edilmesine yolaçmasıyla birlikte şimdi kriz yeni ve aynı zamanda da tehlikeli bir görünüm arz etmekte.

¹⁶⁹ World Economic Outlook, Interim Assessment, IMF, December 1997, s. 9-11.

¹⁷⁰ Dış Ticaret dergisi, "Asya Krizi", Mart 1998, s. 61.

Kısa vadeli borçlar hergün ulusal para cinsinden korkunç bir hızla artıyor. Şu anda G. Kore bir "likidite krizi" ile karşı karşıya, buna yolaçan neden ise kısa vadeli borçlanmaya aşırı şekilde güvenilmesi¹⁷¹. Büyük Kore şirketleri bu çerçevede %70'i bir yıl vadeli olmak üzere yaklaşık olarak 100 milyar ABD Doları borç yükü altına girmiş, bu durum ihracatın daralmasıyla birlikte altından kalkılamayacak bir borç yükü oluşturmuştur. Krizin başlamasından sonra, büyük otomobil üreticisi KIA'nın sırf döviz kurlarını korumak amacıyla 10 milyar ABD Doları zarara uğradığı basın haberlerinde bildirilmektedir. Tayvan'lı elektronik üreticilerinin de fiyatları önemli ölçüde düşürmeleri sonucunda, ihracatının %20'sini elektronik ürünlerinin oluşturduğu G. Kore'ye ayrı bir darbe vurmuştur¹⁷²

Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere G. Kore'de ekonominin belkemiği niteliğindeki bazı şirketlerin mali pozisyonlarını görebiliriz: (1997 sonu itibariyle).

Tablo 12: G.Kore'de En Büyük 30 Şirket Grubundan Seçilmiş Bazılarının Mali Pozisyonları (Milyon Dolar)

Şirket	Toplam Varlıklar	Borç	Satışlar	Net Kar	Borç/Özsermaye
Samsung	508.564	370.436	601.144	1.795	268.2
Hyundai	531.837	433.193	680.092	1.764	439.1
Daewoo	342.056	263.832	382.472	3.561	337.3
LG	370.684	287.656	466.744	3.602	346.5
Hanjin	139.045	117.877	87.044	-1.913	556.9
Kia	141.619	118.909	120.981	-1.294	523.6
Ssangyong	158.072	127.014	194.468	-0.982	409.0
Sunkyong	227.266	180.403	266.105	2.933	385.0

¹⁷¹ **The Economist**, december 13 th, 1997, s. 59-60.

¹⁷² **Dış Ticaret Dergisi**, Asya Krizi, Mart 1998, s. 61-62.

Tablo 12: (Devamı)

Hanhwa	109.677	97.188	96.869	1.849	778.2
Halla	66.265	63.208	52.941	0.229	2067.6
Sammi	25.154	25.933	14.293	-2.520	3245.0
Jinro	39.405	38.952	14.826	-1.565	8598.7
Haitai	33.974	29.491	27.157	0.358	658.3
New Core	28.029	25.912	18.276	0.199	1224.0
Bongil	20.307	18.317	8.719	-0.942	920.5

Kaynak: "Güney Doğu Asya Krizinin.....", Hazine Müsteşarlığı, s. 40.

**Tablo 13: Bazı Güney kore Şirket Gruplarının Karlılığı:
Net Kar / Özsermaye**

Şirket Grubu	1992 - 1996	1996
Hanbo	3.0 %	1.7 %
Sammi	2.9 %	3.2 %
Jinro	2.7 %	1.9 %
Kia	18.9 %	8.7 %
Dainong	6.8 %	5.5 %

Kaynak : "Güney Doğu Asya Krizinin.....", Hazine Müsteşarlığı, s. 40.

Bu arada, yapılan yatırımların gerektirdiği karlılık düzeyini sağlayamaması nedeniyle firmalar mali güçlüğü düşmüştür. Bölge ülkelerinde de bu durum benzerlikler göstermiş olmasına rağmen bu aşamada Güney Kore'den örnekler vermek yerine olacaktır. 1997 krizinin Güney Kore'de ilk sinyalleri, Ocak ayından itibaren büyük holdinglerin birbiri ardına iflas etmesi ile verilmeye başlamıştır. Devalüasyonların yaşandığı Temmuz ayına kadar 8 büyük holding iflas etmiştir. Bu holding-

lerin en büyük ortak özellikleri yatırımlarını finanse etmek için aldıkları büyük miktarda borçlardır. Ocak 1997'de Güney Kore'nin en büyük 14. teşebbüsü durumunda olan Hanbo Steel geride 6 milyar dolar borç bırakarak iflas etmiştir. Bu son on yıl içerisinde ülkede iflas etmiş ilk büyük holdingdir. Bunu Mart ayında Sammi Steel'in ve Nisan ayında 19. büyük holding konumunda olan Jinro Group'un iflasları izlemiştir. Temmuz ayında ülkedeki 8. büyük holding konumunda bulunan Kia Group vadesi gelmiş olan 370 milyon dolarlık borcunu ödeyemeyince hükümet tarafından koruma altına alınmıştır. 1996 yılı sonu itibariyle ülkedeki en büyük 30 holdingin Borçlar/Özkaynaklar oranı yüzde 333 gibi çok yüksek seviyelerde hesaplanmıştır. Ayrıca, 1997 yılında iflas eden ve mali sıkıntı çeken holdinglerde bu oran çok daha yüksektir. Borçlar/Özkaynaklar oranı Sammi Steel için yüzde 3.245, Jinro Group için yüzde 8.598 seviyelerinde seyretmiştir¹⁷³.

Özellikle kriz öncesi G. Kore'de; finans kuruluşları tarafından garanti edilen genelde aile şirketleri olan holding (Chaebol) borçlarının çok önemli boyutlara ulaştığı, bazı holdinglerin ise iflas ettiği bilinmekle birlikte, geri ödenmeyen süresi dolmuş kredilerin sürelerinin yeniden uzatıldığı, bunun da mali sorunların çözümünü daha da zorlaştırdığı görülmüştür. Kore'de en büyük 30 holdingin takriben yarısında borçlanma oranının özkaynaklarının 4-5 misline ulaştığı tahmin edilmektedir.

Uygulamada; Kore'deki finans kuruluşlarının ana işlevleri ülkenin kalkınma stratejileri gereği ve siyasi telkin ve zorlamalarının da etkisiyle, holdinglere kredi sağlayan kuruluşlar şeklinde tanımlanabilir. Uluslararası para piyasalarında yüksek faizlerle kısa vadeli kredi şeklinde temin edilen borçlar, sözkonusu kuruluşlar aracılığıyla titiz bir proje risk değerlendirmesine tabi tutulmadan holdinglere, Kore ve Kore dışındaki yatırımların finansmanı için aktarılmıştır.

¹⁷³ "Güney Doğu Asya Krizinin.....", Hazine Müsteşarlığı, s. 39.

Tablo 14 : Yabancı Bankalara Olan Toplam Yükümlülükler ve Toplam Varlıklar (Milyar ABD Doları)

	1993	1994	1995	1996	1997/1	1997/II
GÜNEY KORE						
Dış Yükümlülükler	45.22	60.97	83.26	108.79	112.50	116.82
Dış Varlıklar	15.20	20.54	25.10	29.97	33.51	36.60
Net Yükümlülükler	30.02	40.43	58.16	78.83	78.98	80.23
Dış Yükümlülükler (Banka dışı)	10.59	13.49	17.40	23.87	25.65	26.22
Dış Varlıklar (Banka dışı)	1.45	2.29	3.58	3.47	3.39	3.07
Net Yükümlülükler (Banka dışı)	9.14	11.20	14.33	20.40	22.26	23.15
Dış Yükümlülükler (Banka)	34.63	47.49	65.35	84.92	86.85	90.61
Dış Varlıklar (Banka)	13.75	18.25	21.22	26.50	30.12	33.53
Net Yükümlülükler (Banka)	20.88	29.24	43.83	58.43	56.72	57.08

Kaynak: "Güney Doğu Asya Krizinin....", Hazine Müsteşarlığı, s. 26.

1996 sonu itibariyle yapılan gayri resmi tahminler G. Kore'deki bankacılık sektöründe geri ödemesi yapılamayan kredi tutarının toplamda kaynak değerinin %70'ini aştığı yönündedir. Ancak, gerçek varlık değerinin bundan daha kötü olduğu ileri sürülmektedir. 1997 yılında benzeri görülmemiş şekilde birçok holding fiilen iflas etmiş, iflaslar hükümetçe stratejik sektörler olarak tanımlanan ve yine resmi politikalar gereği çelik ve otomobil sektörlerine yönlendirilen aşırı yatırımlardan kaynaklanmıştır. Aynı zamanda hisse senetlerinin değerinde meydana gelen düşmeler bankaların öz kaynak değerlerini daha da azaltmıştır¹⁷⁴. Bunun yukarıdaki tabloda da görmekteyiz.

1977'de %5.5 büyüme gösteren G. Kore ekonomisi 1998'de % 2.9 oranında küçüldü. G. Kore'nin döviz rezervleri 1997'de 31.74 milyar dolar düzeyinden 1998

¹⁷⁴ Dış Ticaret Dergisi, "Asya.....", s. 15.

2.4. Güney Doğu Asya Krizi ve Çin

Yaşanan krizin bugüne kadar Çin'e sirayet etmemesi ilginçtir. Çin bu bunalımın ardındaki nedenlerden biri gibi sunulmaktadır.Çin'in 1994'de gerçekleştirdiği develüasyonun Çin'in çevre ülkelerine göre rekabet gücünü arttırdığı ve bu ülkelerin cari ödemeler dengesinin bozulmasına neden olduğu iddia edilmektedir. Yaşanan kriz Çin'e sıçramasa da etkilenmediğini söylemek mümkün değildir. Çin'de de hızlı büyüme, gayrimenkul gibi spekülasyon yatırımları arttırmış, patlatılmaya hazır bir balon oluşturmuştur. Öte yandan, Çin'deki, özellikle KİT'lerin ve bankaların şüpheli alacaklarının Japonya'dakinin dört katı olduğu (yani 1.2 trilyon ABD Doları) belirtilmektedir. Ancak Çin'in konvertibiliteye geçmiş olması, dış sermaye kaçışına imkan vermeyen başlıca engel niteliğindedir. Dış ticaretin serbest olmaması da cari açık verme ihtimalini azaltmaktadır. Bu nedenlerle, çevre ülkelerde deflasyonist gelişmeler sonucu pazarların daralması, Hong Kong, Singapur ve Tayvan gibi Çin'e yabancı sermaye yatıran ülkelerin ekonomik sıkıntıları nedeniyle Çin'de de bunalım kendini hissettirebilir¹⁷⁸.

Çin'de yaşanan son ekonomik gelişmelere baktığımızda, Pekin, 1998 yılı itibariyle %8'lik bir büyüme öngörmüştü. Ancak uzmanlar bu tahminin şu anda %7'ye çekildiğini bildiriyor. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla 1997 yılında %8.8 ve 1996'da ise %9.6 oranında büyümüştü. Çin'in şu anda mevcut döviz rezervleri 140 milyar dolar, bir yıl önce 104 milyar dolardı. Geçen Mart ayında ekonomiden sorumlu Zhu Rongji başbakanlığa getirildi. Başbakan üstüne bastırarak Çin'in para biriminin develüa edilmeyeceğini belirtti. Bunun yanı sıra yılın ikinci yarısında yayılan söylentiler %7'lik bir develüasyona gidileceği yolundaydı. Bu aradaÇin, Asya Krizi'nden etkilenen komşularından birkaçına finansal yardımda bulundu. Bölgede dalga dalga yayılan krizden büyük ölçüde korunan Çin'in bankacılık sektöründe bölgedeki diğer ülkelerde olduğu gibi ciddi ve sistematik sorunlar mevcut. Aynı zamanda

¹⁷⁸ Dış Ticaret Dergisi, "Asya Krizi", Mart 1998, s. 62.

yabancıların daha az etkin olduğu veya bir çırpıda çıkılamayacak kadar derin olmayan piyasalar olmuştur. Malezya, Tayland, Hong Kong ve Brezilya piyasalarında büyük oranlı düşüşler yaşanırken, Hindistan, Pakistan, Türkiye, Rusya ve Afrika piyasalarında yaşanan düşüşler az önce sözü geçen piyasalara kıyasla sınırlı olmuştur.

Krizin küresel bir hale dönüşmesinde her ne kadar Hong Kong piyasaları anahtar gibi görünse de kanımızca dünya piyasalarını asıl etkileyecek olan Japon ekonomisinde yaşanmakta olan gelişmelerdir.

Daha önce de kısaca belirtildiği gibi Japonya Güney Doğu Asya ülkelerine en çok borç vermiş ülke özelliğini taşımaktadır. Ayrıca Japonya'nın ihracatının önemli bir bölümü bu ülkelere yapılmakta ve yine bu ülkelerde Japon dış yatırımlarının önemli bir kısmı bulunmaktadır. Bundan başka Japon fonları başta ABD olmak üzere diğer gelişmiş ülke piyasalarındaki işlemlerde hatırı sayılır bir paya sahiptirler. ABD'de 1992-1996 yılları arasında yapılmış olan devlet tahvili alımlarının yüzde 23'ü Japonya kaynaklıdır. Bunun sebebi ise yine aynen Güneydoğu Asya ülkelerinde olduğu gibi Japonya'da faiz oranlarının neredeyse sıfır olması ve diğer piyasalardaki getirilerin belirgin bir şekilde altında kalmasıdır.

Bu durum Japon ekonomisini Güneydoğu Asya krizine duyarlı bir hale getirmesinin yanında, bu krizi diğer piyasalara yansıtabilecek bir potansiyele de sahip olması anlamına da gelmektedir.

Japon ekonomisinin durumu dünya ekonomilerinin geleceği açısından bir çıkmaz oluşturmaktadır. Eğer Japonya'da da bir mali kriz yaşanırsa bu kriz şüphesiz bütün dünyaya yansiyacaktır. Öte yandan kriz tehlikesi atlatılıp hızlı bir büyüme sürecine girilirse bu sefer şu anda düşük olan faiz oranları yükselecek ve dış piyasalardaki Japon fonlarının Japonya'ya geri dönmek üzere bu piyasalardan çıkması sözkonusu olacaktır.

vadede söz konusu ülkeler ile aynı ya da benzer mal üreten ve bunu dünya piyasalarında pazarlayan firmalarımızın ciddi bir rekabetle karşılaşabileceği ve belki de önemli oranda pazar kaybına uğrayabileceği ihtimali vardır. Zamanla krizin etkileri iç piyasamızda daha yoğun bir şekilde hissedilecek olursa, son yıllardaki borçlanma politikalarının bir sonucu olarak TL'nin Dolar karşısında reel olarak değer kazanması nedeniyle dünya piyasalarında Güney-Doğu Asya ülkelerine karşı rekabet avantajını kaybeden ihracatçılarımız pazar paylarını kaybetme noktasına gelebileceklerdir. Diğer taraftan, TL'nin son üç yılda ortalama yıllık %6-7 oranında değer kazanması, ihracatımızı pahalılaştırmasının yanısıra ithalatımızı ucuzlatmaktadır. Bu kapsamda, Güney-Doğu Asya ülkelerindeki devalüasyonlarla birlikte bu ülkelere yapılacak ithalatta önemli bir artış beklenebilir. Bu nedenle de, söz konusu ülkelere yapılan ithalatın seyri düzenli olarak takip edilmektedir.

3.1. Güney Doğu Asya Krizinin Türkiye İhracatına Muhtemel Etkileri

Yaşanan kriz dolayısıyla ülkemizden yapılacak ihracat, Japonya'nın ekonomik durgunluğunu azaltmak için ithalatta kısıntıya gitmesi ve bölge ülkelerini krizden çıkarmak için ağırlıklı olarak bölge ülkelerindeki Japon yatırımcı firmaların ithalata yönelecek olması nedeniyle azalma gösterebilecektir. Ülkemizin Japonya'ya istikrarlı olarak ihraç ettiği demir-çelik kütükler, boraks, krom, perlit, tütün, taze balık gibi talep esnekliği düşük ürünlerin istikrarını koruyabileceği düşünülmektedir. Ancak, artış trendinde olan domates salçası, el dokuma halısı, makina halısı, ev tekstili ürünleri, deriden mamul eşya vs. gibi talep esnekliği yüksek ürünlerimizde artış trendinin durabileceği, hatta el dokuma halısı gibi munzam ihtiyaç teşkil etmeyen ürünlerimizin ihracatında gerilemelerin ortaya çıkması ihtimali mevcuttur. Bununla beraber ülkemiz borç stoğunun % 25 kadarını oluşturan Yen bazlı borçlar, Yen'in değerinin düşmesi nedeniyle yıllık geri ödemelerin bütçe üzerindeki yükü belirli oranda azalacak ve ülkemiz ekonomisine az da olsa olumlu etkisi olabilecektir.

leşmesi veya uzun sürmesine bağlı olarak toplam ihracatımızın düşüş kaydetmesi beklenebilir.

Başka tekstil ürünlerimiz olmak üzere, otomotiv yan sanayii, beyaz eşya gibi ihraç ürünlerimizin dünya pazarlarında, Güney-Doğu Asya ülkelerinden kaynaklanan yoğun ve sert bir rekabetin üstesinden gelmek zorunda kalacaklardır. Ülkemizin kur politikalarını gözden geçirerek iç borçlanma gereğinden kaynaklanan değerlenmenin TL'nin ihracat üzerindeki olumsuz etkisini giderecek ve krize giren Güney-Doğu Asya ülkelerinin paralarının dünya piyasasındaki paralar karşısındaki değerinin düşüşünden kaynaklanan avantajların dengelenmesine yönelik çözümler üretmesi önümüzdeki aylarda muhtemel tıkanıklıkları önleyebilecektir.

3.2. Güney Doğu Asya Krizinin Türkiye İthalatına Muhtemel Etkileri

Ülkemizin Japonya'dan yaptığı ithalatın %85'ini, büyüklük sırasıyla: 1) Makinalar ve mekanik cihazlar % 42, 2) Otomotiv ve yan sanayi %28, 3) Elektrikli makina ve cihazlar %8, 4) Optik aletler %6, 5) Kimyevi maddeler ve kauçuktan eşya %4, yatırım malları ve az miktarda ara mamul oluşturmakta, yakın dönem itibariyle incelendiğinde bu geleneksel yapının yerleştiği görülmektedir.

Bununla birlikte otomotiv sektöründe faaliyet gösteren ve Türkiye'de yatırım gerçekleştirmiş TOYOTA ve HONDA firmalarının, Türk otomotiv sektöründeki ve piyasadaki gelişmeleri ve Japon Yeni'nin değer kaybetmesini birarada değerlendirerek gerek taşıt aracı ithalatlarını ve gerekse ülkemizde ürettikleri araçlarda ithal girdilerini artırma yoluna gitmeleri beklenebilir. Japon istatistiklerine göre, Japonya'dan ithalatımız 1997'nin ilk on ayında 1.464.600.000 dolar seviyesine ulaşarak 1996 yılında toplam 1.114.300.000 doların üstüne çıkmış bulunmaktadır. Bu artış, Yen olarak ifade edildiğinde 1996'daki yıllık 121.1 milyar yen'lik ithalatımızın 1997 yılının ilk on ayında 175.7 milyar dolara ulaştığını göstermektedir.

tahvilleri ve para birimlerine yönelmişlerdir. Dolayısıyla Türkiye sermaye piyasaları daha global bir belirsizlikten etkilenmiştir.

1996 yılında en büyük 29 gelişmekte olan piyasadan uluslararası piyasalara ihraç edilen tahvillerin miktarı 88 milyar dolar iken, bu rakam 1997 yılında 108 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Tahvil ihraçlarında Latin Amerika ülkeleri düşük spread'ların ve uygun piyasa koşullarının da etkisiyle ilk sırayı almışlardır. En büyük miktarda ihraçlar sırasıyla Brezilya (18 milyar dolar), Arjantin (15 milyar dolar) ve Meksika (14 milyar dolar) tarafından gerçekleştirilmiştir. 1997 yılının Asya ekonomileri için bir kriz yılı olmasına rağmen Güney Doğu Asya ülkeleri 1996 yılındaki ihraç düzeylerini korumuşlar, bu ülkelere uluslararası piyasalara yaklaşık 30 milyar dolarlık tahvil ihraç edilmiştir. (Güney Kore 12.9; Endonezya 4.9 milyar dolar). Fakat, özellikle 1997 yılının son iki ayında krizin giderek daha da sertleşmesi ile birlikte ikincil piyasalarda spread'ler yükselmeye başlamıştır. Bu durum 1997 yılının son iki ayında çok düşük miktarlarda tahvil ihraçlarına neden olmuştur. Son iki ay içerisinde Arjantin dışında hiçbir ülkeden önemli bir ihraç gözlenmemiştir.

3.4. Güney Doğu Asya Krizinin Türkiye'nin Borçlanma İmkanları Üzerindeki Muhtemel Etkileri

Krizin Türkiye'nin borçlanma imkanları üzerindeki etkilerine gelince; Asya'da yaşanan tecrübelerin, uluslararası piyasalarda gelişmekte olan ülkelerin mevcut borçlarını ödeyebilme kapasitesine yönelik bir takım şüphelerin doğmasına neden olduğu söylenebilir. Özellikle 1997 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreklerinde uluslararası piyasalara yapılan tahvil ihraçlarında yaşanan düşmeler bu şüpheleri destekler niteliktedir. 1997 yılında gelişmekte olan piyasalara akan özel sermaye miktarlarında bir düşüş olduğu görülmektedir. 1996 yılında en büyük gelişmekte olan piyasalara akan net özel sermaye akışları yaklaşık 295 milyar dolar olarak gerçekleşirken, bu rakam Institute of International Finance Inc. tarafından 1997 yılı

yapıya sahip olmasıdır. İşte o zaman birtakım eksiklikler belli bir noktaya kadar telafi edilebilir ve diğer alanlara yansımalarını engellenebilir¹⁸³.

4. GÜNEY DOĞU ASYA KRİZİ VE MF'İN KRİZİ ÖNLEMENE YÖNELİK ÇABALARI

Dünyayı etkileyen krizin tam merkezinde yer alan Güney Doğu Asya ülkeleri bir zamanlar imrenilen bir büyüme ve hayat standardına sahiptiler. İhtiyatlı maliye politikaları ve yüksek rezerv oranlarıyla yıllar boyunca bir model olarak aralarında Türkiye'nin de bulunduğu ülkelere örnek gösterildi.

"Finance and Development" Dergisi için IMF ekibi tarafından hazırlanan "Asya Krizi, Teşhisi ve Tedavisi" başlıklı yazıda Asya Krizi II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan enderin kriz olarak gösteriliyor."Hemen hemen hiç kimse bu ülkelerin savaş sonrası dönemin en kötü finansal krizlerini yaşayacağını tahmin edemezdi" diyen IMF böylece krizi önceden tahmin edemediğini de itiraf ediyor. Ekonomik büyümenin yol açtığı sermaye akışını karşılayacak politikalar ve kurumların oluşturulma talebinin karşılanamadığına işaret ediliyor. Kriz derinleştikçe politika yapımcıların ihmalleri tüm çıplaklığıyla su yüzüne çıkıyor ve geçmişte elde edilen başarıları onları sorunların ciddiyetini kavramaktan alıkoyuyor¹⁸⁴.

Krizin ilk belirtilerinin görülmeye başlandığı 10 Mart 1997'de Tayland Hükümeti'nin emlak sektöründe yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan sorunları çözmek için bu sektöre ait 3.9 milyar dolarlık şüpheli alacağı satın alacağını açıkladığı gün IMF Genel Direktörü Michel Camdessus yaptığı bir açıklamada "krizin daha da büyümesi için hiçbir neden göremediğini" belirtmiş olması IMF'nin bu kriz sırasındaki dolaylı da olsa duruma ilk müdahalesi sayılabilir. Yine Tayland yönetiminin 2 Temmuz'da bahtı dalgalanmaya bıraktığı açıklaması ve aynı gün içinde IMF'den

¹⁸³ İstanbul Sanayi Odası Dergisi, "Bölgesel Krizler ve Türkiye", Mart 1998, Sayı: 384, s. 16.

¹⁸⁴ AD BUSSINESS, Ağustos 1988, Sayı:9, s. 27-28.

18 Kasım'da G.Kore'de mali reform çabalarının sonuçsuz kalması piyasalarda bir IMF müdahalesinin gerekeceği yönünde beklentilerin oluşmasına yol açmıştır. Yine aynı günde krizin etkilerinin hissedildiği bir başka ülke olan Brezilya'da dört üyeli bir IMF heyetinin temaslarda bulunması Brezilya'nın da IMF'ye başvuracağı yönünde spekülasyonlara zemin hazırlamıştır.

21 Kasım'da G. Kore IMF'den mali yardım talebinde bulunması krizin gidişatında önemli bir gelişme olmuştur. IMF bu talebi hemen incelemeye almış ve 27 Kasım'da Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası da böyle bir yardıma katkıda bulunabileceklerini açıklamışlardır.

2 Aralık'da IMF'nin ve Dünya Bankası'nın yaklaşık 2 Milyar dolarlık kaynak sağlayacaklarını açıklamasından sonra Rusya Merkez Bankası bir aydan daha kısa bir süre içerisinde ikinci kez faizleri arttırmıştır.

4 Aralık'ta IMF'nin G.Kore'ye yapılacak olan yardımların miktarını 57 milyar dolar olarak belirlediği haberine tepki olarak G. Kore borsası bir günde yaşamış olduğu en büyük yükselişi yaşamıştır. Yaşanan iyimser hava Japonya hariç diğer piyasalarda da kendisini göstermiştir.

5 Aralık'ta G. Kore yönetimi 1998 yılı için hedeflenen büyüme hızının IMF ile imzalanan anlaşma uyarınca yüzde 6'dan yüzde 3'e indirileceğini açıklamıştır. Bunun yanında yine aynı yıl için enflasyon hedefi yüzde 5 olarak belirlenmiş ve sıkı bir bütçe politikasıyla bütçenin fazla vereceği duyurulmuştur. Ayrıca yine bu program çerçevesinde G. Kore, cari açığını GSYİH'sinin yüzde 1'inden düşük tutacağına ve sermayesi yükümlülüklerini karşılamaya yetmeyen kurumların kapatılacağına dair güvence vermiştir. Yine aynı günde IMF Direktör Yardımcısı Stanley Fischer küresel büyüme oranı tahmininin Asya Krizi nedeniyle üç ay önceki yüzde 4.3'lük rakamdan yüzde 3.5'e indirildiğini açıklamıştır.

memesi için uyarılmışlardır. Bu gelişmeyi takip eden bir aç gün içinde Asya para birimleri IMF'nin para kurulu uygulamasını başlatması halinde Endonezya'ya verdiği desteği geri çekmekle tehdit ettiği yönündeki haberler yüzünden düşüşe geçmişlerdir. Sonuç olarak 23 Şubat'ta Endonezya yönetimi para kurulu uygulamasına geçilmesi çalışmalarının geçici olarak askıya alındığını açıklamak zorunda kalmıştır.

En son olarak 22 Şubat'ta toplanan G-7 zirvesinde gelişmiş yedi ülkenin temsilcileri Asya ekonomilerinin tekrar rayına oturabilmeleri için izlenecek en iyi yolun IMF'nin önerdiği programlar olduğunu belirterek IMF'yi desteklemişlerdir. Ayrıca bu ülkeler ve IMF yine aynı tarihte krizin Japonya'yı da sarsması riskini azaltmak için bu ülkeye mali sektörünü kuvvetlendirmesi için uyarıcı mali politikalar izlemesi yolunda telkinde bulunmuşlardır.

Sonuç olarak IMF'nin bölgeye yapmış olduğu başlıca doğrudan müdahaleler olan yardım paketlerinin miktarları ve kaynakları ile aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.

Tablo 16 (Devamı)

TAYLAND	
IMF	4 Milyar dolar
Dünya Bankası	1.5 Milyar dolar
Asya Kalkınma Bankası	1.2 Milyar dolar
Japonya	4 Milyar dolar
Avustralya	1 Milyar dolar
Çin	1 Milyar dolar
Hong Kong	1 Milyar dolar
Malezya	1 Milyar dolar
Singapur	1 Milyar dolar
Endonezya	0.5 Milyar dolar
Kore	0.5 Milyar dolar
Brunei	0.5 Milyar dolar
Toplam	17.2 Milyar dolar

Kaynak: "G. Doğu Asya Krizinin", Hazine Müsteşarlığı, s. 77.

4.1. IMF'e Yöneltilen Eleştiriler

IMF, Asya krizi sırasında başta krizi zamanında teşhis edememesi olmak üzere krize müdahale şekli, Bölge ülkelerine şart koştuğu politikalar ve vergi mükelleflerinin paralarını batık bankaları kurtarmak için kullandığı gibi birçok konuda eleştirilmektedir.

Nitekim krizin zamanında teşhis edilememesine bir örnek olarak, IMF ve Dünya Bankası'nın ortak yayın organı olan ve bu kurumların olaylara bakış açılarını ifade eden "Finance and Development" dergisinin, "Doğu Asya Mucizesi"ni kapak

uygulamalar 1933'te büyük bunalım sırasında Amerikan Merkez Bankası "Fed" in aldığı yanlış önlemlere benzemektedir. Bu tür politikalar yaşanmakta olan güven bunalımını daha da derinleştirecek ve bankacılık sistemlerinin çökme riskini de beraberinde getirmekten öteye gidemeyecektir. Ayrıca yine Sachs başka bir yazısında IMF'nin kendisinin bazı yapısal sorunları olduğuna iddia etmiştir. Bu iddiaya göre IMF kamuoyunun onayı ve denetimi olmadan çok önemli kararlar alabilmektedir. Ayrıca alınan bu kararlar herkes tarafından yeterince tartışılmadan kabul edilmektedir. Bu da başta IMF ile anlaşma imzalayan ülkeler olmak üzere bir çok ülkede bazı tepkilere neden olabilmektedir.

Bir başka görüşe göre de IMF, faizleri yüksek tutmaya çalışarak doğru olanı yapmakla beraber sıkı bütçe politikalarının uygulanmasını istemekle durumu daha da kötüleştirmektedir. Buna neden olarak da Doğu Asya'nın sorunlarının temelinde mali politikaların gevşekliği ve aşırı talep gibi faktörlerin rol oynamıyor olmasını göstermektedirler. Yine bu görüşe göre faizlerin arttırılmasına karşı çıkanlar böyle bir politikanın devalüasyonların daha da hızlanmasına yol açacağını ve dolayısıyla şirketlerin döviz cinsi yükümlülüklerini karşılamada daha büyük güçlüklerle karşılaşacaklarını gözardı etmektedirler.

Bu kriz esnasında belki de en çok tartışılacak olan konulardan biri de IMF'nin bölgeye müdahale ederek gelişmekte olan piyasalara yatırım yapan kurumları ve bu piyasalardaki mali kurumları aşırı risk almaya teşvik ettiğidir. Bir görüşe göre şimdi yaşanan sorunların temelinde 1994'te Meksika'da yaşanan IMF müdahalesinin etkili olması nedeniyle uluslararası yatırımcıların Bölge ülkelerine borç verirken yeterince dikkatli olmamaları bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kriz sırasında yapılan yardımlar orta ve uzun vadede bu sorunu daha da büyütecek ve başka müdahalelere zemin hazırlayacaktır.

5. GÜNEY DOĞU ASYA MUCİZESİNİN KRİZE YOL AÇMA SEBEPLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yaşanan kriz Güney Doğu Asya ülkelerinde mucize yaratan modelin sonuna yaklaşip yaklaşmadığının sorgulanmasına neden olmuştur. Son yirmi yılda Güney Doğu Asya'nın göstermiş olduğu ekonomik büyüme tüm dünyayı hayrete düşürmüştür. Refah seviyesi yükselmiş, eşitsizlikler azalmış ve Güney Doğu Asya ülkelerinin dünya ticaretindeki payı giderek artmıştır. Birçok araştırmacı bölgede gözlenen ekonomik tabloyu başını bir liderin (Japonya) çektiği diğer kuşların (Tayvan, Singapur, G. Kore ve Hong Kong) da onu izlediği "V" şeklinde uçar bir kuş sürüsüne benzetmektedir¹⁸⁶. 1930'larda Japon ekonomisi Akamatsu tarafından ilk kez formüle edilen "Uçan Kazlar" teorisi lider ülkelerin sermaye varlıkları derinleştikçe, teknolojik yetenekleri arttıkça ve çalışanların beceri ve ücret durumları geliştikçe kendi üretim yöntemlerini, kendilerini takip eden ülkelere devrettikleri bir uluslararası üretim devresi tanımlamaktadır¹⁸⁷. Bu sürünün arkalarında ise Malezya, Endonezya, Tayland, Çin ve Filipinler yer almaktadır. Diğer Asya ülkeleri Japonya'yı izleyerek, tüketime yönelik hafif sanayiden (tekstil, oyuncak ve ucuz elektronik) çelik, otomotiv ve sonunda da yüksek teknoloji ve finansal hizmetler sektörüne geçiş yapmışlardır. Konuya iyimser yaklaşanlar bu ekonomik performansı takdir edip desteklerken, kötümser yaklaşanlar endüstri tasfiyelerinden, işçi çıkarmalardan, Avrupa'da ve Amerika'da sosyal devlet anlayışının yara ve sözleşmelerinin yara almasından, zenginlik ile politik batıdan Güney Doğu Asya'ya kaymasından ve Güney Doğu Asya'nın küresel ekonominin kalbi konumuna gelmesinden Asya Kaplanlarının önlenemez ve durdurulamaz yükselişini sorumlu tutmaktadır.

Yaklaşık yedi yıl önce lider ülke konumunda bulunan Japonya, tarihinde daha önce rastlanmayan ölçülerde ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Bu tip bir ekonomik

¹⁸⁶ Dünya Ekonomileri Bülteni, Temmuz 1997, Sayı: 10, s. 22.

¹⁸⁷ Dış Ticaret Dergisi, "Asya Krizi", Mart 1998, s. 143.

trendi diğer ülkelerinde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Singapur'un, Tayland'ın ve Güney Kore'nin büyüme hızlarında düşüşler gözlenmektedir. Endonezya ve Çin gibi ülkeler ise, orta vadede büyümelerini sınırlandıracak yapısal ve ekonomik problemler yaşanmaktadır. Ancak bu bir tesadüf değildir. Bünyelerinde barındırdıkları farklı yerel motiflere ve değişik büyüme oranlarına rağmen Güney Doğu Asya ülkeleri genel bir ekonomik kalkınma modeli çevresinde kümeleşmişlerdir. 1950'li yıllarda Japonya ve Tayvan tarafından benimsenen ihracata dayalı büyüme modeli bu ülkelerin ekonomik alanda başarı kazanmalarına neden olmuş ve ekonomilerini bu doğrultuda şekillendirmişlerdir. Aynı şekilde G. Kore'de de ihracata dayalı büyüme modeli ve devlet müdahalesi bugün birtakım sorunları gündeme getirmiştir. Elbette tüm bu izlenen politikalar günümüzde Güney Doğu Asya'da yaşanan problemlere de kaynak teşkil etmiştir.

Genel olarak bu ülkelerde ihracata dayalı sanayileşme stratejisi, ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi uygulayan Hindistan, Brezilya gibi ülkelerin yaşadığı sorunları yaşamamak için takip edilen bir strateji olmuştur. ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini benimseyen ülkeler, sınırlarını ithal ürünlere kapayarak yurt içi üretimi teşvik etmişlerdir. Yirmi yıl kadar süren göreceli bir başarıdan sonra ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi geçerliliğini yitirmiştir. Fazlasıyla korunan yerli üretim yeterli verimlilik düzeyini yakalayamamıştır. uluslararası teknolojik gelişmenin gerisinde kalan ithal ikamesine dayalı strateji uygulayan ülkeler ekonomik olarak da gelişmişlik düzeyine ulaşamamışlardır. Yeni dünya düzeniyle birlikte verimsiz endüstrilerin ekonomiyi adeta boğulma noktasına getirdikleri ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejilerinin mirası halen Latin Amerika ülkelerinde yaşanmaktadır.

Bu durumun tam tersine Güney Doğu Asya ülkeleri ise, yurt içi tüketimi baskı altına almışlar, yabancı malların ülkelerine girişini sınırlamışlar, yabancı sermayenin portföy yatırımı şeklinde, ülkeye akmasını önlemişler ve tüm bunların yanında yerel imalatçıları (yerel şirketler ve doğrudan imalata yönelik yabancı sermaye) uluslar-

arası pazarlara yönelik üretim yapmaları konusunda inanılmaz oranlarda teşvik etmişlerdir. Güney Doğu Asya ülkelerinin izlemiş oldukları ihracata dayalı sanayileşme stratejisi kendilerinden önce izlenmiş olan ithal ikameci sanayileşme stratejisinden keskin çizgilerle ayrılmamaktadır. Çin’le olan yakın ilişkileri ve ayrıcalıklı konumu nedeniyle Hong-Kong bir kenara bırakılacak olursa, diğer Güney Doğu Asya ülkelerinin izlemiş oldukları ihracata dayalı büyüme stratejilerinde devletin ekonomiye müdahalelerini, plan dahilinde alınan ekonomik kararların yokluğunu ve endüstri politikaları ve yatırımlar üzerindeki kontrolleri görmek mümkündür. Bunu incelemiş olduğumuz Güney Kore’de açıkça görmüş bulunuyoruz.

Planlı ekonomik kalkınmanın sınırları günümüzde Güney Doğu Asya ekonomilerinde yaşanan sıkıntıların derinlerde yatan kökenlerini oluşturmaktadır. İhracata dayalı ekonomiler büyük oranda yabancı talebe bağlı olarak gelişirler. Batılı tüketiciler olmadan Asya’lı fabrikaların çalışması ve üretim yapması olanaksızdır. Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da yaşanan ekonomik durgunluk Güney-Doğu Asya’ya yavaş yavaş büyüme oranları olarak transfer olmaktadır. Mikroçipler pazarında yaşanan bir durgunluk birçok Asya’lı üreticiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca her zaman Güney Doğu Asya’lı üreticiler için bir korumacılık tehlikesi de mevcuttur.

Aslında en büyük problemi ölçek oluşturmaktadır. İhracata dayalı sanayileşme stratejisiyle zenginleşen ülkelerin dahil oldukları zenginlik kervanı kalabalıklaştıkça hızı azalmaktadır. Birçok küçük boyutlu Güney Doğu Asya ülkesinin ihracata dayalı sanayileşme stratejisiyle büyüme yolunu seçmesi pazar bulma ve pazara girme açısından pek fazla problem yaratmamıştır. Ancak ne zaman Japon ekonomisi büyümüş ve bu ülkeyi izleyen diğer Güney Doğu Asya ülkeleri de gelişme yolundaki kervana katılmaya başlamışlarsa işte o zaman dış pazarların hacmi yetmemiş, arz fazlası sorunu su yüzüne çıkarmıştır.

lemeler arasındaki çelişkileri yaşamaktadır. Çin, Endonezya, Tayland, Vietnam ve G. Kore gibi ülkelerde, hükümetin ekonomik büyümeyi tehdit eden sorunlarla başa çıkabilmek için yürütme ve yasama alanında üstüne düşeni yapmaması nedeniyle halk doğal bir evrimsel süreç olarak kendi politik kurumsallaşmasını oluşturmaya başlamıştır. Bu tip problemlerin çözümü kolay olmadığı gibis anılandan çok daha pahalıya da mal olmaktadır. Önümüzdeki yirmi yıl içerisinde Asya'nın gösterecek olduğu ekonomik gelişme hiç kuşkusuz geçtiğimiz yirmi yıl içerisindeki gibi mucizevi olmayacaktır. Güney Doğu Asya'nın politik geleceği kesinlikle gözlemcilerin kestirdiği ölçüde kolay ve sonsuz değildir¹⁸⁸.

6. GÜNEY-DOĞU ASYA ÜLKELERİNDE YAŞANMakta OLAN KRİZ İLE İLGİLİ ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

Krizin ne zaman aşılacağı konusu henüz belirsizlik arz etmektedir. Bazıları krizin 1998 Ağustos ayından sonra canlanmanın başlayacağını tahmin ederken, Ağustos ayının ortalarına geldiğimiz şu günlerde kriz ikinci bir dalgaya girmiş bulunuyor. Bazılarına göre ise canlanma 1999 yılında gerçekleşebilecektir. Japonya, Kore ve Çin'in tutumu krizin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Öte yandan, yaşanmakta olan bu krizin ABD'ne de etkisi olacaktır. Şu anda doların hemen hemen bütün para birimleri karşısında değer kazanması ileride ABD dış ticaretinde daha fazla açığa neden olacaktır. Bu nedenle korumacı politikalaragidip gitmeyeceği ihracata dayalı üretim tarzı oluşturan ekonomilerin canlanmasında önem arz etmektedir. Bölgede yaşanan mali ve ekonomik kriz, yalnız bölge ülkelerini etkilemekle kalmamış hemen hemen bütün ülkeleri doğrudan veya dolaylı olarak çeşitli şekillerde ve farklı düzeylerde etkilemiştir. Krizile ilgili yapılan değerlendirmelerde ağırlık noktasını krizi doğrudan doğruya yaşayan ülkelerdeki mali ve idari sistemlerin yapısal bozukluklarından ve buna bağlı olarak uygulanan yanlış politikalardan kaynaklandığı konusu oluşturmaktadır. Finans sisteminin denetimden ve şeffaflıktan

¹⁸⁸ Dünya Ekonomileri Bülteni, Temmuz 1997, Sayı: 10, s. 22-25.

yaratılarak restore edilmesi gerektiği ortaya çıktı.

1998 süresince dış pozisyonlardaki gelişmeyi tamamlayıcı politikalara ihtiyaç vardır, aynı zamanda güven ortamının sağlanması gerekmektedir. 1999 ve 2000 yılları için yeniden sağlam bir büyüme ve gelişmenin yolunun açılması gerekmektedir. Asya Krizi'nin etkisiyle ortaya çıkan diğer zayıflıklar, bu konuda doğru saptamaları ve doğru ölçüleri gerektirir, ancak bu düzenlemeler krizden daha uzun süre devam edebilir. Asya Krizi hem yapısal bozuklukları hem de finansal sektörün önemini ortaya çıkarmıştır.

Finansal piyasalarda globalizasyonun artışıyla, bu piyasalarda sağlanacak başarılar, yatırımcıların finansal piyasalara yönelmelerine neden olacaktır. Aslında yaşanan ciddi finansal krizler yeni bir fenomen değildir ve gelecekte de tekrar oluşabilecektir. Hükümetler aracılığıyla kamuya finansal ve ekonomik bilgilerin sağlanması, finansal kurum ve finansal ortaklıklar, finansal gelişmeler ve politikalar, ekonominin bölgesel denetim ve uluslararası gücünün arttırılmasında politik formülasyon ve bu formülasyonun tamamlanmasında şeffaflığın sağlanması kritik bir öneme sahiptir.

Bir de bölgede uygulanan döviz kuru kısıtlamasının değiştirilmesi gereğinin gözönüne alınmasına ihtiyaç duyulabilecektir. Aslında sabit döviz kuru uygulamasını bırakmak çoğu zaman zordur, asıl sorun döviz piyasalarında durgunluğun yaşandığı dönem esnasında ortaya çıkmaktadır. Ancak uygulamada çoğu zaman, sabit kurdan çıkma kararı para piyasalarında zorluk yaratabilmektedir. Bu koşullar altında aşırı değer kaybının riskini azaltmak, yapısal reformlar ve belirli destekleyici politikaların tamamlayıcılığını gerektirmektedir. Döviz kuru istikrarı ekonomi politikalarıyla ilgili bir anahtar gerekliliktir.

Yapılacak politik düzenlemeler esnasında geçici para kısıtlamaları ortaya çıkabilir. Tüm ülkeler global sermaye piyasalarına girişlerden ve kaynak ayırımın-

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkeler geçmiş yıllarda ithal ikamesine yönelik sanayileşme stratejisine yönelerek az gelişmişlikten kurtulmaya çalışmışlardır. Ancak ithalat ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinde bazı üretim dallarında yurtiçi pazarın küçüklüğü işletmelerin optimum büyüklüğe ulaşması için az gelişmiş ülkelerde yeterli olmamıştır. Atıl kapasiteler ortaya çıkmış, üretim dalları uzmanlık ve ölçek ekonomilerinden yararlanılamadığı için maliyetleri ve fiyatları dünyada oluşan fiyat düzeyinden yüksekte gerçekleşmiştir. Ayrıca yabancı döviz tasarrufu sağlamaya yönelik olan ithal ikamesi arkasında, dünya piyasalarındaki değerinden çok daha maliyetli malların üretimi üstlenilmiş, bu durum hem eldeki döviz eritmiş, hem de korumacılığı zorunlu kılmıştır. Sonuçta uygulanan ithal ikamesi politikalarının başarısızlığı yeni sanayileşme yollarına başvurulmasını zorunlu kılmıştır. Birçok ülke çözümün ihracata dayalı sanayileşme stratejisinde olduğu inancına varmış ve bu politikalarla sanayileşmeyi denemiştir. Oysa bu politikaları uygulayan birçok ülke birtakım ön koşulları gerçekleştirmeden uygulamaya geçmiştir. İhracata dayalı sanayileşme stratejisi uygulayan Güney Doğu Asya ülkeleri şu ön koşulları tamamlamadan ihracata yönelmiştir;

- Öncelikle, oldukça gelişmiş bir piyasanın varlığını, ihracata yönelik endüstrilerin üretiminde kullanılan malların ithalinde liberal politikaların izlenmesini,
- İhracata yönelik sanayileşme için hazır ve etkin bir alt yapı, iletişim ve ulaşım düzeninin oluşturulmasını,

vergisinden muaf tutulma girişimleri belki o dönemlerde bir teşvik unsuru olmuştur. Ancak daha sonra Chaebolların bir baskı unsuru olarak gündeme gelmeleri, Kore'nin krizden ne kadar etkilendiğinin de açık bir ifadesidir.

İhracata yönelmenin ilk yıllarında devlet, ihracata konu olan malların üretimi için gerekli teknoloji ve pazarlamaya ilişkin bilgilerin toplanması ve dağıtılması yolunda da girişimlerde bulunmuş. Bu amaçla Kore ticaret ve ihracatı teşvik merkezinin (KOTRA) kurulmasıyla ülke ihracat pazarlaması programlarını izlemeye başlamıştır. İhracatı teşvik amacıyla 1962 yılından itibaren yürütülen ve her ay toplanan "İhracat Teşvik Konferansı" en önemli kurumlardan biri olmuştur. Bu konferansta ihracatla ilgili sorunlar tartışılmış yapılması gerekenler konusunda görüşmeler yapılmıştır. Ancak daha sonra politik istikrarsızlıklar bunların yapılmasını engellemiştir.

Hükümet ihracatı desteklemek ve endüstriyel kalkınma stratejisini koordine etmek amacıyla, ihracatla ilgili yöntem ve hedeflerin tartışıldığı ve aylık olarak yapılan ticaret geliştirme toplantıları şeklinde iki ayrı kurumsal mekanizma gerçekleştirmişti. İhracat hedefleri öncelikle firmalar tarafından belirlenmiş, bu hedefler önce ihracatçılar birliği, daha sonra da hükümet tarafından değerlendirilmeye alınmıştır. Bu durum hem özel sektör hem de devlet arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve yakın iletişimi sağlaması yoluyla enformasyonun etkinliğini arttırmak ve gelecekteki ihracat yapabilme olanaklarını arttırmıştır. Ancak daha sonraki dönemlerde girilen bu tutum yerini birtakım rüşvet, yolsuzluk ve taraf tutma olayları nedeniyle etkinliğini kaybetmiştir.

G. Kore'de uygulanan ihracata dayalı sanayileşme stratejisini, devlet müdahaleciliği açısından ele aldığımızda, gerçekten de 1962-73 yılları arası dönemde başarılı bir gelişme gösterdiği ifade edilebilir. Çünkü bu dönemde devlet verdiği teşviklerin karşılığını özel sektörden istemiştir. Bunu sağlamak için ise gerekli izleme, denetleme, ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmalarını, adil, etkin ve istikrarlı biçimde çalıştırmıştır.

krizlerine yeni reçeteler aranması zorunluluğunu ortaya çıkaracak. Aslında ortaya çıkan krizler mevcut iŐleyiŐlerin artık  oz m olmadığı yani iŐleyiŐlerin ise henüz tam belirginleŐmediđi durumlardır. Asya Krizi bölgesel kriz niteliği taŐıyorsa da, bölge ekonomilerinin i  içe geçmiş ve dünya ekonomisinde belli bir ağırlığa sahip olmasından dolayı bulaŐıcılıđı önceki krizlere göre oldukça fazladır. Ayrıca bu krizin Japonya ve Çin'e bulaŐması halinde dünya ekonomisinde büyük bir durgunluk yaŐanabilir. Japonya kilit bir ekonomi. Çünkü, Japonya Krizin etkilerini ihracatla atlatma yolunu seçerse ABD ile mevcut ticaret açığı daha da büyüyecek ve iki ülke arasında mevcut ticari sorunlara yenileri eklenebilecektir. Şu anda Dolar'ın bütün para birimleri karşısında değer kazanması ileride ABD dış ticaretinde daha fazla açığa neden olacaktır. Bu nedenle ABD'nin korumacı önlemlere baŐvurup vurmayacağı, ihracata dayalı üretim tarzı olan ülkeler açısından merak konusudur. Şayet gelişmiş ülkeler ithalatta korumacı tedbirleri uygulamaya geçirmeleri halinde, söz konusu tedbirlerin esas itibariyle gelişmekte olan ülkelerin mallarına yönelik tarife dışı engelleri gündeme getireceği dikkate alındığında, gelişmiş ülke pazarlarına yönelik Türkiye ihracatında artış gözlenecek ürünlerin anti-damping gibi tarife dışı engellere maruz kalabileceği ve bu çerçevede Güney Doğu Asya Krizi'nin ihracatımız üzerindeki olumsuz etkisi dolaylı olabileceği düŐünülebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AD BUSINESS AD Business, Sayı: 9, Ağustos 1998.
- ANSAL, Hacer **Türkiye Kamyon Sanayiinde Teknolojik Değişim, Sektörel Gelişme Stratejileri, 1. Tebliğ Metinleri, 3. İzmir İktisat Kongresi, DPT, 1993.**
- APAK, Sudi **Türkiye ve Gelişmekte Olan ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları, Anahtar Kitapları, 1993.**
- BALASSA, Bela **Dışa Açık Ekonomi Üzerine Makaleler, Derleyen: H. Avni HEDİLLİ, Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yay. No: 1986/270, 1986.**
- BALASSA, Bela "The Newly Industrializing Countries, in The World Economy, Pergamon Press, II.Basım, 1993.
- BAŞKAYA, Fikret **Az gelişmişliğin Sürekliliği, İstanbul: Kaynak Yayınları:64, 1986.**
- BERKSOY, Taner **Kalkınma Stratejileri ve İthal İkamesi, Ankara: Hacettepe Üniv. İİBF Fak. Der. Cilt 3, Sayı:1-2, 1985.**
- BİLİM ve TEKNOLOJİ BÜLTENİ Türk Sanayiinin Yapısı ve Geliştirilmesi, TC Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara, Sayı: 35, 1991.

- KUTLU, Erol **Dünya Ekonomisi**, Eskişehir: Anadolu Üniv. İİBF, 1995.
- KWON, Yul O. **Kore’de Uygulanan Endüstriyel Kalkınma Stratejisi, Piyasa Ekonomileri**, İstanbul: TÜSIAD Yay. No: T/90, 04. 133, Nisan 1990.
- MC.CULLACH, Rachel **The Optimality Of Free Trade: Sience Or Religion**, In American Economic Review, No: 2, May 1993.
- MOLİBİDİ, Adnan **Türkiye’nin 2000’li Yıllarda Dünya Ticaretinde Gelişme ve Beklentileri Paneli, Türkiye’nin 2000’li Yıllarda İhracat ve Hedefleri**, OAI B’den İhracat Bülteni, Sayı: 25, Yıl: 3, Mayıs-Haziran 1996.
- NEWSWEEK June 15, 1998.
- OLGUN, Hasan **Türkiye’de İthal İkamesi Bunalımı ve Dışa Açılma: Eleştiri**, Ankara: ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt:7, Sayı: 3-4, 1980.
- ONANER, Mehmet Ş. **Dünya Ticaret Örgütü, Yeni Gündem ve AB Endeksi**, Ankara: Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 12, Temmuz 1996.
- OKTAV, Mete, KAVAS, Alican ve TANYERİ, Mustafa **TOBB İhracat Geliştirmesi ve Ortak İhracat Pazarlama Grubu, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar Çözüm Önerileri Dizisi: 6**, Ankara: 1982.

- ÖNDER, İzzettin** **Teknoloji ve Sanayileşme Stratejisi,** Eskişehir: Anadolu Üniv. Bülteni, Akademi, Yıl: 2, Sayı: 11, Eylül-Ekim 1995.
- ÖNEY, Erden** **Kalkınma İçin Yeni Bir Ticaret Politikasına Doğru,** B.M. Ticaret ve Kalkınma Genel Sekreteri Konferansı. Çev.: Erden Öney, Ankara SBF Yay. No: 344, 1973.
- ÖZKALE, N. Lerzan** **“Uruguay Anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü ve Gelişmekte Olan Ülkeler”,** Dış Ticarete Durum. Sayı: 35, Şubat 1997.
- PIYASA GÜÇLERİ ve KÜRESEL KALKINMA** Editör: Rence Prenderges, Frances Stewart Çeviren: İdil Eser, İstanbul, Yapı Kredi Yay. 1995.
- SAVAŞ, Vural** **Kalkınma Ekonomisi,** İstanbul: Beta Yay. 4. Basım, 1986.
- SAAT, Mesiha** **1980’den Bugüne Güney Kore ve Türkiye, Bir Asya Kaplanından Dersler,** FORUM, Mart 1995.
- SINGER, H.W.** **Industrialization: Where Do We Stand? Where Are We Going?,** Ankara: Metu Studies In Development 11 (1-2), 1984.
- ŞAHİNALP, Bülent** **Doğu Asya Ülkeleri Nasıl Başardılar? Dış Ticaret Dergisi,** sayı: 1, Nisan 1996.

- ŞAHİNALAP, Bülent **İhracatta Başarılı Olmanın On Temel Şartı,** Dış Ticaret Dergisi,Sayı:2, Temmuz 1996.
- ŞENSES, Fikret **Economic Stabilization In Developing Conutries,** Ankara: Metu Studies In Development 9 (2), 1982.
- ŞENSES, Fikret **Sanayileşmede Yeni Bir Dönemeç 1980'li Yıllar ve Ötesi,** Ankara: ODTÜ Gelişme Dergisi 20 (4), 1993.
- THE ECONOMİST **Nowember 15 th, 1997.**
- THE ECONOMİST **December 6 th, 1997.**
- THE ECONOMİST **December 13 th, 1997.**
- TOGAN, Subidey **2000'li Yıllarda Dünya Ticaretinde Gelişme ve Beklentiler, Paneli, Türkiye'nin 2000'li Yıllarda İhracat ve Hedefleri, OAİB'den İhracat Bülteni, Sayı: 25-26, Yıl: 3, Mayıs-Haziran 1996.**
- TÜSİAD **Dış Ticaret Raporu, İthalat ve İhracatta Sorunlar ve Öneriler.İstanbul: TÜSİAD Yay. No: TÜSİAD T/86.9.91 26 Eylül 1986.**
- TÜSİAD **Türkiye'nin İhracatında Uzun Vadeli Bir Perspektif ve Öneriler, 1996.**
- TÜYEN, Zeki **Kalkınma Stratejileri,Gümrük Dergisi, Gümrük Mütedefişleri Derneği Yayını Yıl: 5, Sayı: 13.**

WESTPHAL, Larry E.

Industrial Policy In An Export Propelled Economy: Lesson From "South Korea's" Experience... Jounial OfEconomic Persrectives. Volume: 4, Number : 3, Summer 1990.

WORLD Bank Research
News

Development Strategies In Semi Industrial Conutries, 1981.

YILMAZ, Bahri

Devletin Ekonomideki Belirleyici Gücü, Model: Kore, Görüş, Eylül 1996.